

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

2/271

2022

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

- Materiały do „Notatek Płockich” prosimy przysyłać pocztą mailową na adres: notatkiplockie@wp.pl lub na płycie CD na adres Towarzystwa Naukowego Płockiego (pl. Narutowicza 8, 09-402 Płock).
- Czcionka – Times New Roman, wielkość – 12, interlinie – 1,15. Maksymalna objętość tekstu około 20 stron z przypisami i zdjęciami, jedna szpalta. Marginesy – 2,5 cm. W przypadku tekstów dłuższych niż 20 stron – po konsultacji z Autorem – artykuł może być opublikowany w kilku częściach.
- Zdjęcia z podpisami oraz podaniem autora i źródła pochodzenia wstawione do tekstu w odpowiednie miejsca. Nie jest wymagane oddzielne przysyłanie zdjęć.
- Artykuł powinien być zaopatrzony w krótki abstrakt w języku polskim (do 10 wersów) oraz słowa kluczowe (do 5). Na końcu artykułu należy dołączyć bibliografię oraz jego tytuł, „Summary” i słowa kluczowe w języku angielskim (do 10 wersów).
- Bibliografię prosimy zrobić z podziałem na źródła archiwalne, źródła drukowane, prasę, pamiętniki i wspomnienia, opracowania, artykuły, netografię, ewentualnie inne rodzaje, np. akty prawne.
- W przypadku recenzji należy dołączyć imię i nazwisko autora i tytuł recenzowanej publikacji, wydawcę, miejsce i datę wydania, liczbę stron. Poza tym osobno to samo z tytułem w języku angielskim oraz skan/zdjęcie okładki recenzowanej książki.
- Opuśzczenia w cytowanym tekście sygnalizujemy trzema kropkami w nawiasie kwadratowym: [...].
- Przypisy w języku łacińskim: ibidem, idem, eadem, op. cit., w języku polskim: zob., por. Czcionka – Times New Roman, wielkość – 10, interlinie – 1,0.
- W przypisach odwołujących się do źródeł archiwalnych podajemy nazwę archiwum, nazwę zespołu archiwalnego, sygnaturę teczki, nazwę dokumentu, numer karty. W przypadku ponownego powoływania się na to samo archiwum, stosujemy skrót jego nazwy. Podobnie można stosować skrót nazwy zespołu, np.: Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta miasta Płocka (dalej: AmP), sygn. 22 083, protokół LVIII posiedzenia Rady Miejskiej z 7 kwietnia 1921 r., k. 28.
- W przypisach odwołujących się do artykułów z gazet podajemy inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, tytuł gazety lub czasopisma w cudzysłowie, rok, numer z datą dzienną i miesięczną, strony, np. S. Kostanecki, *Marszałek w Płocku. Szkic literacki*, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 124 z 1 czerwca, s. 2; A. Ciechomska, *Wspomnienia Bolesława Jędrzejewskiego dotyczące obrony Płocka 18–19 sierpnia 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2020, nr 3, s. 34–44.
- Podobnie podajemy opis bibliograficzny książek: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, miejsce i rok wydania, np. T. Chrostowski, *4 pułk strzelców konnych Ziemi Łęczyckiej*, Płock 1992. W przypadku prac zbiorowych: *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006
- Przed przysłaniem ostatecznej wersji tekstu bardzo prosimy o jego sprawdzenie, ze zwróceniem uwagi na literówkę, interpunkcję i poprawność przypisów.
- Prosimy również o krótką informację Autora o sobie do notki o Autorach: tytuł lub stopień naukowy, miejsce pracy, pełnione funkcje oraz adres (w celu przesłania egzemplarza autorskiego), numer telefonu i adres mailowy do wiadomości redakcji.
- Przesłanie artykułu do Redakcji „Notatek Płockich” oznacza zgodę Autora na jego publikację.
- Warunkiem zakwalifikowania artykułu do druku jest pozytywna recenzja wydawnicza.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: pomnik Ludwika Krzywickiego w Płocku
Rys. Anna Michalak

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
ul. Dziewiarska 7, 09-407 Płock
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

QUARTERLY OF THE SCIENTIFIC
SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

2/271
APRIL – JUNE
2022

EDITORIAL BOARD

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(LANGUAGE EDITOR)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(STATISTICAL EDITOR)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. UCZ. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)

PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI

REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI

DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Lithuania)

PROF. DR HAB. HENRYK MALEWSKI (Lithuania)

DOC. DR OLEKSII SYSOIEV (Ukraine)

PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI

PROF. DR HAB. LUBOW ŻWANKO (Ukraine)

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

2/271
KWIECIEŃ – CZERWIEC
2022

KOLEGIUM REDAKCYJNE

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(REDAKTOR JĘZYKOWY)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(REDAKTOR STATYSTYCZNY)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)

PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)

DR MARIAN CHUDZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI

DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Litwa)

PROF. DR HAB. HENRYK MALEWSKI (Litwa)

DOC. DR OLEKSII SYSOIEV (Ukraina)

PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI

PROF. DR HAB. LUBOW ŻWANKO (Ukraina)

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS

SPIS TREŚCI

WOJCIECH JERZY GÓRCZYK WOJCIECH KRASIŃSKI (†1691 R.) – STAROSTA PŁOCK, CASTELLAN OF CIECHANÓW, AND VOIVODE OF MAZOVIA	WOJCIECH JERZY GÓRCZYK WOJCIECH KRASIŃSKI (†1691) – STAROSTA PŁOCKI, KASZTELAN CIECHANOWSKI I WOJEWODA MAZOWIECKI	3	3
MICHAŁ KORWIN-SZYMANOWSKI FELIKS KORWIN-SZYMANOWSKI (1875–1943) – ENGINEER AND PRIEST OF MARIAVITE	MICHAŁ KORWIN-SZYMANOWSKI FELIKS KORWIN-SZYMANOWSKI (1875-1943) – INŻYNIER I KAPŁAN MARIAWICKI	12	12
ANNA SZMOL-MISIEREWICZ DAILY LIFE OF STUDENTS OF THE GOVERNOR'S GYMNASIUM IN PŁOCK IN THE SECOND HALF OF THE 19 TH CENTURY	ANNA SZMOL-MISIEREWICZ ŻYCIE CODZIENNE UCZNIÓW GIMNAZJUM GUBERNIALNEGO W PŁOCKU W II POŁOWIE XIX W.	18	18
BOGDAN POPŁAWSKI FORMER FACTORY SETTLEMENT WALENTYNÓW CURRENTLY BROWERY IN ŻYCHLIN	BOGDAN POPŁAWSKI DAWNA OSADA FABRYCZNA WALENTYNÓW, OBECNIE BROWERY W ŻYCHLINIE	33	33
REVIEWS FR. GRZEGORZ ADAMIAK <i>IMPLEMENTATION OF THE MISSIONARY IDEA IN THE DIOCESE OF PŁOCK IN THE YEARS 1908-2015</i> (Rev. Fr. Leszek Smoliński)	RECENZJE KS. GRZEGORZ ADAMIAK <i>RECEPCJA IDEI MISYJNEJ W DIECEZJI PŁOCKIEJ W LATACH 1908–2015</i> (Rec. Ks. Leszek Smoliński)	43	43
BARTOSZ WIŚNIEWSKI <i>GUSTAW ZIELIŃSKI (UN)FORGOTTEN ROMANTIC FROM KUJAWY AND DOBRZYŃ REGION</i> (Rev. Anna Maria Stogowska)	BARTOSZ WIŚNIEWSKI <i>GUSTAW ZIELIŃSKI (NIE)ZAPOMNIANY ROMANTYK Z KUJAW I ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ</i> (Rec. Anna Maria Stogowska)	47	47
FROM THE MOURNING CARD WACŁAW WOJCIECHOWSKI, PH.D. ENG (1934–2021) (Daniela Żuk)	Z ŻAŁOBNEJ KARTY DR INŻ. WACŁAW WOJCIECHOWSKI (1934–2021) (Daniela Żuk)	52	52
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD 1 IV – 30 VI 2021	BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 IV – 30 VI 2021 R.	54	54
OUR AUTHORS	NASI AUTORZY	72	72

Wersja cyfrowa „Notatek Płockich” dostępna jest w internetowych bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH),
Biblioteka Nauki, BazHum oraz na stronie Towarzystwa Naukowego Płockiego

WOJCIECH JERZY GÓRCZYK

WOJCIECH KRASIŃSKI (†1691) – STAROSTA PŁOCKI, KASZTELAN CIECHANOWSKI I WOJEWODA MAZOWIECKI

Abstrakt

Wojciech Krasiński herbu Ślepowron był synem Ludwika Krasińskiego, kasztelana ciechanowskiego i starosty płockiego. Za początek szerszej działalności publicznej Wojciecha możemy uznać datę 30 lipca 1643 r., wówczas to jego ojciec dokonał na niego cesji starostwa płockiego, a w 1650 r. objął kasztelanię ciechanowską. Wziął udział w bitwie ze Szwedami pod Nowym Dworem w 1655 r. W 1663 r. został wojewodą mazowieckim. W 1672 r. przystąpił do konfederacji gołąbskiej. Był dwukrotnie żonaty: po raz pierwszy z Zuzanną Koniecpolską herbu Pobóg, kasztelanką chełmską, a po jej śmierci poślubił Ludwikę Marię von Goltz, córkę Balthasara von der Goltza, marszałka dworu elektora brandenburskiego. Od czasów Jana III Sobieskiego jego życie publiczne uległo ograniczeniu. Zmarł bezpotomnie w 1691 r.

Słowa kluczowe: Wojciech Krasiński, Mazowsze w XVII w., starostwo płockie, kasztelania ciechanowska

Ojcem Wojciecha Krasińskiego herbu Ślepowron był Ludwik Krasiński, kasztelan ciechanowski i starosta płocki, a matką Agnieszka z Kryskich herbu Prawdzic, kasztelanka raciąska. Przyszedł na świat ok. 1610 r. w rodzie magnackim, który w swoich rękach skupił większość królewskich ziem w ówczesnym województwie płockim¹. Wojciech, który występuje w dokumentach pod imionami: Albrycht, Olbracht i Albrecht, uważanymi za łacińskie odmiany imienia Wojciech, poślubił (prawdopodobnie ok. 1640 r.) Zuzannę Koniecpolską herbu Pobóg, kasztelankę chełmską.

Krasińscy z Krasnego herbu Ślepowron piastowali urzędy wojewodów płockich, kasztelanów płockich, warszawskich, ciechanowskich, przasnyskich, starostów płockich, warszawskich, ciechanowskich, przasnyskich, opinogórskich itd. Pełnili także urzędy kościelne począwszy od biskupa krakowskiego Franciszka (†1577), poprzez archidiaconów i prałatów, a na kanonikach kończąc. Dziad Wojciecha Stanisław (†1617), był wojewodą płockim, tak jak stryj Jan Kazimierz (†1669), podskarbi wielki koronny, kasztelan warszawski (1637–1646), kasztelan płocki (1646–1650) i brat stryjeczny Jan Dobrogost (†1717), referendarz koronny, starosta warszawski, łomżyński, nowokorczyński, przasnyski. Wszyscy oni zajmowali wysokie pozycje w senacie. Kilka pokoleń Krasińskich piastowało urzędy ziemskie w Ziemi ciechanowskiej. Wojciech, tak jak jego ojciec i stryj Jan Kazimierz, był kasztelanem ciechanowskim, następnie kasztelanię tę objął brat Wojciecha Dominik, chorąży płocki, jego

Fot. 1. Herb Ślepowron.

Zródło: T. Gajl, *Herbarz polski: od średniowiecza do XX wieku*, Gdańsk 2007

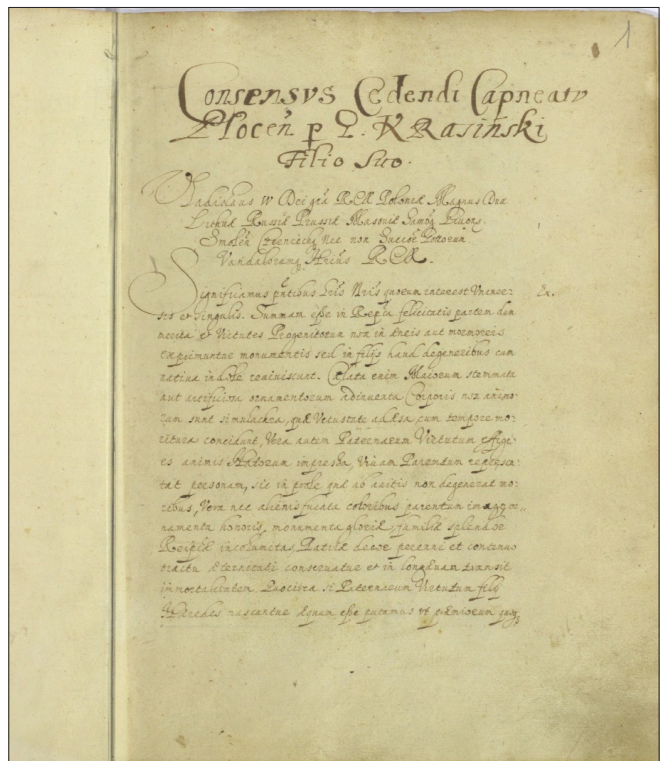
kolejny brat Szczęsny (Felix) (†1697) był podkomorzym ciechanowskim, tak jak wspomniany Jan Kazimierz. Ponadto Krasińscy byli sędziami ziemskimi ciechanowskimi, chorążymi ciechanowskimi i stolnikami ciechanowskimi. Można tutaj wymienić pradziada Wojciecha Andrzeja Krasińskiego (†1588), który był sędzią ziemskim ciechanowskim, stolnikiem ciechanowskim i chorążym ciechanowskim. Podobnie rzecz ma się z Płockiem. Tutaj kasztelanem był dziad Wojciecha Stanisław (wojewoda płocki) i kolejni stryjowie Wojciecha: wspomniany Jan Kazimierz, Stanisław

¹ S. Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 78.

(†1654) i Gabriel (†1676), który piastował także urząd starosty nowokorczyńskiego. Ponadto w rękach Krasieńskich było starostwo płockie. Urzędy kościelne, w czasach współczesnych Wojciechowi, sprawowali brat Wojciecha Stanisław (†1658), który był kustoszem poznańskim i proboszczem katedry płockiej i jego bracia stryjeczni: Władysław, kanclerz diecezji płockiej i proboszcz w kościele św. Michała w Płocku od 1664 r. (wcześniej chorąży płocki, obrat stan duchowny w 1663 r.), oraz Mikołaj, kanonik płocki². Ten magnacki ród, był określany jako „princes palitins”³.

Wydaje się, że warto przybliżyć i przypomnieć osobę Wojciecha Krasieńskiego, tym bardziej, że nie doczekał się jak dotąd osobnego opracowania, brak jego biogramu również w *Polskim Słowniku Biograficznym*. Niniejszy artykuł nie wyczerpuje tematu, a jedynie w zarysie przedstawia działalność polityczną i majątek wojewody mazowieckiego. Głębszych badań wymagają relacje Wojciecha i Jana Dobrogosta. Ciekawe wydają się także relacje Krasieńskich z Domem Brandenburskim. Ten postulat został już podniesiony przez Zbigniewa Hunderta, który w swoich pracach poświęconych Janowi Dobrogostowi kilkakrotnie wspomina Wojciecha i jak zaznaczył kwestia ta *niewątpliwie wymaga poszerzenia dotychczasowych badań, by rzucić na ten problem nieco więcej światła*⁴.

Za początek szerszej działalności publicznej Wojciecha możemy uznać datę 30 lipca 1643 r., wówczas to jego ojciec, za zgodą króla Władysława IV, dokonał na niego cesji starostwa płockiego⁵, które było w rękach Krasieńskich od 1614 r., kiedy to przejął je Ludwik, ojciec Wojciecha od Jana Magnusa Tęczyńskiego herbu Topór, notabene to właśnie Ludwikowi starostwo płockie zawdzięcza podźwignięcie z upadku, w jakim znalazło się pod koniec XVI w. i na

Fot. 2. Konsens na cesję starostwa płockiego Wojciechowi Krasieńskiemu (1643 r.)

Źródło: AGAD, *Metryka Koronna*, sygn. MK 189, k. 1.

początku XVII w.⁶ Konsens z 1643 r. był kolejnym, bowiem król już w 1637 r. wyraził zgodę na cesję starostwa płockiego na Wojciecha⁷, który przed objęciem starostwa był sekretarzem królewskim (w niedatowanym dokumencie wystawionym po 1637 r. występuje jako *Albertus Krasinski secretarius noster*⁸).

Na sejmiku deputackim w Raciążu w 1644 r., został powołany jako jeden z przedstawicieli szlachty do rozliczenia szafarzy wojewódzkich⁹. W 1648 r. był elektorem Jana Kazimierza Wazy z województwa płockiego¹⁰. W 1650 r. objął kasztelaninę ciechanowską, po swoim stryju Stanisławie (†1654)¹¹.

² Wybrana literatura dotycząca historii rodu Krasieńskich: por. K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 5, Lipsk 1840, s. 363-372; J. Krasieński, *Pamiętniki Józefa hrabiego Krasieńskiego od roku 1790–1831 skrócone przez Fr. Reuttowicza*, Poznań 1877; A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1. *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 12, Warszawa 1908, s. 184-216; J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 1-2, Poznań 1997; biogramy Krasieńskich: *Krasieńscy*, [w:] *Encyklopedia Powszechna*, wyd. S. Orgelbrand, t. 15, Warszawa 1864, s. 965-967; *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław-Warszawa-Krańów 1970, s. 159-204;

³ Archiwum Wizytek Warszawskich, M.K. Cantarini, *Abrégé de la vie de nostre très honorée sœur Marie Cécile Krasinska*, Księga ślubów, s. 77.

⁴ Z. Hundert, *Działalność polityczna referendarza koronnego i starosty warszawskiego Jana Dobrogosta Krasieńskiego za panowania Jana III (do 1688 r.)*, „Kronika Zamkowa – Roczniki” 2019, nr 6, s. 202.

⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), *Metryka Koronna*, sygn. MK 189, k. 1-2.

⁶ Z 12 marca 1614 r. pochodzi konsens dla Jana Tęczyńskiego na cesję starostwa na rzecz Ludwika Krasieńskiego. Sapieha zaś scedował starostwo płockie na Wojciecha Bogusławskiego h. Jezierz w 1698 r. – K. Chłapowski, *Starostowie w Wielkopolsce, na Kujawach i Mazowszu 1565–1696 (materiały źródłowe)*, Warszawa 2007, s. 84-85; A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, *Przedmowa*, [w:] *Lustracje województwa płockiego 1565–1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, Warszawa 1965, s. XXX.

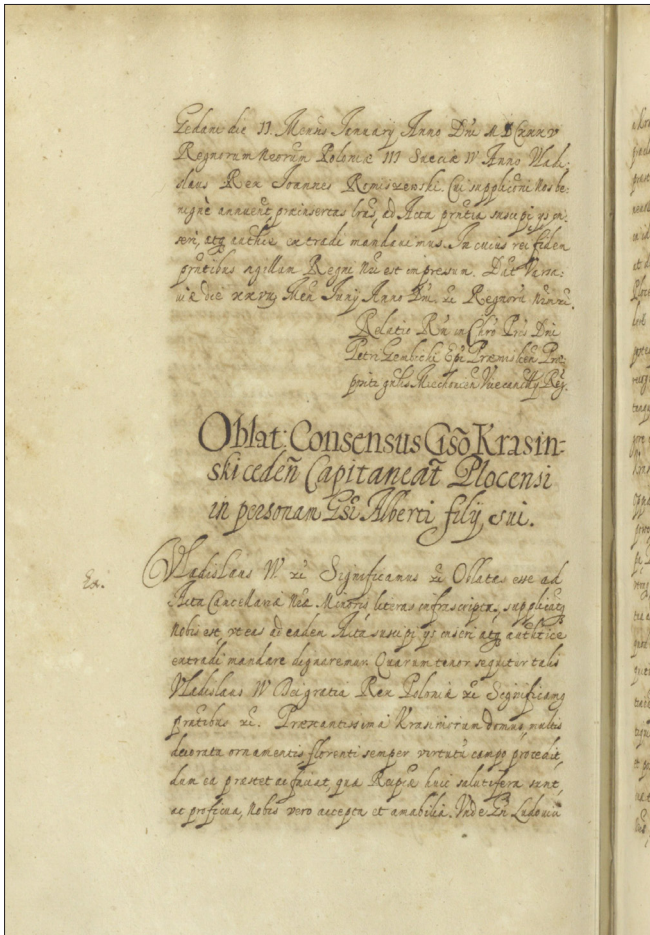
⁷ AGAD, *Metryka Koronna [Regestrum privilegiorum et inscriptionum – ad relationem – Petri Gembicki – R.P. vicecancellarii]*, sygn. MK 182, k. 274-275.

⁸ AGAD, *Metryka Koronna*, sygn. MK 188, k. 101.

⁹ J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998, s. 71-72.

¹⁰ *Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II roku 1697, i Stanisława Augusta roku 1764 (...)*, wyd. O. Pietruski, Lwów 1845, s. 172.

¹¹ S.K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne*

Fot. 3. Konsens na cesję starostwa płockiego Wojciechowi Krasieńskiemu (1637 r.)
 Źródło: AGAD, *Metryka Koronna*, sygn. MK 189, k. 274v

Kasztelania ciechanowska już w XVI w. była w rękach Krasieńskich¹², ale w 1603 r. przeszła w inne ręce i ponownie w rękach Krasieńskich znalazła się od 1637 r., kiedy to otrzymał ją Jan Kazimierz Krasieński (†1669), podkomorzy ziemski ciechanowski, po śmierci Franciszka Wessla¹³. W tym samym roku Jan Kazimierz Krasieński, po objęciu kasztelani warszawskiej, przekazał ją swojemu bratu Ludwikowi, ojcu Wojciecha¹⁴, po śmierci którego (†1644) przeszła w spadku na kolejnego z rodzeństwa, Stanisława. Zaś w 1650 r. Stanisław obejmując kasztelanię płocką po Janie Kazimierz Krasieńskim, który tego roku został wojewodą płockim¹⁵, sam oddał kasztelanię ciechanowską Wojciechowi. Fotel kasztelana oznaczał miejsce w senacie, jednak wyżej w hierarchii senatorów zasiadał kasztelan płocki, zaliczany do kasztelanów większych,

niektórych rodzin polskich, t. 2, Warszawa 1860, s. 351-352.

¹² AGAD, *Metryka Koronna*, MK 135, k. 819-819v.

¹³ AGAD, *Metryka Koronna* [Regestrum privilegiorum et inscriptionum – ad relationem – Petri Gembicki – R.P. vicecancellarii], sygn. MK 182, k. 154 v-155.

¹⁴ J. Bąkowska, *Krasieński Ludwik*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970, s. 186.

¹⁵ Jan Kazimierz Krasieński kasztelanię płocką otrzymał w 1648 r.

zaś kasztelan ciechanowski należał do kasztelanów mniejszych.

Wojciech na sejmie w 1654 r. został wyznaczony jako deputat senatu do lustracji dóbr królewskich w Małopolsce i na Rusi¹⁶. W następnym roku wybuchła wojna ze Szwecją i starosta płocki wziął udział w bitwie pod Nowym Dworem 20-30 września 1655 r., u boku swojego stryja, wspomnianego wcześniej, Jana Kazimierza Krasieńskiego, wówczas już wojewody płockiego, który dowodząc pospolitym ruszeniem z Mazowsza bezskutecznie próbował zatrzymać wojska szwedzkie feldmarszałka Gustawa Stenbocka.

W 1668 r. Jan Kazimierz Krasieński upamiętniając zasługi Wojciecha, ufundował tablicę w kościele w rodzimym Krasnym o treści:

AD GLORIAM DEI OPT MAX.
 ET PERENNEM MEMORIAM
 ILLUSTRIS ET MAGCI DNI ALBRECHT KRASIŃSKI
 GNALIS PALATINI MASOVIÆ CAPNEI PLOCEN.
 OB SUMMAM PRUDENTIAM PUBLICIS REIPUB.
 OBSEQUIIS PROBATAM
 OB CONSTANTEM FIDEM VILILITER
 PRO MAIESTATE REGIA SERNMI
 IOANNIS CASIMIRI CONTRA HOSTES
 AD NOWODWÓR TESTAM
 ILLATUM IN FAMILIAM DECUS
 BINIS FUNCTIONIBUS MARSALCATUS TRIBUN
 GENERALIS REGNI
 MERITISSIMO NEPOTI OPTIMORUM
 PARTIUM SECTATORI
 AMANS PATRUUS. POSUIT ANNO 1668

Na chwałę Boga Najlepszego Największego
 i wiekuiste upamiętnienie
 znakomitego i wielmożnego pana Albrechta
 z Krasnego Krasieńskiego
 generalnego wojewody mazowieckiego
 i kasztelana płockiego
 dla jego największej roztropności, wypróbowanej
 w publicznych służbach Rzeczypospolitej
 dla jego stałej wierności dla majestatu królewskiego
 najjaśniejszego
 Jana Kazimierza mężnie dowiedzionej przeciw
 wrogom pod Nowym Dworem
 dla ozdoby, którą przyniósł rodzinie
 gdy dwukrotnie był marszałkiem sejmiku
 generalnego królestwa

¹⁶ *Volumina Legum: Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich Prowincyi należących [...] uchwalone* (dalej: *Volumina Legum*), t. 4, Warszawa 1737, s. 460.

najbardziej zasłużonemu bratankowi,
zwolennikowi najlepszych stronnictw
kochający stryj wystawił tę (tablicę) w roku 1668.

(tłum. Robert Sochań)

Wydaje się, że w 1658 r. mógł być przy hetmanie Stefanie Czarnieckim. Może na to wskazywać fakt, że zawarł bardzo bliską znajomość z Balthasarem von der Goltzem (w Polsce zarówno nazwisko rodowe, jak i herb zapisywano jako Golcz lub Gulcz¹⁷), generałem adiutantem w sztabie elektora brandenburskiego i księcia pruskiego Fryderyka Wilhelma I (Wielkiego Elektora). Von der Goltz w 1658 r. przebywał w Wielkopolsce u marszałka Raimondo Montecuccoli, aby omówić wspólną wyprawę wojsk Fryderyka Wilhelma i Stefana Czarnieckiego do Danii przeciw Szwedom¹⁸. Znajomość Wojciecha Krasińskiego z generałem brandenburskim była na tyle zażyła, że Wojciech, już jako wdowiec, poprosił Balthasara von der Goltza o rękę jego córki Ludwiki Marii. Mariaż ten wymagał zgody z nuncjatury apostolskiej, ponieważ przyszła małżonka wojewody była wyznania luterańskiego. Po otrzymaniu odpowiedniego pozwolenia zawarli małżeństwo ok. 1675 r.

W 1659 r. sejm nadzwyczajny wyznaczył go komisarzem (jako przedstawiciela senatu) do rozmów z komisarzami brandenburskimi w celu omówienia sytuacji na granicy polsko-pruskiej, gdzie jak stwierdza konstytucja sejmowa:

[...] wzięła się swawola wielka tak iż ludzie różni, jak i żołnierze elektora brandenburskiego wypadają za granicę do ziem naszych i wielkie krzywdy i szkody czynią na ziemiach naszych, a szczególnie w województwie płockim i podlaskim [...]¹⁹.

Był także deputatem senatu w komisji lustratorskiej dla Mazowsza²⁰.

W 1663 r. został wojewodą mazowieckim. Wówczas był jedynym wojewodą z rodu (Jan Kazimierz Krasiński złożył urząd wojewody płockiego w 1658 r., gdy obejmował urząd podskarbiego koronnego²¹). Wraz z objęciem urzędu wojewody wzrosła ranga Wojciecha w senacie, jako kasztelan ciechanowski zajmował w hierarchii senatorów miejsce 130, a jako

Fot. 4. Wojciech (Albrycht) Krasiński, wojewoda mazowiecki, starosta płocki. Drzewo genealogiczne rodu Krasińskich. Litografia, kopia miedziorytu W. Siennicki (1772). Biblioteka Narodowa, sygn. G.53531.

wojewoda mazowiecki zajął miejsce 43²². Kasztelanę ciechanowską przekazał swojemu bratu Dominikowi²³.

Kasper Niesiecki scharakteryzował wojewodę mazowieckiego następującymi słowami:

[...] ojczyzna wiedząc o jego rozsądnej w sprawach dzielności i miłości ku sobie, na różne go narażała funkcje [...]²⁴.

W 1669 r. był elektorem Michała Korybuta Wiśniowieckiego z ziemi czerskiej²⁵. W 1672 r. przystąpił do konfederacji gołąbskiej w obronie króla Michała Korybuta²⁶. 10 listopada 1672 r. Krasiński wydał uniwersał, w którym wzywał do aukcji wojska w obronie konfederacji²⁷. Był uważany za jednego z

²² F. Koneczny, *Dzieje administracji w Polsce w zarysie*, Wilno 1924, s. 178.

²³ *Krasińscy, Encyklopedia powszechna*, wyd. S. Orgelbrand, t. 15, Warszawa 1864, s. 966; S.K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. 2, Warszawa 1860, s. 351-352.

²⁴ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 5, Lipsk 1840, s. 370.

²⁵ *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, wyd. J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 1910, t. 1, s. 105.

²⁶ T. Morawski, *Dzieje narodu polskiego. Królowie obieralni*, t. 4, Poznań 1871, s. 34; L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, t. 1, Warszawa 1861, s. 184; *Teka Gabryela Junoszy Podoskiego*, wyd. K. Jarochoński, t. 5, Poznań 1857, s. 53; J. Szujski, *Dzieje Polski*, t. 4, Kraków 1894, s. 49.

²⁷ Z. Hundert, *Wojskowe zaciągi sejmików ziemskich województwa mazowieckiego w latach 1671-1673*, „Res Historica”

¹⁷ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 4, Lipsk 1839, s. 327.

¹⁸ *FM. Graf Montecuccoli an den Kurfürsten [w:] Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten von Brandenburg*, B. 8, *Politische Verhandlungen*, B. 5, Berlin 1884, s. 358-359.

¹⁹ *Volumina Legum*, t. 4, s. 625.

²⁰ A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, op. cit., s. LIV.

²¹ R. Zieliński, *Chronologia senatorów płockich*, „Notatki Płockie” 1958, nr 3, s. 39.

przywódców konfederacji i obok króla, marszałka konfederacji Czarnieckiego, biskupów poznańskiego i chełmskiego oraz wojewody sieradzkiego Szcześnego Potockiego, podpisał reces zawieszający obrady koła konfederackiego²⁸. Po śmierci króla sejm w 1674 r. wyznaczył go, jako przedstawiciela senatu, do komisji, która miała zająć się sprawą dziedziczenia Ordynacji Zamojskiej²⁹ oraz do komisji do przejrzenia ekonomii olkuskiej³⁰. Po elekcji Jana Sobieskiego został wysłany 20 maja 1674 r. jako poseł z księciem Dymitrem Wiśniowieckim do Paców, aby pogodzić króla z Litwą³¹. Poselstwo zakończyło się powodzeniem i Litwini zaakceptowali elekcję Sobieskiego. Wojewoda mazowiecki był świadkiem zaprzysiężenia pacts conventa przez Jana III Sobieskiego 5 czerwca 1674 r. w kościele św. Jana w Warszawie³².

Od czasów Jana III Sobieskiego jego życie publiczne uległo ograniczeniu³³. Co prawda, był jeszcze aktywny politycznie w 1675 r., ale już nie został wybrany posłem na sejm koronacyjny 3 stycznia 1676 r., w ogóle w tym czasie uczestniczył tylko w jednym sejmie w 1677 r. (drugi sejm za panowania Jana III Sobieskiego – nadzwyczajny). Należał do opozycji antykrólewskiej i utrzymywał kontakty z dworem księcia elektora Fryderyka Wilhelma I. W 1678 r. spotkał się w Płocku z wysłannikiem elektora i także zorganizował mu spotkanie z innymi senatorami, o wszystkim wiedział jego kuzyn Jan Dobrogost Krasiński (†1717, syn Jana Kazimierza Krasińskiego), referendarz korony (od 1688 r. wojewoda płocki) i Dymitr Wiśniowiecki, do którego pisał list w obecności elektorskiego wysłannika³⁴. Nie jest jasne, czy to za pośrednictwem Wojciecha Jan Dobrogost wszedł w relację z dworem brandenburskim, czy też zupełnie niezależnie, ale niewątpliwie utrzymywał te relacje także w okresie późniejszym³⁵. Podobnie nie jest jasna postawa referendarza koronnego w stosunku do dworu brandenburskiego. O ile wojewoda mazowiecki jest traktowany jako osoba przychylna sprawie elektora, to o Janie

Dobrogoście jest tylko informacją, że wie o propozycjach Wojciecha, które są określane jako „Günstige Anerbietungen Krasinski's”³⁶. W kontekście traktatu gdańskiego (4 sierpnia 1677 r.) pomiędzy Janem III a Szwecją wymierzonego przeciw Prusom Księżęcy przychylność wojewody mazowieckiego była cenna dla elektora, ale z całą pewnością nie należał on do pierwszoplanowych sojuszników, jak choćby Pacowie czy Leszczyńscy z kanclerzem wielkim koronnym Janem Leszczyńskim, który o wszystkich posunięciach króla informował elektorskiego rezydenta w Warszawie Joachima Scultetusowa³⁷.

Wojciech wraz z Dymitrem Wiśniowieckim należał do przeciwników Jana Andrzeja Morsztyna, podskarbiego koronnego. Gdy sejmik województwa sandomierskiego w grudniu 1681 r. zażądał poprzez swoich delegatów Kazimierza Ligęzę i Benedykta Żórawskiego wydania mandatów na Morsztyna, stanowisko sandomierzan poparło tylko dwóch senatorów: Wojciech Krasiński i Dymitr Wiśniowiecki³⁸.

Wojciech w 1683 r. wszedł do komisji sejmowej celem ubezpieczenia miasta Elbląga przed roszczeniami elektora brandenburskiego (jako przedstawiciel senatu), ale była to już jedna z ostatnich misji powierzonych przez sejm wojewodzie mazowieckiemu, a sama misja mogła zostać mu zlecona ze względu na koligację z rodziną von der Goltzów³⁹. Po roku 1683 Wojciech całkowicie zniknął z życia publicznego i to do tego stopnia, że w niektórych publikacjach ten rok był podawany jako data jego śmierci⁴⁰. Nie wiemy, czy wynikało to z jego decyzji, a jeżeli tak, to czy miał na to wpływ np. stan zdrowia, czy inne czynniki natury osobistej. Ostatnim śladem aktywności wojewody mazowieckiego jest dekret Trybunału Lubelskiego z 1689 r. w sprawie między Wojciechem Krasińskim wojewodą mazowieckim i córkami Konstantego Szczawińskiego, kasztelana kruszwickiego⁴¹.

Wojciech posiadał rozległe posiadłości. Jako starosta płocki miał jurysdykcję grodzką nad miastami: Płockiem, Płońskiem, Bielskiem i wsiami: Drogoń z folwarkiem, Chełpowo z folwarkiem, Cekanowo z folwarkiem, Troszyn, Kępa, Powsino, Dziarnowo,

2018, nr 46, s. 159.

²⁸ J. Szujski, op. cit., s. 49.

²⁹ *Volumina Legum*, t. 5, Warszawa 1738, s. 209.

³⁰ H. Łabęcki, *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego*, t. 2, Warszawa 1841, s. 408-419.

³¹ T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629–1674*, t. 3, Kraków 1898, s. 504-505.

³² *Volumina Legum*, t. 5, s. 280.

³³ Z. Hundert, *Mechanizm wyboru deputatów z województwa mazowieckiego do Trybunału Koronnego w 1688 r. Przyczynek do badań układów klientalnych na Mazowszu w dobie panowania Jana III*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2020, z. 1, s. 170.

³⁴ *Johann Henrich Berrenhauer an den Kurfürsten. D. Neidenburg 16. Juli 1678*, [w:] *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, B. 19, Berlin 1906, s. 199.

³⁵ Z. Hundert, *Działalność polityczna...*, s. 202.

³⁶ *Johann Henrich Berrenhauer an den Kurfürsten. D. Neidenburg 16. Juli 1678*, [w:] *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, B. 19, Berlin 1906, s. 199.

³⁷ K. Matwijowski, *Pierwsze sejmy z czasów Jana III Sobieskiego*, Wrocław 1976, s. 151-152.

³⁸ E. Deiches, *Koniec Morstina. Studium historyczne z czasów Jana Sobieskiego*, Kraków 1894, s. 45-47.

³⁹ *Volumina Legum*, t. 5, s. 666-667.

⁴⁰ Błędną datę śmierci Wojciech Krasiński podaje np.: W. Kochowski, *Roczników Polski klimakter IV*, Lipsk 1853, s. 268.

⁴¹ *Rękopisy genealogiczne i materiały do historii rodzin*, [w:] F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki ord. Krasińskich*, Warszawa 1915, s. [7].

Winiary⁴². W 1644 r., za zgodą Władysława IV wykupił z rąk posesorów wójtostwo wsi Dzierzazno⁴³. W jego rękach były wydzielone ze starostwa płockiego miasto Bielsk z wsiami Cekanowem i Troszynem⁴⁴. W 1646 r. otrzymał wraz z żoną (wówczas była nią Zuzanna z Koniecpolskich) *ius communicativum* na te trzy miejscowości⁴⁵ (Troszyn wydzierżawił Andrzejowi Grabskiemu⁴⁶), w 1681 r. dożywocie na tych trzech miała zapisane jego druga żona Ludwika Maria⁴⁷. W 1677 r. król nadał tenutę Białej Krasińskiemu z żoną Ludwiką Marią⁴⁸. Odziedziczył dobra w Radzanowie (po swoim bracie Stanisławie Krasińskim, proboszczu katedry płockiej †1658 r.) i odstąpił je swojemu bratu Szczęsnemu (Feliksowi) Krasińskiemu, podkomorzemu ciechanowskiemu⁴⁹. W 1661 r. odstąpił część na Woźnikach Mateuszowi Woźnickiemu. Zapewne był to majątek, o który toczyli spór Krasińscy z Woźnickimi, gdyż jeszcze w 1581 r. Woźnicy oskarżyli o napad na Woźniki Stanisława Krasińskiego⁵⁰. Części w Kobiernikach oddał w dzierżawę Przemysławowi w roku 1665⁵¹. Janowi Kazimierzowi Krasińskiemu odstąpił Bądkowo wraz z dwiema włókami chełmińskimi dóbr zwanych Wysoka, położonych w dobrach Wola Wodzyńska⁵².

Zuzanna Koniecpolska wychodząc za mąż za Wojciecha, wniosła klucz dobromilski z Dobromilem do rodziny Krasińskich, ci wydali 20 kwietnia 1668 r. przywilej dla cechów miejskich w Dobromilu⁵³,

⁴² AGAD, *Metryka koronna*, sygn. MK 189, k. 1-2.

⁴³ AGAD, *Metryka koronna*, sygn. MK 189, k. 70v-71v., *Lustracja województwa płockiego z 1664 r.*, [w:] *Lustracje województwa płockiego...*, s. 98.

⁴⁴ *Lustracja województwa płockiego z 1664 r.*, s. 95.

⁴⁵ Ibidem, s. 95; K. Chłapowski, *Elita senatorsko-dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996, s. 116, p. 147.

⁴⁶ J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 1, Poznań 1997, s. 12.

⁴⁷ A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 12, Warszawa 1908, s. 199.

⁴⁸ J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 2, Poznań 1997, s. 16.

⁴⁹ Ibidem, s. 41.

⁵⁰ Ibidem, s. 395.

⁵¹ J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 3, Poznań 1998, s. 508.

⁵² AGAD, *Metryka Koronna [Regestrum primum privilegiorum et inscriptionum cancellariae minoris – ad relationem – Alexandri Trzebińskiego – R.P. vicecancellarii]*, sygn. MK 188, k. 101-102.

⁵³ Ścisłej było to potwierdzenie przez małżonków Krasińskich przywilejów cechów: bednarskiego, stolarskiego, sitarskiego, garncarzy, kołodziejów, stelmachów, rymarzy, szklarzy miasta Dobromila nadane przez królów, a szczególnie przez Stefana Batorego oraz potwierdzają wolności cechu kowalskiego – Archiwum Państwowe w Przemyślu, *Cech Stowarzyszenia Połączonych Rzemieślników w Dobromilu [Kopia dokumentu z 20 IV 1668 roku: Olbrycht Krasiński, wojewoda, generał ziem mazowieckich (...)]*, sygn. 3.

a w 1642 r. Wojciech potwierdził nadanie ziemi przez Aleksandrę Koniecpolską na budowę cerkwi grekokatolickiej przy ul. Lwowskiej⁵⁴. W refektarzu tamtejszego klasztoru bazylianów znajdował się portret Wojciecha Krasińskiego⁵⁵, uznawanego przez bazylianów za dobroczyńcę⁵⁶. Klucz dobromilski pozostawał w rękach Krasińskich do 1754 r., kiedy to Zofia z Krasińskich primo voto Tarłowa poślubiła księcia Antoniego Lubomirskiego i przekazała klucz Lubomirskim⁵⁷. Z Dobromilem związane są też tragiczne wydarzenia dla Wojciecha Krasińskiego. Otóż w 1661 r. Ludwik Niezabitowski (†1675), który wówczas grasował w ziemi przemyskiej i plądrował tamtejsze miejscowości na czele swoich oddziałów, zdobył szturmem Dobromil, gdzie w tym czasie przebywała ciężarna Zuzanna Krasińska, która wówczas musiała uciekać przed żołnierzami Niezabitowskiego, co zakończyło się niestety poronieniem⁵⁸. Możliwe, że śmierć Zuzanny jest bezpośrednio lub pośrednio związana z tymi wydarzeniami, jednak nie znamy daty jej śmierci. W każdym razie Wojciech i Zuzanna nie doczekali się dzieci.

Na przedmieściach Płocka posiadał folwark z placem Alansowskim i dworem starościńskim przy drodze od bramy bielskiej do ziemi dobrzyńskiej (obecnie rejon ulic Łukasiewicza, Nowowiejskiego i Ostatniej w Płocku) od jego nazwiska nazywany Krasną Wolą (wcześniej był nazywany Makowszczyzną), na który uzyskał w 1677 r. libertację⁵⁹. Folwark ten przeszedł na jego brata Szczęsnego (Feliksa), podkomorzego ciechanowskiego, który odtąd pisał się Szczęsnym na Krasnej Woli Krasiński⁶⁰, a w XVIII w. był w rękach Marianny Lasockiej, miecznikowej zakroczymskiej, która ufundowała tam klasztor reformatów (tuż przy ówczesnych ruinach dworu Krasińskich)⁶¹.

⁵⁴ *Katalog starożytnego archiwum miejskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu - I. Dyplomy pergaminowe*, wyd. J. Smółka, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu” 1913-1922, t. 3, s. 53.

⁵⁵ M. Potocki, *Sprawozdanie*, [w:] *Biblioteka Ossolińskich: pismo historii, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone*, t. 8, Lwów 1866, s. 355.

⁵⁶ *Bazylianie, Encyklopedia Powszechna*, wyd. S. Orgelbrand, t. 2, Warszawa 1860, s. 1075.

⁵⁷ K. Niesiecki, op. cit., s. 369.

⁵⁸ W. Łoziński, op. cit., s. 33.

⁵⁹ *Inwentarz konstytucy koronnych y W.X. Litewskiego*, wyd. M. M. Ładowski, Lipsk 1773, s. 226; *Volumina Legum*, t. 5, s. 490; J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 1, Poznań 1997, s. 26, *Lustracja województwa płockiego z 1664 r.*, op. cit., s. 82.

⁶⁰ *Volumina Legum*, t. 5, s. 869, 927, 944; *Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II. roku 1697, i Stanisława Augusta roku 1764 (...)*, wyd. O. Pietruski, s. 172; A. Boniecki, op. cit. s. 205.

⁶¹ A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. 2, Płock [1931], s. 524.

W Warszawie nabył dwór wystawiony przez Ignacego Lelowskiego. Ten ostatni majątek był przedmiotem ciekawych układów z Janem Dobrogostem Krasińskim, referendarzem koronnym i starostą warszawskim. 20 czerwca 1670 r. Jan Dobrogost, jako starosta warszawski przekazał Wojciechowi w wieczystą dzierżawę plac, przy którym stał dwór (obecnie Plac Krasińskich), a który był własnością starostwa warszawskiego, zaś Wojciech, kilka lat później sprzedał dwór Janowi Dobrogostowi, który w tym miejscu w 1677 r. rozpoczął budowę pałacu znanego jako Pałac Rzeczypospolitej. Dokument potwierdzający tę pierwszą transakcję został odnaleziony w 2012 r. i wykupiony przez Bibliotekę Narodową w Warszawie⁶². W 1677 r. Wojciech Krasiński wszedł w posiadanie dworu Krzysztofa Rupniewskiego, wojskiego krakowskiego, w Warszawie, obok placu Potockich. Po śmierci Wojciecha dwór przeszedł w spadku na Szczęsnego (Felicjan) Krasińskiego⁶³.

Wojciech Krasiński zmarł bezpotomnie w 1691 r.⁶⁴ Wdowa po nim, Ludwika Maria, wyszła za mąż za Władysława Jozafata Sapiechę, cześnika litewskiego, z którym była związana jeszcze przed śmiercią Krasińskiego. Sapiecha po śmierci Krasińskiego, sam będąc żonatym musiał uzyskać unieważnienie swojego

małżeństwa, co udało mu się w 1692 r. W tym samym roku Ludwika Maria scedowała na Sapiechę starostwo płockie (ten zresztą używał tytułu starosty płockiego już wcześniej). Tym samym starostwo płockie, które było w rękach Krasińskich od 1614 r. przeszło w ręce Sapiechów⁶⁵. Także w 1692 r. Ludwika Maria wykupiła zastawione przez Sapiechę majątki, biorąc w zastaw od niego Wisznice i Rowin⁶⁶. W 1693 r. Sapiecha rozpoczął starania w nuncjaturze o zgodę na ślub z Ludwiką Marią, która nadal pozostawała przy wyznaniu luteranckim⁶⁷. Zgodę taką uzyskał i prawdopodobnie jeszcze tego samego roku para zawarła związek małżeński⁶⁸. W 1695 r. Ludwika Maria odstąpiła Troszyn Wojciechowi Pieńkowskiemu⁶⁹. W tym samym roku majątek po Wojciechu został podzielony pomiędzy jego braci Dominika i Szczęsnego⁷⁰, zaś następnego roku zmarła Ludwika Maria.

⁶⁵ K. Chtapowski, *Starostowie w Wielkopolsce, na Kujawach i Mazowszu 1565–1696 (materiały źródłowe)*, Warszawa 2007, s. 84-85.

⁶⁶ A. Tłomacki, *Sapiehowie kodeńscy: historia rodu od kolebki do współczesności*, Warszawa 2009, s. 97; E. Sapiecha, *Dom Sapieżyński*, t. 1, Warszawa 1995, s. 387.

⁶⁷ A. Tłomacki, op. cit., s. 97.

⁶⁸ E. Sapiecha, op. cit., s. 108.

⁶⁹ J. Łempicki, op. cit., t. 1, s. 12.

⁷⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie, *Zbiór Edmunda Diehla, Akt rozdziału dobrowolnego pomiędzy Domanikiem kasztelanem ciechanowieckim i Feliksem podkomorzym ciechanowieckim braćmi Krasińskimi (...)*, sygn. 184.

⁶² Biblioteka Narodowa, rps BN akc. 18662.

⁶³ A. Sokołowska, *Własność i zabudowa na terenach Przedmieścia Krakowskiego zajętych w pierwszej połowie XVIII w. pod założenie saskie*, „Rocznik Warszawski” 1975, t. 13, s. 91.

⁶⁴ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 8, Warszawa 1911, s. 25; A. Boniecki, op. cit., s. 199.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Główne Akt Dawnych
Metryka Koronna, sygn.: MK 135; MK 182; MK 188; MK 189
- Archiwum Narodowe w Krakowie
Zbiór Edmunda Diehla, sygn. 184
- Archiwum Państwowe w Przemyślu
Cech Stowarzyszenia Połączonych Rzemieślników w Dobromilu, sygn. 3
- Archiwum Wizytek Warszawskich
M. K. Cantarini, *Abrégé de la vie de nostre très honorée sœur Marie Cécile Krasinska*, Księga ślubów, s. 77-79
- Biblioteka Narodowa
Jan Dobrogost na Krasnem Krasiński (...), sygn. Rps BN akc. 18662

Źródła drukowane

- Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, wyd. J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 1910, t. 1.
- Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III. roku 1674, Augusta II. roku 1697, i Stanisława Augusta roku 1764 (...)*, wyd. O. Pietruski, Lwów 1845.
- Inwentarz konstytucy koronnych y W.X. Litewskiego*, wyd. M. M. Ładowski, Lipsk 1773.
- Lustracje województwa płockiego 1565–1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S. M. Szacherska, Warszawa 1965.
- Teka Gabryela Junoszy Podoskiego*, wyd. K. Jarochoński, t. 5, Poznań 1857.

- Katalog starożytnego archiwum miejskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu – I. Dyplomy pergaminowe*, wyd. J. Smółka, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu” 1913-1922, t. 3.
- F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki ord. Krasińskich*, Warszawa 1915.
- Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, B. 8, Politische Verhandlungen, B. 5, Berlin 1884.
- Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, B. 19, Politische Verhandlungen, B. 12, Berlin 1906.
- Volumina Legum: Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich Prowincyi należących [...] uchwalone*, t. 4, Warszawa 1737.
- Volumina Legum: Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich Prowincyi należących [...] uchwalone*, t. 5, Warszawa 1738.

Opracowania

- A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1. *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 12, Warszawa 1908.
- K. Chłapowski, *Elita senatorsko – dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996.
- K. Chłapowski, *Starostowie w Wielkopolsce, na Kujawach i Mazowszu 1565–1696 (materiały źródłowe)*, Warszawa 2007.
- J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998.
- S. Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990.
- E. Deiches, *Koniec Morstina. Studium historyczne z czasów Jana Sobieskiego*, Kraków 1894.
- T. Gajl, *Herbarz polski: od średniowiecza do XX wieku*, Gdańsk 2007.
- L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, t. 1, Warszawa 1861.
- F. Koneczny, *Dzieje administracji w Polsce w zarysie*, Wilno 1924.
- T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629–1674*, t. 3, Kraków 1898.
- S.K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. 2, Warszawa 1860.
- J. Krasiński, *Pamiętniki Józefa hrabiego Krasińskiego od roku 1790–1831 skrócone przez Fr. Reuttowicza*, Poznań 1877.
- H. Łabęcki, *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego*, t. 2, Warszawa 1841.
- J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 1-2, Poznań 1997.
- J. Łempicki, *Herbarz Mazowiecki*, t. 3, Poznań 1998.
- W. Łoziński, *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, t. 1, Czasy i ludzie, Lwów 1931.
- K. Matwijowski, *Pierwsze sejmy z czasów Jana III Sobieskiego*, Wrocław 1976.
- T. Morawski, *Dzieje narodu polskiego. Królowie obieralni*, t. 4, Poznań 1871.
- A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. 2, Płock [1931].
- K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1839-1845.
- F. Pułaski, *Opis 815 rękopisów Biblioteki ord. Krasińskich*, Warszawa 1915.
- E. Sapiecha, *Dom Sapieżyński*, t. 1, Warszawa 1995.
- J. Szujski, *Dzieje Polski*, [w:] *Dzieła zbiorowe*, seria 2, t. 4, Kraków 1894.
- A. Tłomacki, *Sapiehowie kodeńscy. Historia rodu od kolebki do współczesności*, Warszawa 2009.
- S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 8, Warszawa 1911.

Artykuły

- Bazylianie*, [w:] *Encyklopedia Powszechna*, wyd. S. Orgelbrand, t. 2, Warszawa 1860.
- J. Bąkowska, *Krasiński Ludwik, Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970.
- W.J. Górczyk, *Wojciech (Albrycht) Krasiński – senator, wojewoda płocki*, „Muzealne Rozmaitości” 2022, nr 1.
- Z. Hundert, *Mechanizm wyboru deputatów z województwa mazowieckiego do Trybunału Koronnego w 1688 r. Przyczynek do badań układów klientalnych na Mazowszu w dobie panowania Jana III*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2020, t. 72, z. 1.
- Z. Hundert, *Działalność polityczna referendarza koronnego i starosty warszawskiego Jana Dobrogosta Krasińskiego za panowania Jana III (do 1688 r.)*, „Kronika Zamkowa – Roczniki” 2019, nr 6.
- Z. Hundert, *Wojskowe zaciągi sejmików ziemskich województwa mazowieckiego w latach 1671–1673*, „Res Historica” 2018, nr 46.
- Krasińscy*, [w:] *Encyklopedia Powszechna*, wyd. S. Orgelbrand, t. 15, Warszawa 1864.
- M. Potocki, *Sprawozdanie*, „Biblioteka Ossolińskich. Pismo historii, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone” 1866, t. 8.
- A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, *Przedmowa*, [w:] *Lustracje województwa płockiego 1565–1789*, wyd. A. Sucheni-Grabowska, S.M. Szacherska, Warszawa 1965.
- A. Sokołowska, *Własność i zabudowa na terenach Przedmieścia Krakowskiego zajętych w pierwszej połowie XVIII w. pod założenie saskie*, „Rocznik Warszawski” 1975, t. 13.
- R. Zieliński, *Chronologia senatorów płockich*, „Notatki Płockie” 1958, nr 3.

WOJCIECH KRASIŃSKI (†1691 R.) –
STAROST OF PŁOCK, CASTELLAN OF CIECHANÓW,
AND VOIVODE OF MAZOVIA

Summary

Wojciech Krasiński of the Ślepowron coat of arms, was the son of the Castellan of Ciechanów and Starost of Płock, Ludwik Krasiński. Wojciech's broader public activity began on July 30, 1643 when his father assigned him the Starostwo of Płock, and subsequently in 1650 he became the Castellan of Ciechanów. In 1655 he fought in the battle with the Swedes near Nowy Dwór. In 1663 he became the Voivode of Mazovia. In 1672 he joined the Gołęb confederacy. He was married twice: his first wife was Zuzanna Konięcpolska, of the Pobóg coat of arms, the Castellan of Chełm, after her death Krasiński married Ludwika Maria von Goltz, the daughter of Balthasar von der Goltz, the Marshall of the Court of the Great Elector of Brandenburg. During the reign of King Jan III Sobieski, Krasiński withdrew from public life. He died childless in 1691.

Keywords: Wojciech Krasiński, Mazovia in 17th century, Starosty of Płock, Castellany of Ciechanów

FELIKS KORWIN-SZYMANOWSKI (1875-1943) – INŻYNIER I KAPŁAN MARIAWICKI

Abstrakt

Artykuł prezentuje osobę Feliksa Korwin-Szymanowskiego, mariawickiego kapłana, który ze względu na wykształcenie techniczne zaangażowany był w powstanie Świątyni Miłosierdzia i Miłości w Płocku. W artykule zaprezentowano jego życie w ujęciu chronologicznym oraz drogę rozwoju duchowego w świetle zachowanej korespondencji rodzinnej.

Słowa kluczowe: mariawityzm, ksiądz, ziemiaństwo, Feliks Szymanowski, wiara

Płocka katedra mariawicka, jeden z najpiękniejszych kościołów miasta Płocka, przyciąga wzrok swą ażurową konstrukcją wieży oraz dominującą nad otoczeniem kopułą. Kopuła skrząc się w słońcu wręcz zachęca do odwiedzenia tej neogotyckiej „perełki”. Autorem projektu świątyni był Wacław Przysiecki, zaś jego współautorem Feliks Szymanowski¹. Osoba Szymanowskiego jak dotąd nie doczekała się nawet pobieżnej charakterystyki w literaturze, stąd niniejsza próba zaprezentowania jego sylwetki jako inżyniera oraz kapłana ważnego dla ruchu mariawickiego, tak mocno związanego z Płockiem i Mazowszem.

Lata młodości

Feliks Mateusz Maria Korwin-Szymanowski² urodził się 29 stycznia 1875 r.³ jako pierwotne dziecko Teodora Korwin-Szymanowskiego i Julii z Bożeniec Jełowickich. Przyszedł na świat w starej ziemiańskiej rodzinie pieczętującej się pierwotnie herbem Jezierz a od XVIII wieku także herbem Ślepowron⁴. Był prawnukiem aktywnych polityków i działaczy społecznych XVIII i XIX wieku: Teodora Dyzmy

Szymanowskiego⁵, Piotra Łubieńskiego⁶, Wacława Jełowickiego⁷ i Maurycego Kossowskiego⁸. Miał kilku braci: Eustachego⁹, Józefa, Bolesława, Aleksandra¹⁰, Franciszka oraz siostrę Marię¹¹.

Urodził się w Warszawie lub w Cygowie k/Wołomina, gdzie znajdował się rodzinny dwór Szymanowskich, tam też zapewne mieszkał do lat 80-tych XIX wieku¹². Po bankructwie swojego ojca i sprzedaży rodzinnego majątku przeprowadził się wraz z rodzicami do Basztańkowa na Podolu (dzisiejsza Ukraina), gniazda rodzinnego Jełowickich, by finalnie około 1885 r. zamieszkać w Rachnach Leśnych na Podolu rosyjskim, gdzie jego ojciec podjął pracę w założonej przez siebie spółce zbożowej¹³. Feliks Szymanowski wychowywał się w niezwykle religijnej, choć ubogiej rodzinie. Dwóch spośród jego braci, wypełniając testament ojca, wybrało drogę duchowną¹⁴. Jego ku-

¹ A. Gretkowski, *Z historii budowy świątyni Mariawitów w Płocku*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2016, t. 8, s. 128.

² W dokumentach używał zarówno nazwiska Szymanowski jak i Korwin-Szymanowski.

³ M. Korwin-Szymanowski, *Wizerunki Starodawnej rodziny Szymanowskich*, łomianki 2020, s. 109.

⁴ Zbiory rodziny Korwin-Szymanowskich, (dalej: ZrKS), Skrypt dłużny, Piotrków 1559, rkps, B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858, s. 707. W części opracowań oraz materiałach archiwalnych jako herb podawany jest Ślepowron, np.: Archiwum Główne Akt Dawnych, Materiały Genealogiczne Wojciecha Wielądka, sygn. 58; ZrKS, W. Wielądka, *Genealogia rodu Korwin-Szymanowskich*, s. 1-3, K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841, s. 645, s. 59. O problemie stosowania równoległe dwóch herbów w tej samej rodzinie zob.: J. S. Bystróż, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce wiek XVI-XVIII*, t. 1, Warszawa 1994, s. 187.

⁵ A. Haratym, *M. Korwin-Szymanowski, Szymanowski Dyzma*, Polski Słownik Biograficzny (dalej: PSB), 2015, t. 50, s. 53-55.

⁶ M. Manteufflowa, *Łubieński Piotr*, PSB, 1973, t. 18, s. 150.

⁷ S. Fuksiewicz, *Jełowicki Wacław*, PSB, 1964, t. 11, s. 166.

⁸ Idem, *Kossowski Maurycy*, PSB, 1968, t. 14, s. 315; D. Majchrzak, *Maurycy Kossowski, czyli przykład ekonomicznej fuzji ambicji i pecha*, [w:] *Jaworzno Interdyscyplinarne. Przemysł pogranicza śląsko-małopolskiego na przestrzeni wieków*, red. A. Ramus, Jaworzno-Częstochowa 2016, s. 177-182.

⁹ M. Korwin-Szymanowski, *Szymanowski Eustachy*, PSB, 2015, t. 50, s. 55-56.

¹⁰ Idem, *Aleksander Grzegorz Korwin-Szymanowski ziemianin z Kępy Polskiej*, „Nasze Korzenie” 2019, nr 15, s. 24-28.

¹¹ T. Szymanowski, *Wspomnienie o zasłużonej i wieloletniej mieszkance Kępy Polskiej*, [w:] *Zasłużone osoby i rody z gminy Mała Wieś*, red. M. Korwin-Szymanowski, Warszawa 2015, s. 9-22.

¹² ZrKS, Zbiór materiałów od Mateusza Szymanowskiego (dalej: ZMS), list 8, Julia z Jełowickich Szymanowska do matki, list z 5 lutego 1879 z Cygowa.

¹³ T. Szymanowski, *Przyszłość Europy w zakresie gospodarczym, społecznym i politycznym*, opr. R. Żurawski vel Grajewski, Warszawa 2015, s. 58.

¹⁴ Ks. prałat dr Bolesław Korwin-Szymanowski (1880–1935), ksiądz katolicki, szambelan papieski, proboszcz parafii Kamieńsk

Fot. 1. Cygów, dwór rodzinny Feliksa Korwin-Szymanowskiego
Źródło: zbiory własne autora

zyn, ojciec Bernard Łubieński, był znanym zakonnikiem redemptorystą¹⁵. Jak można przypuszczać religijność domu rodzinnego miała wpływ na jego życie.

Szymanowski pierwsze nauki pobierał od matki. W wieku około siedmiu lat został zapisany do Gimnazjum oo. jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem w Galicji, będącego jedną z najbardziej prestiżowych szkół działających na terenie podzielonego przez zaborców kraju. Nauka u jezuitów byłaby niemożliwa, gdyby nie wsparcie rodziny matki i siostry ojca – Jadwigi Nakwaskiej¹⁶. Jego świadectwa szkolne wskazują na to, że był pilnym uczniem, choć skłonny do konfliktów. Po skończonej nauce w gimnazjum, jako obywatel rosyjski musiał ubiegać się o prawo zdawania matury w zaborze austriackim. Ponieważ nie uzyskał na to zgody, w 1893 r. zdecydował się na wyjazd do Paryża¹⁷. Tam dzięki wsparciu finansowemu Teodora Jełowickiego podjął dalszą naukę. Zapisał się do konwiktu Świętej Genowefy prowadzonego przez ojców Jezuitów i tam też finalnie zdał maturę, a następnie rozpoczął studia w École Centrales des Artes et Manufactures na wydziale mechanicznym, które ukończył po trzech latach w 1896 r., uzyskawszy dyplom inżyniera¹⁸.

Powróciwszy do Warszawy jako 21-letni młodzieniec – poddany cara, zobowiązany był uregulować swój stosunek do służby wojskowej. Problem ten rozwiązano uzyskawszy zwolnienie ze służby wojskowej ze względu na wadę wzroku. Pomyślne rozwiązanie sprawy służby pozwoliło mu ponownie wyjechać do Francji, gdzie podjął pracę jako inżynier w firmie specjalizującej się w inżynierii lądowej¹⁹.

oraz Józef Korwin-Szymanowski (1878-1945), kapitan mariawicki, proboszcz parafii mariawickiej w Warszawie na Woli.

¹⁵ B. Łubieński, *Wspomnienia*, Kraków 2009, s. 23.

¹⁶ M. Korwin-Szymanowski, *Jadwiga Nakwaska, (1843–1937) dziedziczka na Nakwasinie i Kępie Polskiej*, „Nasze Korzenie” 2015, nr 9, s. 28-33; idem, *Jadwiga Nakwaska, bohaterka projektu przywrócić Jadwigę*, [w:] *Zasłużone osoby i rody*, op. cit., s. 21-32.

¹⁷ ZrKS, tk. SZXIX.E.2, Szymanowski Eustachy – listy, list z 15 października 1893 r.

¹⁸ ZrKS, tk. SZXIX.Fe.1, Szymanowski Feliks – listy, dokument potwierdzający odbyte studia z 1925 r.

¹⁹ B. Korwin-Szymanowska, *Genealogia rodziny Korwin-*

Fot. 2. Feliks Korwin-Szymanowski, ok. 1885 r.
Źródło: M. Korwin-Szymanowski, *Wizerunki Starodawnej rodziny Szymanowskich*, Łomianki 2020, s. 62.

Podjęmowane w tym czasie przez rodzinę próby wyswatania go z Marią Potocką h. Piława²⁰ nie przyniosły sukcesu. Wedle zachowanej korespondencji, na rezygnacji z zabiegów o pozyskanie pochodzącej z arystokratycznej rodziny wybranki, zaważył lęk Feliksa Szymanowskiego związany z dysproporcją majątkową pomiędzy nim a Potocką oraz możliwe wynikające z tego w przyszłości niesnaski²¹.

Droga do kaptaństwa

W kolejnych latach Feliks Szymanowski przebywał na terenie Francji, Algierii, Rosji – gdzie pracował w zakładach Putilowskich w Sankt Petersburgu – oraz w Królestwie Polskim²², gdzie osiadł przed 1901 r.²³ Co najmniej od 1902 r. Szymanowski mieszkał w Dąbrowie Górniczej, pracując między innymi dla Akcyjnego Towarzystwa Fabryki Stali Hrabia Broel-Plater²⁴.

Szymanowskich herbu Ślepowron, Warszawa 2009, (mps), s. 33-35.

²⁰ Prawdopodobnie córka Konstantego i Joanny z Potockich (1878-1930), od 1898 r. żona Adama Zamoyskiego, zob.: M. J. Minakowski, *Maria Potocka*, [w:] <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=cz.1001309> [dostęp: 4.10.2021].

²¹ B. Korwin-Szymanowska, op. cit. s. 33-35.

²² ZrKS, tk. SZXIX.Fe.1, Szymanowski Feliks – listy, akt rozwiązania stosunku pracy z dniem 1 grudnia 1904 r. dla Akcyjnego Towarzystwa Fabryki Stali Hrabia Broel-Plater.

²³ ZrKS, tk. SZXIX.J.1, Szymanowski Józef – listy, list Józefa K-Sz do brata Feliksa z 15 maja 1901 r. W liście wspomniane kłopoty z nostryfikacją jego dyplomu w Rosji i nieuznawaniem jego doświadczenia i kwalifikacji bez zdania dodatkowych rosyjskich egzaminów na inżyniera.

²⁴ ZrKS, tk. SZXIX.Fe.1, Szymanowski Feliks – listy, wyciąg z ksiąg stałej ludności m. Dąbrowy Górniczej.

Pomimo niewielkich zarobków wraz z bratem Eustachym wspierał finansowo uczące się rodzeństwo²⁵. W latach 1904–1906 ponownie pracował na terenie Rosji w zakładach Putiłowskich w Sankt Petersburgu²⁶, które były ówczesnie jednymi z trzech największych kombinatów metalurgicznych w Europie. Szymanowski był zapewne jednym z wielu pracujących tam Polaków – inżynierów, dość wspomnieć, że w latach 1884–1888 dyrektorem fabryki był Ignacy Jasiukowicz, a w latach 1911–1912 Stanisław Łabuński²⁷. Jak twierdziła B. Korwin-Szymanowska, Feliks Szymanowski podczas rewolucji 1905 r., choć nie zaangażował się politycznie, to miał zostać wybrany przez zbuntowaną załogę dyrektorem zakładów²⁸. Pod koniec 1906 r. Szymanowski wyjechał do Pottsville w Stanach Zjednoczonych²⁹, gdzie rzekomo kontynuował pracę w zawodzie, projektując między innymi mosty³⁰, by w styczniu 1907 r. wrócić do Europy przez Hamburg i Paryż³¹.

Podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych utrzymywał kontakt listowy ze swoim bratem Józefem. Ten był ksiądz katolicki wyświęcony w 1904 r., pierwotnie pozostawał związany z jezuitami, by około 1902 r. związać się z mariawitami, co zapewne pozostawało w związku z jego posługą wikarego w Cegłowie, którą pełnił tam od 1902 r.³² Zawarte w korespondencji przesłanki pozwalają sądzić, iż poprzez umiejętne prezentowanie mariawityzmu, w grudniu 1906 r. Józef Szymanowski³³ przekonał brata dla akcesu do świeżo ekskomunikowanej wspólnoty³⁴. Samego zainteresowania mariawityzmem u Feliksa Szymanowskiego nie możemy wykluczyć jednak wcześniej, na co wskazywałyby

²⁵ ZrKS, ZMS, list 10, Feliks Szymanowski do Jadwigi Nawickiej z maja 1902 r.

²⁶ B. Korwin-Szymanowska, op. cit. s. 33-35.

²⁷ T. M. Smirnow, *Ludność polska w Petersburgu-Piotrogradzie-Leningradzie*, [w:] <http://www.polskipetersburg.pl/hasla/ludnosc-polska-w-petersburgu-piotrogradzie-leningradzie>, [dostęp: 23.04.2022].

²⁸ Ibidem, s. 34-35.

²⁹ ZrKS, ZMS, koperty listów adresowanych przez Feliksa K-Sz do Józefa K-Sz., daty na stemplach z okresu grudzień 1906 r. – styczeń 1907 r.

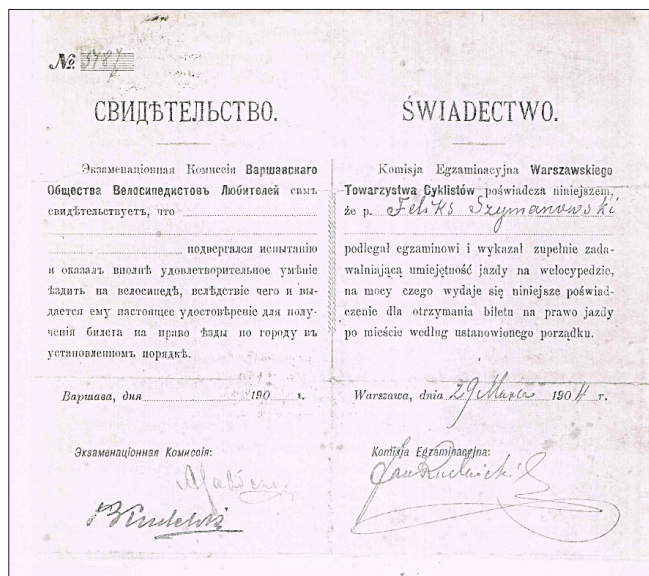
³⁰ B. Korwin-Szymanowska, op. cit., s. 34.

³¹ ZrKS, ZMS, list Feliksa K-Sz do Józefa K-Sz z 4 grudnia 1906 r.

³² A. Gretkowski, op. cit., s. 128.

³³ Józef Szymanowski pełnił swą posługę w Łodzi przy ul. Franciszkańskiej 27 (ZrKS, ZMS, list Feliksa K-Sz do Józefa K-Sz z 4 grudnia 1906 r.).

³⁴ Papież Pius X 5 kwietnia 1906 r. podpisał encyklikę *Tribus circiter*, w której potępił mariawitów. 30 grudnia 1906 r. został ogłoszony w diecezji warszawskiej, płockiej i lubelskiej dekret Kongregacji św. Oficjum z dnia 5 grudnia 1906 r. o ekskomunikacji na ks. Jana Marię Michała Kowalskiego i Marię Franciszkę Kozłowską. Zob.: S. Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992, s. 18-34.

Fot. 3. Prawo jazdy na rowerze, 1904 r.

Źródło: ZrKS, ZMS, Świadectwo rowerowe, 29 marca 1904 r.

deklarowana przez niego wrażliwość wobec osób ubogich.

W szeregach Mariawitów

Feliks Szymanowski święcenia mniejsze oraz subdiakonatu otrzymał 10 października 1909 r. w kaplicy mariawickiej w Płocku. Święcenia diakonatu otrzymał 18 października 1909 r. w kościele mariawickim w Lipce koło Łodzi. Jako diakon pracował przy parafii w Łodzi. Święcenia kapłańskie otrzymał w Świątyni Miłosierdzia i Miłości 15 sierpnia 1914 roku, której był współprojektantem wraz z kapłanem Wacławem Przysieckim³⁵. Należał do grona sześciu pierwszych kapłanów wyświęconych w kościele mariawickim. W latach 1926–1928 był proboszczem w Wólce Jeruzalskiej. W latach 1914–1926 i 1928–1935 pracował jako proboszcz w Lipińskich. W latach 1936–1938 był proboszczem w Mińsku Mazowieckim, następnie pracował w parafii na Woli w Warszawie³⁶. W Zgromadzeniu Kapłanów Mariawitów używał imion Maria Mateusz, interesował go temat aktywności kobiet w kościele, którym nie odmawiał praw zastrzeżonych dotąd dla mężczyzn³⁷.

Związanie się Feliksa Szymanowskiego z kościołem mariawickim skutkowało dotkliwymi konsekwencjami towarzyskimi i rodzinnymi. Przechodząc do Zgromadzenia narażał się na zerwanie relacji z rodziną, widzącą w nim od tego czasu objętego

³⁵ Jak twierdził jego syn Mateusz Szymanowski, głównym projektantem był w istocie Feliks, który jedynie przez swoją skromność nie chciał się afiszować z autorstwem świątyni.

³⁶ Informacja od P. Łukasza Płuciennika z 30.09.2021 r.

³⁷ B. Przedpełski, *Kapłaństwo kobiet w Kościele Mariawitów*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3, s. 25-31.

ekskomuniką heretyka. Zarówno bracia jak i dalsza rodzina przestali utrzymywać z nim kontakty. Poza będącym w zgromadzeniu bratem, jedynie jego siostra – Maria Szymanowska utrzymywała z nim kontakt. Otaczała ona serdecznością i opieką jego dzieci³⁸ oraz cyklicznie podejmowała próby „przywrócenia” go kościołowi katolickiemu, bądź to przez własne listy i podszytą literaturę bądź przez inicjowane kontakty z różnymi księżmi z dalszej i bliższej rodziny³⁹. Próby te wobec głębokiej wiary Feliksa Szymanowskiego skończyły się niepowodzeniem.

W 1923 r. doszło do ogłoszenia zawartego prawdopodobnie wcześniej w tajemnicy małżeństwa pomiędzy Feliksem a Leokadią (imię zakonne Julita) Szulc⁴⁰, należącą do zgromadzenia zakonnicy. Z małżeństwa urodziła się piątka dzieci: Julita (1924–2018), Mateusz (1925–2016), Feliks (1927–2006), Jan (1929–), Franciszek (1930–1988) oraz Teodor (1932–2021)⁴¹.

Refleksje księdza Marii Mateusza

Jak wspominała jego żona, Feliks Szymanowski żyjąc w kapłaństwie nie wyzbył się nadziei na ożenek, a decyzja o zawarciu związku małżeńskiego wydana de facto przez biskupa Pruchniewskiego została w jego przypadku przyjęta ze spokojem. Wybraną mu przez księdza Filipa Feldmana małżonkę poślubił, widząc w woli biskupa znak od Ducha Świętego⁴². Dla Leokadii Schulz sprawa małżeństw zakonników z zakonnicykami miała być trudniejsza:

[...] chciałam w tym czasie wystąpić ze Zgromadzenia. Myślałam po prostu, że Kowalski

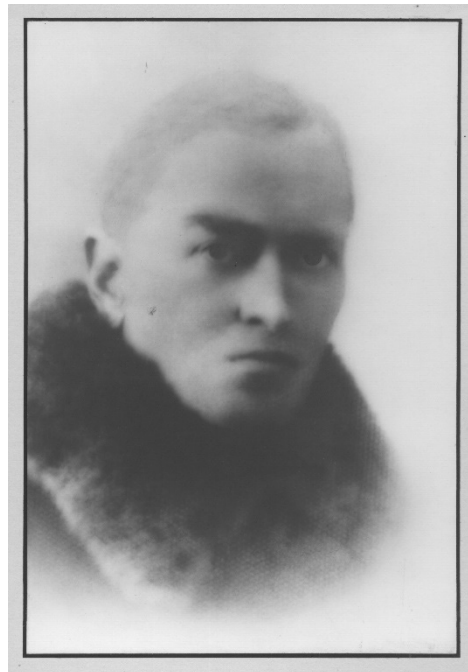
³⁸ T. Szymanowski, *Wspomnienia o zasłużonej...*, op. cit., s. 13-14.

³⁹ [...] Powiedziała mi, żeby raz zerwał z tym idiotycznym Mariawityzmem. Felo był jakiś dziwnie miękki, czy słaby, czy wzruszony i powiedział: Ja mam swego anioła stróża i tam pójdę gdzie on mnie poprowadzi. Kto byłby aniołem stróżem? Trzeba wierzyć, że ta żona. Felo mówił mi, że jest grupa księży Mariawickich, którzy mówili między sobą że gdyby poznali prawdę toby opuścili Mariawityzm (ZrKS, tk. SZXX.J.1, Szymanowska Julita, list N. Kossowskiej do Marii K-Sz z 14 maja 1938 r.).

⁴⁰ ZrKS, tk. SZXIX.Fe.1, Szymanowski Feliks – listy. Według aktu zgonu córka Zygmunta i Bronistawy, urodzona 10.11.1899 r., zmarła 18.05.1983 r. W dokumentach (głównie przed 1945 r.) pisownia nazwiska również jako Schulz.

⁴¹ ZrKS, informacje na podstawie obrazków pogrzebowych oraz nekrologów.

⁴² Tej pewności wiary nie miał w tym czasie jego brat Józef Maria Szymanowski, który w 1927 r. szukał kontaktu z klerem katolickim, badając możliwość odejścia od mariawityzmu i powrotu do katolicyzmu: *Wiem, że mariawityzm to błąd, ale się boję, że mnie kościół prawdziwy odrzuci* (ZrKS, tk. SZXIX.Bo.1, tk. Szymanowski Bolesław – listy, list Bolesława Korwin-Szymanowskiego do siostry Marii K-Sz z 24 listopada 1927 r.).

Fot. 4. Feliks Korwin-Szymanowski, ok 1905 r.

Źródło: M. Korwin-Szymanowski, *Wizerunki Starodawnej...*, s. 62.

*dostał pomieszania zmysłów lub też jest pod wpływem złego ducha, ale biskup Pruchniewski pracował nade mną i tłumaczył mi, że sam też przechodził wielkie cierpienia z tego powodu i że duch Święty dał mu poznać, że pochodzą od Boga [...]*⁴³.

Życie kapłana mariawickiego nie należało do łatwych, jak wspominał Teodor Szymanowski, syn Feliksa. W domu żyło się bardzo skromnie. Choć w domu nie było głodu, to jednak sytuacja rodziny była ciężka. Próbał przezwyteżenia problemów finansowych była inicjatywa Leokadii Szulc, dotycząca założenia sklepu, która jednak nie przyniosła spodziewanego efektu wobec oporu ze strony Feliksa, twierdzącego, iż jakakolwiek praca oddalać go będzie od skupienia na Bogu i od adoracji Najświętszego Sakramentu.

Pomimo żywej wiary wątpliwości w wierze nie były jednak Feliksowi Szymanowskiemu obce. Około 1926 r. miał przechodzić kryzys wiary, podczas którego myślał poważnie o odejściu ze Zgromadzenia, czego jednak nie uczynił. Jak wspominała jego żona, choć była gotowa odejść z nim, to wspierała go w wierze w trudnym czasie kryzysu⁴⁴.

Śmierć zabrała Feliksa Szymanowskiego 15 listopada 1943 r.⁴⁵ Był wtedy proboszczem parafii przy

⁴³ ZrKS, tk. SZXIX.Fe.1, tk. Szymanowski Feliks – listy, list Leokadii Szymanowskiej do Marii K-Sz z 24 grudnia 1944/6 (data nieczytelna).

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ ZrKS, tk. SZXX.T2, Szymanowski Teodor korespondencja 1943-1970, list Józefa K-Sz do Teodora Sz. z 28 listopada 1943 r.; Nekrolog, „Nowy Kurier Warszawski” 1943, nr 272 z 17

Fot. 5. Zdjęcie rodzinne przedstawia dzieci Feliksa i Stanisława K-Sz. W dolnym rzędzie siedzi Feliks K-Sz., po jego lewej stronie małżonka Leokadia z Szulców, po prawej siostra Maria K-Sz., w drugim rzędzie stoi brat Feliksa K-Sz., Józef K-Sz.
Źródło: zbiory własne autora

ul. Wolskiej w Warszawie. Jak wspominała jego córka, 14 listopada śpiesząc się na obiad do domu, starał się wskoczyć do przepełnionego tramwaju jadącego ulicą Krakowskie Przedmieście. Niefortunny skok przytłoczył złamaną nogą i uszkodzonym płucem, w wyniku upadku dostał także prawdopodobnie krwotoku wewnętrznego. Zmarł w szpitalu przy ul. Czerniakowskiej w Warszawie⁴⁶ w wyniku powikłań po wypadku. W ostatnich godzinach życia towarzyszyła mu córka Julita, której zawdzięczamy relację z przebiegu leczenia szpitalnego i samego wypadku⁴⁷. Feliks Szymanowski pochowany został 18 listopada 1943 r. na mariawickim cmentarzu

listopada 1943 r. (wycinek prasowy w posiadaniu autora).

⁴⁶ Obecnie Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny im. prof. W. Orłowskiego.

⁴⁷ [...] od 9-tej trwał ten sen, który skończyła śmierć o godzinie 2-giej w nocy. Cały czas siedziałam przy Tatusiu, jedną ręką trzymałam głowę Taty, drugą zegarek i liczyłam czas od jednego oddechu do drugiego (ZrKS, tk. SZXX.J.1, Szymanowska Julita, list Julity K-Sz do Marii K-Sz z 19 listopada 1943 r.).

w Warszawie⁴⁸. W 2020 r. jego zwłoki zostały ekshumowane i przeniesione do nowego zbiorowego grobu.

Postać Feliksa Szymanowskiego to ciekawy przykład przedstawiciela inteligencji o korzeniach szlacheckich, który próbował odnaleźć swoje miejsce w warunkach kapitalizmu pierwszych dekad XX wieku. Czas gdy „dobre pochodzenie” przestało mieć takie znaczenia jak wcześniej, a kluczowe były wykształcenie, umiejętności oraz zdolność do działania w świecie targanym kolejnymi kryzysami, sprzyjał wyborowi drogi duchowej. Mariawityzm, nowy ruch religijny pełen wewnętrznej werwy i gorliwości mógł się wydawać miejscem dającym odpowiedzi na nurtujące inteligenta pytania. Wybór drogi duchowej w tej perspektywie to zarówno ofiara z siebie, jak i ucieczka przed dylematami, które stawia świat. Życie księdza Feliksa Szymanowskiego już jako ojca rodziny potwierdza nam jego głęboką duchowość oraz skłonność do snucia refleksji.

⁴⁸ *Nekrolog...*, op. cit.

Bibliografia

Źródła archiwalne

• Archiwum Główne Akt Dawnych

Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądka, sygn. 58.

• Zbiory rodziny Korwin-Szymanowskich

Teczki: SZ.XIX.T+J, SZXIX.Fe.1, SZXIX.J.1, teczka SZXIX.Bo.1, SZXX.J.1, SZ.XX.T2

• Zbiór materiałów od Mateusza Szymanowskiego

B. Korwin-Szymanowska, *Genealogia rodziny Korwin-Szymanowskich herbu Ślepowron*, Warszawa 2009, mps.

Skrypt dłużny, Piotrków 1559, rkps.

W. Wielądek, *Genealogia rodu Korwin-Szymanowskich*, rkps.

Źródła drukowane

B. Łubieński, *Wspomnienia*, Kraków 2009.

K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, Lipsk 1841.

B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858.

Opracowania

J. S. Bystroń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce wiek XVI–XVIII*, t. I, Warszawa 1994.

M. Korwin-Szymanowski, *Wizerunki Starodawnej rodziny Szymanowskich*, Łomianki 2020.

S. Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992.

T. Szymanowski, *Przyszłość Europy w zakresie gospodarczym, społecznym i politycznym*, opr. R. Żurawski vel Grajewski, Warszawa 2015.

Artykuły

S. Fuksiewicz, *Jełowicki Wacław*, *Polski Słownik Biograficzny*, 1964, t. 11, s. 166.

S. Fuksiewicz, *Kossowski Maurycy*, *Polski Słownik Biograficzny*, 1968, t. 14, s. 315.

A. Haratym, M. Korwin-Szymanowski, *Szymanowski Dyzma*, *Polski Słownik Biograficzny*, 2015, t. 50, s. 53-55.

A. Gretkowski, *Z historii budowy świątyni Mariawitów w Płocku*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2016, t. 8, s. 122-134.

M. Korwin-Szymanowski, *Aleksander Grzegorz Korwin-Szymanowski ziemianin z Kępy Polskiej*, „Nasze Korzenie” 2019, nr 15, s. 24-28.

M. Korwin-Szymanowski, *Jadwiga Nakwaska, bohaterka projektu przywrócić Jadwigę*, [w:] *Zasłużone osoby i rody z gminy Mała Wieś*, red. M. Korwin-Szymanowski, Warszawa 2015, s. 23-32.

M. Korwin-Szymanowski, *Jadwiga Nakwaska, (1843–1937) dziedziczka na Nakwasinie i Kępie Polskiej*, „Nasze Korzenie” 2015, nr 9, s. 28-33.

M. Korwin-Szymanowski, *Szymanowski Eustachy*, *Polski Słownik Biograficzny*, 2015, t. 50, s. 55-56.

D. Majchrzak, *Maurycy Kossowski czyli przykład ekonomicznej fuzji ambicji i pecha*, [w:] *Jaworzno Interdyscyplinarne. Przemysł pogranicza śląsko-małopolskiego na przestrzeni wieków*, red. A. Ramus, Jaworzno-Częstochowa 2016, s. 177-182.

M. Manteufflowa, *Łubieński Piotr*, *Polski Słownik Biograficzny*, 1973, t. 18, s. 150.

S. Markowski, „Eden” – mistyczny ogród mariawicki w Felicjanowie, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2020, t. 34, s. 115-128. *Nekrolog*, „Nowy Kurier Warszawski” 1943, nr 272 z 17 listopada 1943 (wycinek prasowy w posiadaniu autora).

B. Przedpełski, *Kapłaństwo kobiet w Kościele Mariawitów*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3, s. 25-34.

T. Szymanowski, *Wspomnienie o zasłużonej i wieloletniej mieszkance Kępy Polskiej*, [w:] *Zasłużone osoby i rody z gminy Mała Wieś*, red. M. Korwin-Szymanowski, Warszawa 2015, s. 9-22.

Netografia

M. J. Minakowski, *Maria Potocka*, [w:] <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=cz.1001309>, [dostęp: 04.10.2021].

T. M. Smirnow, *Ludność polska w Petersburgu-Piotrogradzie-Leningradzie*, [w:] <http://www.polskipetersburg.pl/hasla/ludnosc-polska-w-petersburgu-piotrogradzie-leningradzie> [dostęp: 23.04.2022].

Relacje

Informacja od P. Łukasza Płuciennika z 30 września 2021 r.

Informacje od P. Mateusza Szymanowskiego z 10 sierpnia 2015 r.

FELIKS KORWIN-SZYMANOWSKI (1875–1943) – ENGINEER AND PRIEST OF MARIAVITE

Summary

This article presents the person of Feliks Korwin-Szymanowski, a Mariavite priest who because of his technical education, was involved in the establishment of the Temple of Mercy and Love in Plock. The article presents his life chronologically and the path of his spiritual development in the light of the preserved family correspondence.

Keywords: Mariavism, priest, landed gentry, Feliks Szymanowski, faith

ŻYCIE CODZIENNE UCZNIÓW GIMNAZJUM GUBERNIALNEGO W PŁOCKU W II POŁOWIE XIX W.

Abstrakt

Artykuł omawia wybrane aspekty życia codziennego uczniów Gimnazjum Gubernialnego w Płocku w II poł. XIX w. Podstawą źródłową są wspomnienia absolwentów szkoły opublikowane głównie w Księdze Pamiątkowej Koła Płocczan oraz Korespondencja z Magistratem miasta Płocka dotycząca spraw porządkowych i uczniów Gimnazjum Męskiego. Tekst nie wyczerpuje w pełni tematu, ponieważ przedstawione fragmenty są częścią większej pracy, w której poruszone są jeszcze zagadnienia, takie jak metody nauczania czy system kar szkolnych. Artykuł ma na celu przybliżenie życia uczniów na wąskim przykładzie jednej szkoły, w tym wypadku Gimnazjum Gubernialnego.

Słowa kluczowe: uczniowie gimnazjum, edukacja, Królestwo Polskie, wspomnienia, Płock

Jednym z mało zbadanych zagadnień dotyczących historii społecznej ziem byłej Rzeczypospolitej w XIX w. jest życie codzienne uczniów. Większość opracowań dotyczących edukacji w XIX w. skupia się na przedstawianiu systemu szkolnictwa obowiązującego na danym terenie oraz kolejnych jego reformach. Ważne jest, aby przedstawić życie codzienne uczniów i absolwentów, nie tylko ze względu na rozwój nauki, ale przede wszystkim ze względu na bliskość tego tematu współczesnym ludziom.

Poniższy artykuł porusza wybrane aspekty życia codziennego uczniów uczęszczających do Gimnazjum Gubernialnego w Płocku. Ówczesne Gimnazjum Gubernialne, czyli dzisiejsze Liceum Ogólnokształcące im. Marsz. St. Małachowskiego w Płocku, zostało wybrane ze względu na swoją długoletnią tradycję kształcenia młodzieży – jest to najstarsza szkoła w Polsce i jedna z najstarszych szkół w Europie. Poza tym szkoła została wybrana z jeszcze jednego, bardziej osobistego powodu – autorka pracy jest absolwentką Małachowianki.

Ramy czasowe obejmują II poł. XIX w., zamykając się na roku 1904. Taki wybór ram czasowych wynika przede wszystkim z dostępności źródeł. Do tekstu nie został włączony 1905 r., który ze względu na jego wyjątkowość wymaga oddzielnego opisanie w innym artykule.

Na bazę źródłową składają się dwa typy źródeł: archiwalne oraz wspomnienia. Za podstawę autorka uznała część wspomnieniową, zawierającą zapiski Władysława Smoleńskiego¹,

¹ Władysław Smoleński h. Zagłoba (1851–1926) – historyk. Uczęszczał do Gimnazjum Gubernialnego pod koniec lat 60. XIX, jednak dokładne daty nie są znane. W pamiętniku opisał rok 1868.

Ludwika Krzywickiego², Aleksandra Dębskiego³, Jana Rudzińskiego⁴, Stanisława Kopczyńskiego⁵, Jana Lemańskiego⁶, Ignacego Grabowskiego⁷, Stanisława Poznańskiego⁸, Józefa Zyberty⁹ i Juliana Wapniarskiego¹⁰ obejmujące okres od końca lat 60. XIX w. do roku 1905. Większość wspomnień znajduje się w *Księdze Pamiątkowej Koła Płocczan*. Było to wydanie jubileuszowe z 1931 r., wydane nakładem Koła Bytych Wychowawców Szkół Ziemi Płockiej. Warto dodać, że wspomnienia, które zawarto w księdze, były napisane i zredagowane specjalnie na tę okoliczność, dlatego opisują tylko lata szkolne autorów.

Poza wspomnieniami w artykule wykorzystano dodatkowo źródło archiwalne w postaci akt sprawy z zespołu archiwalnego Gimnazjum Męskie w Płocku, zatytułowane: *Korespondencja z Magistratem miasta Płocka dotycząca spraw porządkowych i uczniów*

² Ludwik Krzywicki (1859–1941) – myśliciel marksistowski, socjolog oraz ekonomista. Uczęszczał do szkoły w latach 1871–1878.

³ Aleksander Dębski (1857–1935) – działacz socjalistyczny i niepodległościowy. Uczęszczał do szkoły w latach 1869–1878.

⁴ Jan Rudziński (ok. 1865 – po 1929) – prawnik i działacz społeczny. Uczęszczał do szkoły w latach 1877–1884.

⁵ Stanisław Kopczyński (1873–1933) – lekarz neurolog. Uczęszczał do szkoły w latach 1883–1892.

⁶ Jan Lemański (1866–1933) – prawnik, satyryk i poeta. Zaczął uczęszczać do szkoły pod koniec lat 70., a ukończył prawdopodobnie w 1886 r.

⁷ Ignacy Grabowski h. Oksza (1866–1933) – pisarz i działacz społeczny. Naukę w gimnazjum rozpoczął pod koniec lat 70., a ukończył prawdopodobnie w 1885 r.

⁸ Stanisław Karol Poznański – brak informacji, w 1893 r. przeniesiony do Gimnazjum Gubernialnego z Warszawy.

⁹ Józef Zybert (1880–1951) – inżynier-hutnik. Uczęszczał do szkoły w latach około 1892–1899.

¹⁰ Julian Wapniarski (ok. 1889–1942) – dziennikarz. Uczęszczał do szkoły w latach 1898–1907.

*Gimnazjum Męskie*¹¹, które nazywane jest dalej w formie skrótowej jako *Korespondencja*. Są to głównie pisma sporządzone przez dyrekcję Gimnazjum Gubernialnego w Płocku adresowane do Magistratu miasta Płocka oraz napisane przez prezydenta lub urzędników Magistratu i skierowane do Dyrektora Gimnazjum i dotyczące głównie niewłaściwego zachowania się młodzieży szkolnej. Jednostka zawiera niekompletną korespondencję od grudnia 1842 r. do 1872 r. (realnie do roku 1870) w postaci 116 kart.

Bardzo ważne jest podkreślenie chronologii spraw opisywanych w źródłach – *Korespondencja* obejmuje lata 40.–70. XIX w., najwcześniejsze wspomnienia dotyczą połowy lat 60. XIX., a najpóźniejsze sięgają roku 1907¹². Zatem niewielka część świadectw dotyczy tego samego okresu, a poza tym lata 60. i 70. w *Korespondencji* ukazane są w niewielkim stopniu.

Przedstawione w tekście elementy życia codziennego uczniów gimnazjalnych są częścią większej pracy, w której oprócz zagadnień występujących w artykule zostały opisane: informacje statystyczne dotyczące uczniów, miejsca zamieszkania uczniów, hierarchia szkolna, metody nauczania, system kar szkolnych, stosunek do Kościoła katolickiego, stosunek do różnych narodowości i wyznań oraz zostały omówione wybrane zagadnienia ideowe i polityczne. Wybór przedstawionych i omówionych zagadnień jest subiektywnie wybrany przez autorkę, jednak zachowuje ciąg logiczny. Ponadto pominięto informacje dotyczące historii Małachowianki, jak i opis zmian zachodzących w szkolnictwie w Królestwie Polskim.

Organizacja życia szkolnego i codzienne obowiązki uczniów¹³

Wiele miejsca w swoich wspomnieniach absolwenci poświęcili organizacji życia szkolnego oraz poziomowi nauczania w Gimnazjum Gubernialnym. Ludwik Krzywicki, który dołączył do Gimnazjum Gubernialnego w II klasie wspominał, że zanim rozpoczął się rok szkolny, jeszcze w pierwszej połowie sierpnia do Płocka przyjeżdżali uczniowie, którzy mieli zdawać egzamin wstępny do gimnazjum, zaś pod koniec

sierpnia powracali uczniowie starszych klas¹⁴. Obowiązywała wówczas trójstopniowa skala ocen (*od tego zależała jeśli nie trójka, to przynajmniej dwójka (stawiano wtedy trzy stopnie) z przedmiotu, a także stopień ze sprawowania*)¹⁵, później uległa rozszerzeniu do pięciostopniowej.

We wspomnieniach pisano też o godzinowym rozkładzie zajęć, jaki obowiązywał uczniów praktycznie we wszystkich analizowanych latach. *Lekcje ciągnęły się od 8 do 12 rano i od 2 do 4 po południu w poniedziałki, środy i piątki, w pozostałe dni po 12-ej nie wracano już do szkoły – były to tak zwane rekreacje*¹⁶. Przerwy między lekcjami trwały po 5 minut, istniała też jedna dłuższa przerwa, dziś znana jako obiadowa, przeznaczona również na zabawy oraz spacerowanie młodzieży.

Wspomnienia odnoszą się często do kwestii reform szkolnych. Dokładniej reformy ze swoich czasów szkolnych opisali Krzywicki¹⁷ i Dębski¹⁸, pozostali autorzy nawiązywali do pojedynczych zmian lub skutków reform, najczęściej do nieobecności języka polskiego w szkole. Na przykład Kopczyński wspominał, że: *Przy egzaminach wstępnych o znajomość języka polskiego oczywiście nie pytano wcale*¹⁹. Dopiero w latach szkolnych Lemańskiego (lata 80. XIX w.) powrócił język polski jako przedmiot²⁰ (bardzo często był próbą przemycenia kolejnej godziny języka rosyjskiego, ponadto wykładany był po rosyjsku i niezbyt dobrze), a od lat szkolnych Wapniarskiego (lata 90. XIX w.) – powróciły, w pełni legalnie, lekcje religii prowadzone po polsku – Moralnym odpoczynkiem były dla ucznia lekcje religii, na których jedno słowo po rosyjsku nie padło²¹.

Kolejnym aspektem dotyczącym organizacji życia szkolnego był plan zajęć uczniów. Ulegał on zmianie przy każdej reformie. Gimnazjum Gubernialne w Płocku było szkołą o profilu filologicznym – dominującymi przedmiotami była łacina oraz greka włączana do programu szkolnego zazwyczaj na poziomie trzeciej klasy. Najczęściej był to również przedmiot, który

¹¹ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Gimnazjum Męskie w Płocku (dalej: GM), sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja z Magistratem miasta Płocka dotycząca spraw porządkowych i uczniów Gimnazjum Męskiego* (dalej: *Korespondencja*).

¹² W praktyce pod uwagę zostały wzięte wspomnienia do 1905 r.

¹³ Więcej informacji na temat organizacji życia szkolnego uczniów, jak również odzwierciedlenia przemian zachodzących w szkolnictwie na przykładzie Małachowianki można znaleźć w najnowszej książce M. Kacprzaka *II Gimnazjum Polskie w Płocku 1915–1921, czyli jak powstała Małachowianka*, Płock 2021 – Rozdział II – *Szkoła pod II rozbiórce*. 4. *Gimnazjum Gubernialne*, s. 63–86.

¹⁴ L. Krzywicki, *Wspomnienia. Tom pierwszy 1859–1885*, Kraków 1947, s. 76.

¹⁵ Idem, *W Gimnazjum Płockiem. (Wspomnienie z lat 1871–1877)*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła Płocczan*, Warszawa 1931, s. 172.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ A. Dębski, *Dzieciństwo. (Wspomnienie z lat 1869–1878)*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 166.

¹⁹ S. Kopczyński, *Gimnazjum Płockie w latach w latach 1883–1892. (Luźne kartki ze wspomnień własnych)*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 197.

²⁰ J. Lemański, *Ze szkolnych czasów*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 212.

²¹ J. Wapniarski, *Lata szkolne na przełomie (1898–1907)*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 268.

Wejście do Gimnazjum Gubernialnego początek XX w.
Źródło: Archiwum LO im. Marsz. St. Małachowskiego w Płocku

sprawił największe problemy uczniom. Tak pisał o tym Lemański:

Byłem przygotowany z łaciny słabo. [...] Kiedy już otrząsał się z łaciny tak, że mogłem krążyć w jej składniowych labiryntach bez wielkiej trwogi [...], nagle wyłonił się przede mną tęb straszliwej hydry – greckiej²².

Ważnym przedmiotem był oczywiście język rosyjski. Wszyscy autorzy pamiętników wspominają z jaką starannością nauczano tego języka, karząc uczniów za najmniejsze błędy, jak zwracano uwagę na akcent oraz poprawne wypowiedzianie słów po rosyjsku²³.

Poza językiem rosyjskim i językami starożytnymi w Gimnazjum Gubernialnym nauczano języków nowożytnych – źródła wspominają o języku niemieckim i francuskim. Krzywicki i Dębski w swoich wspomnieniach zaznaczali, że języki nowożytne nie były lubiane, a uczniowie często sobie z nimi nie radzili, zaś z drugiej strony wspominali, że sami bez problemu czytali w tych językach²⁴ – np. podręczniki niemieckie:

Czasami któryś z kolegów zdobył jakiś podręcznik po niemiecku i z niego uczyliśmy się; pamiętam, że z jakiegoś popularnego niemieckiego

podręcznika astronomii wertowaliśmy z Krzywickim mapy nieba i nazwy gwiazdozbiorów²⁵.

Być może byli wyjątkami na tle innych lub źle oceniali stan wiedzy swoich kolegów.

Ze wspomnień można wysnuć wniosek, że przedmioty przyrodnicze z czasem były ograniczane. Podczas gdy we wczesnych wspomnieniach są informacje o przedmiotach takich jak: mineralogia czy zoologia, starannie nauczanych, to już we wspomnieniach z późniejszego okresu można odnaleźć informacje, że praktycznie takie przedmioty nie występowały:

Przyrody nie uczono wcale. Naturalna potrzeba zapoznania się ze światem otaczającym powodowała, iż sami zaopatrywaliśmy się w podręczniki z dziedziny przyrody [...] Gabinet fizyczny był bardzo ubogi. Doświadczenia udawały się rzadko. [...] O robotach ręcznych mowy nie było. Nawet nauczanie rysunków było nieobowiązkowe²⁶.

Równie niezadowolająco nauczano wychowania fizycznego. W lat 70. i początku lat 80. XIX w. nie prowadzono przedmiotu, a po kolejnych zmianach w latach 80. i na początku 90. XIX w. wprowadzono w niewielkim zakresie zajęcia z wychowania fizycznego, które jednak bardziej przypominały musztrę w wojsku:

Do wtajemniczenia nas w owe arkana został odkomenderowany starszy żołnierz, dziś zwany „frajter”, a po rosyjsku „jefrejtor”, który tak gorliwie spełniał swoje obowiązki, że nie tylko nas ćwiczył w gimnastyce, ale i w języku koszarowym, nie szczędząc ani soczystych epitetów ani kułaków obficie rozdawanych za lada źle wykonany rozkaz²⁷.

Ciekawym aspektem wartym wspomnienia było powołanie w szkole legalnej organizacji, czyli Koła Pomocy Szkolnej, o czym pisał Rudziński. Na podstawie jego zapisków nie można jednak określić dokładnego celu tego koła, tym bardziej, że organizacja rozpadła się po trzech spotkaniach, bo członkowie nie potrafili ze sobą współpracować²⁸.

Wiele emocji budziły egzaminy początkowe oraz matura. Maturę według Krzywickiego zdawało niewielu, niewielu też do niej podchodziło. Wiązało się to z brakiem promocji wielu uczniów na różnym etapie nauki w szkole oraz niedopuszczeniu części z nich do samej matury – według Krzywickiego 6 ze 100

²² J. Lemański, op. cit., s. 209, 213.

²³ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 173; J. Zybert, *Koledzy! Czy pamiętacie te czasy...?*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 256.

²⁴ A. Dębski, op. cit., s. 169.

²⁵ Ibidem, s. 168.

²⁶ S. Kopczyński, op. cit., s. 199.

²⁷ J. Zybert, op. cit., s. 252.

²⁸ J. Rudziński, *Wspomnienia ze szkół płockich 1877/8-1883/4*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, op. cit., s. 193-194.

zaczynających szkołę. Poza tym od czasów Krzywickiego wchodziły powszechne egzaminy na zasadzie małej matury na zakończenie m.in. klasy czwartej. Były to egzaminy trudne do zdania, przybierające postać wypracowań na zadany temat. Krzywicki wspominał, że egzaminy ustne w każdym przypadku warunkowały egzaminy pisemne. Procedura zdawania egzaminów pisemnych była podobna do dzisiejszej. Przy uczniach otwierano zalakowane koperty, w związku z tym zdarzały się różne sytuacje, np. próby kradzieży kopert czy próby szantażu przy egzaminach ustnych. Komisja pilnująca podpowiadała uczniom. Absolwenci wspominali, że ważniejsza od ogólnej wiedzy ucznia była dobra znajomość rosyjskiego, w tym dobre akcentowanie. Poza tym zwracano uwagę na wiedzę z arytmetyki i religii²⁹.

Dużym błędem, w metodyce nauczania zauważalnym do dziś, było wymaganie pamięciowego opanowania całego materiału, niezależnie od przedmiotu. Metoda ta skutkowała dobrymi wynikami na egzaminach i natychmiastowym zapominaniem nauczzonego materiału. Ze wszystkich autorów wspomnień tylko Krzywicki wspominał, że dobry poziom nauczania szkoły był pozorny. Również najbardziej otwarcie krytykował system edukacji nie tylko z powodu zrusyfikowania go, ale i ze względu na przestarzałe metody nauczania³⁰. Młodzież szkolna nie miała swobodnego dostępu do innych książek niż podręczniki, biblioteka szkolna była uboga i pełna rosyjskich książek. Inni pamiętnikarze nie przekazali tak pesymistycznego wizerunku swego gimnazjum.

Analizowana korespondencja zawiera z kolei informacje dotyczące sprzedaży przez uczniów książek, można się domyślać, że również podręczników szkolnych, aby uzyskać pieniądze na różne cele. Sprzedaż książek rosyjskich, w tym podręczników szkolnych była surowo karana przez władze szkolne. Karze podlegał również kupujący od uczniów: *Ponieważ sprzedaż książek bez pozwolenia władzy szkolnej, przepisami też uczniom wzbroniona [...] mam honor upraszać Magistrat, aby wszystkim starozakonnym zajmującym się handlem książek, zakazał surowo pod karą policyjną nabywaniem takowych od uczniów bez wyraźnego zwierzchności szkolnej polecenia*³¹ – pisał dyrektor szkoły do Magistratu m. Płocka, prosząc o ukaranie Żyda odkupującego książki od uczniów gimnazjalnych. Nie wiadomo, o jakie książki chodzi, prawdopodobnie podręczniki, nie ma też informacji na co przeznaczone były pieniądze.

²⁹ L. Krzywicki, *Wspomnienia...*, s. 116, 120, 121; S. Kopyński, op. cit., s. 197; J. Zybert, op. cit., s. 256.

³⁰ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 173-174.

³¹ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, Korespondencja, k. 29 (45).

Jednym z aspektów organizacji życia szkolnego było noszenie mundurków szkolnych. Uczniów obowiązywało noszenie mundurków z guzikami z herbem guberni płockiej. Były one z ciemnozielonego materiału z kołnierzem, najpierw granatowym, a później czerwonym. Do tego należało nosić czapkę pod kolor munduru. Na przełomie XIX i XX w. kolor mundurów uległ zmianie na granatowy. Stan mundurków był wielokrotnie sprawdzany – musiały być czyste i mieć wszystkie guziki. Często były donaszane po starszym rodzeństwie. Okazały się też znienawidzonym symbolem rosyjskiej władzy – Kopczyński i Krzywicki piszą o odrywaniu metalowych części czapek i deptaniu ich na oczach nauczycieli po otrzymaniu świadectw dojrzałości³².

O tym, jak ważne były mundurki potwierdza, pochodząca z wcześniejszego okresu *Korespondencja*. Mundurki pojawiają się w niej często, w związku z przerabianiem ich na ubrania cywilne oraz noszeniem przez nieupoważnione osoby. Przypadek przerabiania mundurka na ubranie cywilne jest jednostkowy. Ubrania przerobił uczniom krawiec (pochodzenia żydowskiego), za co ukarani zostali i on i uczniowie. W piśmie z 1842 r. przedstawione zostały powody ukarania uczniów:

*[...] uczniowie jako nieletni pod władzą zwierzchności szkolnej i rodziców zostający nic sami przez siebie działać nie są mocni, tem bardziej nie mogą nic przedawać ani kupować, dawać do przerobienia suknie szkolne na cywilne, pożyczać ubiorów lub pieniędzy na fanty i rewersa, gdy to wszystko prowadzi do zepsucia i nieporządnego prowadzenia się a tem samem czyni niechętnymi do nauk szkolnych*³³.

Ponadto można uznać, że znieważenie mundurka szkolnego to znieważenie szkoły oraz władz szkolnych – mundurek szkolny symbolicznie przywiązywał ucznia do szkoły. Poza tym ten czyn mógł ułatwić uczniom ucieczkę z zajęć szkolnych. Nic więcej o tej sprawie akta nie mówią, zaś w następnych latach wydawane były kolejne ostrzeżenia dla krawców i tandeciarzy.

Mundurek identyfikował osobę jako ucznia, wyróżniał i zamykał w określonej grupie – z daleka na ulicy uczeń Gimnazjum Gubernialnego odznaczał się od innych. Z tego powodu w momencie ukończenia edukacji lub wydalenia ze szkoły uczniowie tracili prawo noszenia go, co było dość surowo postrzegane, aby

³² S. Kostanecki, *Szkoła w latach 1773–1945*, [w:] *Księga pamiątkowa zjazdu Małachowiaków 1180–1957/58*, red. J. Chojnacki, Płock 1959, s. 147; J. Lemański, op. cit., s. 210; S. Kopczyński, op. cit., s. 200.

³³ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, Korespondencja, k. 41.

nie ucierpiało dobre imię szkoły. Takie postrzeganie znaczenia mundurka szkolnego stanowiło tło dla drugiego wątku w korespondencji – ostrzeżeń lub zakazów dotyczących noszenia mundurka przez nieuprawnione osoby. Te sprawy wyróżniają się na tle innych pism – w pięciu przypadkach wydano imienne ostrzeżenie o zakazie noszenia mundurków przez byłych uczniów (nie wiemy, czy uczniowie ukończyli szkołę czy zostali z niej wydalenii). Tylko w jednym piśmie wyjaśniono, że chodziło o ucznia czasowo wydalonego ze szkoły, jednak z nieznanymi powodami – można jedynie przypuszczać patrząc na datę pisma, że chodziło o przyczyny polityczne, być może za udział w manifestacjach patriotycznych. Prawdopodobnie uczniowie wciąż nosili mundurki szkolne ze względów materialnych i czasowych – nie udało im się szybko dostać ubrania cywilnego lub nie mieli na to pieniędzy³⁴.

We wspomnieniach jest wiele informacji dotyczących czynności dnia codziennego i świątecznego w szkole. Pierwszą z nich była codzienna Msza Święta³⁵. Służyli w niej uczniowie Gimnazjum Gubernialnego. Rudziński wspominał o zwyczaju chodzenia na mszę w niedzielę do kościoła farnego, zaś w tzw. „galówki” do katedry:

Do wspomnień mych zaliczyć muszę skasowanie kaplicy katolickiej, jaka w ciągu lat istniała w gimnazjum Płockiem. To też wobec skasowania jej uczniowie gimnazjum chodzili na mszę świętą w niedzielę i święta katolickie do kościoła parafialnego do tzw. Fary, a na nabożeństwa galowe, obchodzone z powodu imienin cara, carowej lub następcy trony rosyjskiego, do kościoła katedralnego³⁶.

Dni galowe, czyli galówki były dniami uroczystymi w szkole, najczęściej związanymi z osobą cara.

Do dni galowych należał również dzień zakończenia roku szkolnego. W tym dniu, oprócz uroczystej Mszy Świętej, odbywano tzw. popisy, czyli odpowiednik dzisiejszego apelu:

Obaj nasi nauczyciele ubrani w czarne tużurki z jakimiś medalami na piersiach, o minach uroczystych, ale nie zbyt tęgich, naczelnik okręgu w jakimś długim mundurze granatowym o kolorowej podszewce [...] to samo prezydent, policmajster i inne osoby. Rodzice zapraszani nie byli – bo i po co? „Popis” zaczynał się odśpiewaniem przez nas chóralnie hymnu rosyjskiego urzędowego: „Boże carjachrani”, wysłuchanego stojąc

i z namaszczeniem przez obecnych. Potem naczelnik „kropił” mowę. [...] Mowę swoją zakończył okrzykiem na cześć cara, na co odkrzyknęliśmy trzykrotnie „ura”. Po mowie naczelnika, następowały mowy inne, zawsze zakańczane okrzykiem podchwytywanym przez nas na cześć jakiegoś dygnitarza: Ura, Ura, Ura. Gdy z obecnych ci, co mieli chęć „wygadać” się, zakończyli swoje przemówienia, następował punkt kulminacyjny „popisu” – rozdawanie uczniom celującym nagród. Nagrody rozdawano w postaci książek, oprawnych w jakieś jaskrawe płótno, i z wyciśniętym na 1 okładce napisem „nagrada”. [...] Nagradzany uczeń musiał na wezwanie wyjść na środek Sali i przyjąć z rąk naczelnika „nagradę”, a nierzadko i zadeklamować jaki wiersz rosyjski. [...] Na zakończenie uroczystości znowu zmuszeni byliśmy odśpiewać taki sam urzędowy hymn rosyjski³⁷.

Takie uroczystości mogły odbywać się też z okazji rocznic, np. urodzin Nikołaja Gogola³⁸.

Obowiązkiem uczniów było dostarczanie katechezie kartki potwierdzającej chodzenie do spowiedzi. O tym fakcie wspomina Dębski:

[...] w cenzurach zaawansowałem na „celująco” z religii [...], zwracając się do mnie pytał: „Dębski, czy było się u spowiedzi?” lub też w trzeciej osobie: „czy Dębski był u spowiedzi?” Nie miał nasz prefekt miru i u księży, bo pamiętam, że był ksiądz, do którego szło się do konfesjonatu i wprost mówiło: „nie jestem dziś przygotowany do spowiedzi, ale ponieważ nasz prefekt żąda, aby mu dostarczyć kartki od spowiedzi, prosiłbym więc bardzo o podpisanie mi tej urzędowej kartki”; ksiądz po odpowiedniej porcji moralów kartkę podpisywał³⁹.

Stosunek do nauczycieli i szkoły⁴⁰

Stosunek do szkoły i nauczycieli oraz relacje z nauczycielami opisywali wszyscy autorzy wspomnień i to zazwyczaj bardzo szczegółowo. We wspomnieniach można znaleźć informacje, że było niewielu nauczycieli Polaków, a z czasem ich liczba uległa dalszej redukcji. Nauczycieli Polaków szanowano znacznie bardziej niż Rosjan – stosunek do

³⁷ J. Zybert, op. cit., s. 253-254.

³⁸ J. Wapniarski, op. cit., s. 272.

³⁹ A. Dębski, op. cit., s. 165.

⁴⁰ Więcej o życiu szkolnym, a zwłaszcza o stosunku uczniów do nauczycieli, opartym na fragmentach różnych wspomnień można znaleźć u B. Konarskiej-Pabiniak, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793–1918)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006, s. 211-227.

³⁴ Ibidem, m.in. k. 25 (41), k. 49 (77), k. 50 (79).

³⁵ L. Krzywicki, *Wspomnienia...*, s. 80.

³⁶ J. Rudziński, op. cit., s. 195.

Ludwik Krzywicki
Źródło: Wikimedia Commons

nauczycieli zależał od ich narodowości w znacznie większym stopniu niż od umiejętności pedagogicznych. Wspomnienia z lat 90. XIX w. przekazują także opinie o nauczycielach Rosjanach, z którymi dobrze się pracowało, ludziach uczciwych i nieuprzedzonych, ale za to nauczyciele Polacy chętniej bronili uczniów przed innymi nauczycielami czy inspektorem⁴¹.

Krzywicki wspominał, że od lat 90. XX w. znów stopniowo wzrastała liczba nauczycieli Polaków, jednak podkreślał jedną zasadniczą zmianę, która uwidaczniała się również w zapiskach innych autorów. Otóż o ile nauczycieli Polaków z lat. 60 i 70. XIX w. cechował marazm i brak wiary w lepszą przyszłość, brak entuzjazmu, pewna bezbarwność, co drażniło i zniechęcało do siebie większość uczniów, to w latach 90. XIX w., kiedy powoli następował wzrost liczby polskich nauczycieli, zmieniło się również ich podejście – byli to nauczyciele-patrioci, zazwyczaj starający się walczyć ze skutkami rusyfikacji.

Kopczyński opisywał nauczycieli Rosjan jako biernych i odseparowanych od reszty, o niskim poziomie wiedzy, natomiast ówczesny dyrektor Rosjanin był lubiany przez uczniów, ponieważ interpretował (jako rzetelny pedagog) przepisy na korzyść uczniów⁴².

Stosunek do nauczycieli opisywany był w różny sposób. Krzywicki pisał, że nauczyciele to najwięksi wrogowie, a szkoła to więzienie. Z czasem coraz bardziej niechęć zmieniała się w obojętność, jednak żadnego nauczyciela za jego lat szkolnych nie lubiano,

⁴¹ J. Rudziński, op. cit., s. 194, 196-197; J. Zybert, op. cit., s. 256. Według Rudzińskiego nauczyciele byli bardziej zubożeni niż w innych szkołach Królestwa Polskiego, J. Rudziński, op. cit., s. 189.

⁴² S. Kopczyński, op. cit., s. 198.

najwyżej szanowano. W młodszych klasach nauczycieli nie lubiano za utrzymywanie dyscypliny i zmuszanie do nauki, a odpytywanie uważano za najgorszą karę, zaś w starszych – za rusyfikację. Lemański przedstawiał przypadki, kiedy próbowano wymusić na profesorach promocję poprzez próby samobójcze lub straszenie zemstą⁴³.

Byli uczniowie wspominali też o tzw. sposobach na nauczycieli, np. uczyli się metod pracy nauczyciela i starali się go oszukać. Za surowość jednych nauczycieli, cierpieli inni, słabsi, na których uczniowie odbijali swoją krzywdę, jak wspominał Krzywicki:

[...] odkręcano nogi od fotela, pomazywano katedrę atramentem [...] robiono „muzykę”⁴⁴ na końcu wykładu⁴⁵.

Uczniowie, zwłaszcza w starszych rocznikach, potrafili być bezlitośni dla swoich nauczycieli. Wymyślali powiedzonka i przezwiska obrażające nauczycieli, kpili z nich i wyśmiewali ich wymowę, sposób chodzenia itp. Prosił nauczycieli o tłumaczenie spraw niezwiązanych z tematem zajęć, aby jak najszybciej upłynął czas lekcji. Oszukiwali, gdy nie chcieli przyjść do szkoły, pokazując fałszywe zwolnienia lekarskie.

Niektórzy nauczyciele, aby wkupić się w łaski uczniów, starali się udawać ich kolegów, a nawet przyjaciół albo żyć z nimi dobrze, ponieważ mogli dzięki temu uczestniczyć w m.in. polowaniach organizowanych przez zamożnych rodziców⁴⁶. Jednak były to jednostkowe przypadki. Uczniowie z lat 70. XIX w. i początku lat 80., wręcz rozkoszowali się w oszukiwaniu i niechęci do swoich nauczycieli, odplacając im za krzywdy prawdziwe bądź wymagowane. Zachowania uczniów nie były bezpodstawne – nauczyciele często byli bardzo surowi, dość często przy tym niesprawiedliwi i wrażliwi na swoim punkcie: *Gremjum profesorów – to słońce, które mając nas oświecać, wszystkim dopiekało*⁴⁷. Uczniowie potrafili docenić nauczyciela sprawiedliwego, nawet jeśli go nie lubiano, to go szanowano. Do nauczycieli zniechęcała prowadzona przez nich rusyfikacja. Nauczyciel rusyfikacji, który donosił na uczniów, automatycznie stawał się największym wrogiem – stąd wynikała większa niechęć do nauczycieli Rosjan niż Polaków, widoczna zwłaszcza w późniejszych wspomnieniach. Przekładało się to na niechęć ogólnie do szkoły, która wyrażała się np. przez deptanie swoich czapek szkolnych tuż po dostaniu świadectwa dojrzałości⁴⁸.

⁴³ J. Lemański, op. cit., s. 216.

⁴⁴ „Muzyką” nazywano miarowe uderzenia nogami o podłogę wszystkich uczniów w klasie, mające na celu zagłuszyć lekcje.

⁴⁵ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 173.

⁴⁶ S. Kopczyński, op. cit., s. 197, 198.

⁴⁷ J. Lemański, op. cit., s. 226.

⁴⁸ S. Kopczyński, op. cit., s. 201.

Szanowano nauczycieli, którzy nie donosili na własnych uczniów oraz tych, którzy zachęcali do używania potajemnie języka polskiego lub odkrywali przed uczniami polską literaturę. Niektórzy nauczyciele nielegalnie nauczali języka polskiego, np. poprzez czytanie „Pana Tadeusza” lub mówienie o historii Polski podczas krajoznawczych wycieczek. Bywali tacy, którzy wbrew zakazom mówili po polsku na lekcjach lub analizowali polską literaturę, sami narażając się na surowe kary. Przykład płockiej szkoły pokazał, że nie byli to tylko nauczyciele Polacy – znalazł się jeden Niemiec, który był polskim patriotą. Doceniano go za negatywny stosunek wobec rusyfikacji, ale też, o czym wielu pisze, wyśmiewano go za jego niewłaściwy akcent. Zybert wspomina, że polskiego uczył ich na lekcjach religii ksiądz prefekt i był przez uczniów akceptowany. Szanowano też nauczycieli, którzy uczestniczyli w zabawach, np. jeden z profesorów w dni wolne grał w piłkę z uczniami, inni chodzili z uczniami na wycieczki, w czasie których opowiadali o historii Polski i uczyli języka polskiego⁴⁹.

Życie uczniów i nauczycieli nieustannie przeplatało się, a obie strony funkcjonowały w zależnym układzie:

Takie oto było nasze ciało profesorskie, dookoła którego my, uczniowie, krążyliśmy jak dookoła słońca, przyciągani przez nie kilka lat, a potem siłą odśrodkową odrywani od niego i rozpraszani po świecie⁵⁰.

Uczniowie cieszyli się z wszelkich pomyłek i potknięć nauczycieli. Grabowski wspominał o upadku ze skarpy jednego z nauczycieli, którzy śledził ich po zajęciach. Niektórzy interesowali się ich życiem prywatnym, np. Lemański, ale to było dość wyjątkowe⁵¹.

Niektórzy autorzy wspomnień bardzo dokładnie relacjonowali stosunki z nauczycielami, wymieniając ich z imienia i nazwiska. Interesującym przykładem jest postać księdza prefekta Juliana Ołdakowskiego⁵². Był katechetą w płockim gimnazjum w latach 1869–1886. Jego nauczanie w szkole obejmuje okres większości wspomnień i prawie w każdym był

⁴⁹ J. Lemański, op. cit., 229; J. Zybert, op. cit., s. 262; I. Grabowski, *Kolegom szkolnym*, [w:] *Księga Pamiątkowa Kota...*, op. cit., s. 242; J. Wapniarski, op. cit., s. 273.

⁵⁰ J. Lemański, op. cit., s. 234.

⁵¹ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 171-172; J. Wapniarski, op. cit., s. 273; J. Lemański, op. cit., s. 233, 229-230.

⁵² Julian Teofil Ołdakowski h. Rawicz (1838–1898) – ukończył seminarium duchowne w Pułtusku oraz Akademię Duchowną w Warszawie. Wiedzę teologiczną pogłębiał za granicą. Wykładał filozofię, prawo kanoniczne oraz ceremonię w Seminarium Duchownym w Płocku. Od 1888 r. do śmierci proboszcz parafii w Kobylnikach, za: *Małachowiaci zwyczajni i niezwykli 1180–2014*, red. M. Częstochowska-Jędrzejak, Płock-Warszawa 2015, s. 180.

wspominany, najczęściej negatywnie. Katecheta zażył ze swojej pasji rusyfikacyjnej, jako jedyny zgodził się na wykładanie religii po rosyjsku. W wyniku buntu młodzieży szkolnej, zaczął prowadzić ją nielegalnie, w części po polsku, w części po rosyjsku. Przez uczniów był nazywany „łajdakowskim”, ponieważ jego motywacją do zgody na język rosyjski była większa pensja. Ponadto wykazywał w każdym aspekcie postawę wiernopoddańczą, o czym wspominał Krzywicki, Smoleński i Dębski. Faworyzował jednego ucznia, ponieważ chciał on zostać księdzem. Poza tym ksiądz Ołdakowski był bohaterem wielu skandali na tle obyczajowym, o czym będzie mowa później⁵³.

W tym miejscu warto przedstawić ogólną ocenę szkoły oraz nauczania wystawioną przez autorów wspomnień. Ogólne opinie na temat nauczania były podzielone. Według Krzywickiego system szkolnictwa za Atlantykiem był dużo lepszy niż rosyjski⁵⁴. Szkoła płocka ograniczała swobodę, ale też nie zniszczyła charakterów młodzieży. Tak podsumowuje (ostatni akapit jego wspomnień):

Szkoła nie zachęciła nas do pracy naukowej, nie odstąpiła przed nami rozleglejszych widnokręgów pracy umysłowej. A nawet tego, czego mogła być nauczyć: fizyki, matematyki, uczyła gorzej, niż działało się to w gimnazjach warszawskich. Była nas wyrostków gromadka ponad średnią miarę uzdolnień i porywów. Gromadka ta nie zawdzięczała szkole zgoła nic: wszystko zdobyła sama, a zaczęła zdobywać już w gimnazjum własnymi drogami, obcemi duchowi szkoły, a nawet przed nią ukrywanymi. Jednak winien jej jestem w swoim imieniu i w imieniu bodaj kolegów wielką wdzięczność: nie łamała naszych charakterów, nie upodliła duszy. Już na ławach uniwersyteckich zrozumiałem tę wielką zaletę naszego gimnazjum, gdy spotkał się z rzeszą wychowañców innych szkół i ich opowieściami o czasach szkolnych. Była to zaleta biernej natury: szkoła zachowywała się biernie, gdy chodziło o przyjęcie z pomocą temu, co w nas kiełkowało — starszego wieku nauczyciele Polacy byli zastraszeni i wyziębieni, ażeby coś zdziałać w tym kierunku. Ale tak samo była bierna, gdy chodziło o wypełnienie zadań rusyfikacyjnych⁵⁵.

Podobnie Dębski miał dość negatywne zdanie na temat szkoły w Płocku – według niego szkoła podcinała skrzydła, wcześniejsze pokolenie uczniów nie

⁵³ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 170; J. Lemański, op. cit., s. 225-226.

⁵⁴ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 172.

⁵⁵ Idem, *Wspomnienie*, s. 187.

reagowało po szoku wywołanym klęską powstania styczniowego. Inne zdanie miał Lemański: mimo że nie dostał promocji do kolejnej klasy na czas, nie miał złych wspomnień związanych ze szkołą, wręcz przeciwnie – szkoła dała mu więcej czasu na zajęcie się innymi rzeczami. Profesorów, jak już zostało wspomniane, nazywał Jowiszami albo słońcami, a szkołę – wszechświatem⁵⁶.

Również w aktach znajdują przypadki dotyczące relacji nauczycielsko-uczniowskich. Dwa pisma traktowały o hałasujących uczniach przebywających w bufecie, którym uwagę chciał zwrócić nauczyciel matematyki. Uczniowie próbowali zatarasować mu drzwi. Prośba o ukaranie wyłynęła od ówczesnego inspektora do dyrektora. Uczniowie nie tylko obeszli obowiązujące przepisy, przychodząc do bufetu, ale również zlekceważyli nauczyciela, nie wiadomo jednak, czy i jak ukarano winnych, którzy wyjątkowo byli wymienieni z nazwiska⁵⁷. Widać tylko zależność uczniów od władz szkolnych, ich gorszą pozycję w stosunku do nauczycieli oraz dystans we wzajemnych relacjach. Nauczyciel był kimś, kogo się nie szanowało, raczej bało i traktowało niechętnie. Władza patrzyła na uczniów jako osoby, które trzeba ukształtować według jej wizji, a główną metodą, aby do tego doprowadzić był system licznych zakazów i karanie za ich przekroczenie.

Wypadki oraz skandale szkolne

We wspomnieniach i *Korespondencji* występują wypadki oraz skandale szkolne. Przypadków skandali jest kilka, najwięcej osób wspomina sytuację, kiedy ks. prefekt Ołdakowski został nakryty w dwuznacznej sytuacji z kobietą⁵⁸. Krzywicki i Dębski różnią się w szczegółach, jednak obaj przypisują sobie fakt nakrycia księdza na gorącym uczynku. Można uznać tę historię za próbę oczernienia nielubianego pedagoga.

Inne skandale opisane we wspomnieniach to: kradzieży opalu na lekcji mineralogii przez ucznia, chodzenie ucznia do domów publicznych i podrywanie dwóch koleżanek z żeńskiego gimnazjum na raz, bójka absolwenta z nauczycielem czy potraktowanie kolegi z klasy nożem. W aktach z kolei mowa jest o kradzieżach np. czapki przez nieznaną osobę jednemu z uczniów (gdy uczeń udał się do czapnika, aby nabyć nową, zobaczył tam swoją starą czapkę) czy znalezienia fałszywej monety u jednego z uczniów. Nie wiadomo, czy ktoś specjalnie

podrzucił ją uczniowi, czy winny był sam uczeń. W obu przypadkach sprawa została tylko opisana, nieznane są konsekwencje tych czynów⁵⁹.

Co do wypadków, źródła donoszą np. o upadku ze żrebaka podczas wycieczki na wieś, kiedy jeden z uczniów, udając kowboja, próbował jeździć na koniu, stojąc na głowie czy przypadkowe uderzenie przechodzącego przez dziedziniec ucznia kamieniem rzuconym przez osobę spoza Gimnazjum (ofiara doznała tzw. ruptury, czyli przepukliny)⁶⁰.

Metody rusyfikacji

Bardzo ważnym problemem dla polskich uczniów była rusyfikacja. Znajduje to odbicie we wszystkich wspomnieniach, a w przypadku *Korespondencji* można informacje wyczytać między wierszami. Analiza wspomnień wskazuje, że rusyfikacja najsilniejsza była w latach 80. i 90. XIX w. – autorzy, jak Dębicki i Krzywicki (lata 70.), wspominali o dość wolnej i niezbyt dokładnej rusyfikacji. Ze wspomnień Dębskiego wynika, że nauczyciele szpiegowali uczniów, rewidowali stancje, sprawdzali posiadane książki, pilnowali, aby uczniowie nie wychodzili z domu, kiedy wprowadzono godziny policyjne dla uczniów (na podstawie pism w *Korespondencji*, wynika że uczniowie nie mogli wychodzić po 21 z domu na dwór)⁶¹.

Reakcją uczniów na niektóre posunięcia rusyfikacyjne były bunt. Jeden z pierwszych buntów, dotyczący usunięcia języka polskiego z lekcji religii w 1868 r., opisywał Smoleński. Sam brał w nim udział, a bunt spowodował wydalenie ze szkoły prowodyrów zajęcia. Kolejny bunt z końca lat 70. XIX w. wiązał się z całkowitym usunięciem języka polskiego, nawet jako przedmiotu ze szkoły. Uczniowie w reakcji stosowali wówczas „kocią muzykę”. Bunt szkolny nie zmienił oczywiście decyzji, jednak pokazał nauczycielom oraz dyrekcji, że uczniowie nie zaakceptują nauczania religii po rosyjsku i usuwania języka polskiego ze szkół. Po zmianie języka z polskiego na rosyjski prefekt Konstanty Rejchel odszedł z pracy, a na jego miejsce przyszedł wspomniany wcześniej ks. Ołdakowski.

Krzywicki opisywał łagodne formy rusyfikacji. Jedną z nich było zachęcanie przez ówczesnego inspektora szkoły Spirydona Elmanowicza do czytania książek po rosyjsku. W bibliotece specjalnie wybierał książki przygodowe czy podręcznicze i zachęcał

⁵⁶ J. Lemański, op. cit., s. 208, 226.

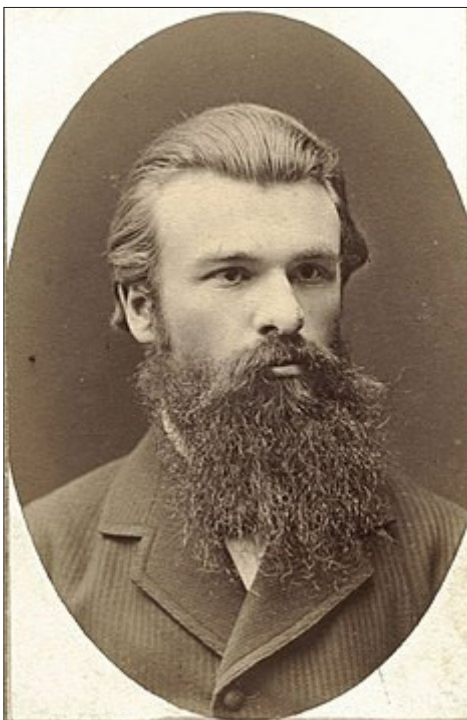
⁵⁷ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. (33), k. 38 (56).

⁵⁸ A. Dębski, op. cit., s. 165.

⁵⁹ Ibidem, s. 166; J. Lemański, op. cit., s. 225-226; APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. (89), k. 60 (92), k. (62).

⁶⁰ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. 46 (70).

⁶¹ Ibidem, k. 21 (31), k. 51 (80).

Władysław Smoleński
Źródło: Wikimedia Commons

chłopców do czytania⁶². Nie sprowadzono polskich książek, a uczniowie nie mieli do nich dostępu, poza domowym księgozbiorem. Młodzież szukała polskich książek w nielegalnych księgarniach, które prowadziły przez różnych płocczan.

Ponadto zachęcano uczniów do mówienia wszędzie po rosyjsku, wysyłano na korepetycje z różnych przedmiotów do uczniów lub korepetytorów dobrze znających język rosyjski. Zarzucano uczniom, że *piszą po rosyjsku, myślą po polsku*⁶³. Krzywicki pisał, że dopiero kiedy kończył szkołę, w niższych klasach zaczęto bardziej oczywistą rusyfikację, łącznie z wyrzucaniem polskich nauczycieli ze szkoły. Poza buntami, reakcją na rusyfikację było tworzenie kółek konspiracyjnych, mających na celu naukę języka polskiego oraz historii⁶⁴. W rezultacie nastąpiła większa częstotliwość wizyt nauczycieli lub czasami policji na stacjach.

Rudziński rusyfikację określał już jako w pełni rozwiniętą i również nie akceptował faktu, że na religii nauczano po rosyjsku – gdy był w 5. klasie przywrócono częściowo język polski na religii, czyli na samym początku lat 80. XIX w. Wspominał także, że w trakcie lekcji inspektor stał za drzwiami i podsłuchiwał czy nauczyciel prowadzi zajęcia po rosyjsku. Ponadto odnotował zlikwidowanie kaplicy szkolnej oraz uroczystości w dniu św. Stanisława (8 maja), które do połowy lat 80. XIX w. hucznie obchodzono

⁶² L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 183-185

⁶³ *Ibidem*, s. 186.

⁶⁴ A. Dębski, *op. cit.*, s. 168.

w Gimnazjum Gubernialnym. Uczniowie rozpoczęli więc nową tradycję – wagarów w tym dniu, spędzanych w pobliskiej farze lub katedrze⁶⁵.

Kopczyński i Lemański dostarczają dowodów, że im później, tym kary były ostrzejsze. Za mówienie po polsku, nawet za wtrącanie polskich słówek, groziła areszt, a nauczycielowi – wydalenie z pracy⁶⁶. Lemański podkreślał, że część nauczycieli i uczniów poddała się rusyfikacji i lubiła się chwalić znajomością tego języka. Wskazuje to na częściową skuteczną politykę rusyfikacyjną lub brak przywiązania do polskości tych osób. Pomimo silnej polityki rusyfikacyjnej przywrócono w drugiej połowie lat 80. XIX w. jedną godzinę języka polskiego, ale nawet w jej trakcie używano jak najmniej języka polskiego i zajmowano się jedynie gramatyką.

Grabowski podkreślał, że oprócz stacji, uczniów kontrolowano na spacerach⁶⁷. Cechą tego systemu była ciągła kontrola, która źle wpływała na ogólną atmosferę w szkole. Wyraźnie widać w kolejnych wspomnieniach, zwłaszcza w latach 90. i początku XX w., intensyfikację atmosfery strachu, napięcia, nienawiści do nauczycieli i systemu.

Zybert pisał też o innych metodach rusyfikacji w płockiej szkole: prowadzenie zajęć fizycznych przez byłych żołnierzy, którzy często agresywnie traktowali uczniów oraz egzaminy wstępne, na których bardziej liczyła się znajomość języka rosyjskiego niż konkretna wiedza z danej dziedziny. Pamiętnikarz Wapniarski dodał do tej listy również kontrolę notatek uczniowskich oraz kontrolę nauczycieli Polaków przez nauczycieli Rosjan⁶⁸.

Działania konspiracyjne

Z rusyfikacją łączą się działania konspiracyjne prowadzone z inicjatywy uczniów i nauczycieli. W latach 70. i na początku 80. XIX w. konspiracja była słabo rozwinięta. Krzywicki wspominał o nielegalnych bibliotekach, gdzie sprzedawano polskie książki oraz o pierwszej nieudanej próbie utworzenia tajnych organizacji i wydawaniu nielegalnych gazetek – „*Jutrzenki*” i „*Pracy*”. Dębski pisał o czytaniu zakazanych polskich książek i śpiewaniu pieśni patriotycznych – często podczas spacerów za miasto. Odnotował też

⁶⁵ J. Rudziński, *op. cit.*, s. 195-196.

⁶⁶ J. Lemański, *op. cit.*, s. 230.

⁶⁷ I. Grabowski, *op. cit.*, s. 241.

⁶⁸ J. Zybert, *op. cit.*, s. 252, 257; J. Wapniarski, *op. cit.*, s. 273. Poza tym opisywał zapowiedź strajku w 1905 r. oraz sam strajk. Od początku roku 1905 dyrekcja oraz władze szkolne przygotowywały się na bunt młodzieży. Spróbowano nawet zamknąć szkołę na jakiś czas i zawiesić lekcje. Nie pomogło to w ostudzeniu nastrojów – w dniu powrotu, czyli 6 lutego wybuchł w Gimnazjum Gubernialnym w Płocku strajk szkolny.

istnienie pierwszych kótek samokształceniowych, ale miały one krótki żywot⁶⁹. Działalność kótek rozwinęła się bardziej w kolejnych dekadach:

Jedno mieściło się w suterenie ówczesnej izby skarbowej, w mieszkaniu woźnego tejże. [...] Inne znowu w gmachu parafijalnym, gdzie zbieraliśmy się pod pozorem nauki śpiewów kościelnych, a jedno w gmachu przy katedrze, stojącym przy ul. Mostowej naprzeciwko domu Ks. Radziwiłłów⁷⁰.

Późniejsze wspomnienia – Rudzińskiego i Lemańskiego – przekazują informacje o prowadzeniu tajnych bibliotek już nie tylko przez mieszkańców miasta, ale również przez samych uczniów. Zaangażowani w to uczniowie zostali wykryci przez inspektora i wydalenieni ze szkoły⁷¹. W konspiracji organizowano tajne nauczanie literatury i języka polskiego na stacjach lub w innych miejscach, np. u pewnego księdza patrioty na Górkach Niemieckich. O tajnym nauczaniu napisał więcej Kopczyński – obejmowało, oprócz nauki literatury polskiej i języka polskiego, również historię Polski. Często nauczali nie tylko nauczyciele, ale również starsi koledzy – Kopczyński był zdania, że to właśnie oni wpływali najbardziej na postawy patriotyczne.

Do działań konspiracyjno-patriotycznych należało też pisanie wierszy antyrosyjskich oraz rozdawanie uczniom Polakom na zakończenie szkoły kartek z portretem Mickiewicza – uczniowie pochodzenia rosyjskiego dostawali pocztówkę przedstawiającą gmach szkolny. Wiadomo też, że miała miejsce próba zaplanowania uroczystych obchodów dnia Konstytucji 3 maja w 1891 r. na 100. rocznicę – było to echo wydarzeń w Warszawie – jednak obchody te nie doszły do skutku⁷².

Uczniowie starali się chodzić do teatru na polskie sztuki. W momencie dostrzeżenia uczniów przez jakiegoś szpicla, uciekali z teatru, w czym pomagali im widzowie, a nawet aktorzy – np. pomocy udzieliła Gabriela Zapolska, która ukryła za kulisami paru uczniów Gimnazjum Gubernialnego⁷³.

Przejawem konspiracyjnej działalności nauczycieli było uczenie literatury polskiej za pomocą dyktand, o czym tak wspomina były uczeń Poznański:

Nie wiem, czy dzisiejsze młode pokolenie, które nas z pewnym politowaniem mianem „romantyków” darzy, umiałoby odczuć całą moc cichego bohaterstwa ś.p. profesora Dzierzgowskiego,

⁶⁹ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 181; A. Dębski, op. cit., s. 169.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ J. Lemański, op. cit., s. 227.

⁷² S. Kopczyński, op. cit., s. 201-203.

⁷³ J. Zybert, op. cit., s. 262-263.

który uczył nas historii literatury polskiej, dyktując nam ją jako „dyktando klasowe” wolno było bowiem uczyć języka ojczystego tylko za pomocą tłumaczeń na język rosyjski, streszczeń (rozkaz) i dyktanda, wykłady literatury były surowo wzbronione⁷⁴.

Stosunki koleżeńskie

Uczniowie działali raczej wspólnie i dość solidarnie w stosunku do władz szkolnych, jak potwierdzają wspomnienia absolwentów. Wspólnie buntowano się na różne sposoby przeciwko władzy rosyjskiej – organizowano np. narady, podczas których zastanawiano się, np. jak przekonać księdza prefekta, aby prowadził religię po polsku. Smoleński nadmieniał też, że uczniowie którzy nie popierali konspiracji, nie solidaryzowali się albo wręcz podlizywali się czy donosili nauczycielom, byli odrzucani przez innych⁷⁵. Ponadto nielubiani na ogół byli też uczniowie dążący tylko do zdobywania najlepszych ocen, którym nie zależało na realnej wiedzy, czyli kujoni. Nie przepadano również za uczniami pochodzenia rosyjskiego, jednak nie było to powszechne.

Starsi koledzy bardzo imponowali młodszemu, wpływając na ich zachowanie w negatywnym, jak i pozytywnym sensie. Dębski uważał, że to wpływ starszych kolegów bardzo dobrze na niego zadziałał, zaś u Lemańskiego wyraźnie widać respekt dla starszych kolegów. Lemański przedstawił we wspomnieniach swój stosunek do uczniów powtarzających rok. Jeśli następowało to z powodu dokuczania nauczycielowi, wagarów lub jakiegokolwiek przyczyny konspiracyjnej, wtedy uczeń był podziwiany przez swoich kolegów. Jeśli wynikało to z braku wiedzy i braku chęci do nauki, wówczas był wyśmiewany⁷⁶.

Ze wspomnień Lemańskiego, który jak sam przyznawał miał trochę kolegów i trochę przyjaciół, wynika, że bójki, np. z powodu przedrzeźniania jednego chłopca przez drugiego, pomiędzy chłopcami były na porządku dziennym. Uczniowie złapani na gorącym uczynku byli karani. Wspólna kara stawiała się dla nich początkiem braterstwa⁷⁷.

Lemański również zaznaczał, że każdy kolega był dobry z jakiegoś przedmiotu, co powodowało, że pomagano sobie wzajemnie w lekcjach⁷⁸. Chłopców, poza wspólnymi obowiązkami, niechęcią do systemu

⁷⁴ S. Poznański, *Wspomnienie*, [w:] *Księga Pamiątkowa Koła...*, s. 247.

⁷⁵ W. Smoleński, *Monteskiusz w Polsce wieku XVIII nadto Fragment Pamiętnika autora i zupełna bibliografia jego pism*, Warszawa 1927, s. 21.

⁷⁶ A. Dębski, op. cit., s. 164; J. Lemański, op. cit., s. 219.

⁷⁷ J. Lemański, op. cit., s. 219.

⁷⁸ Ibidem, s. 224.

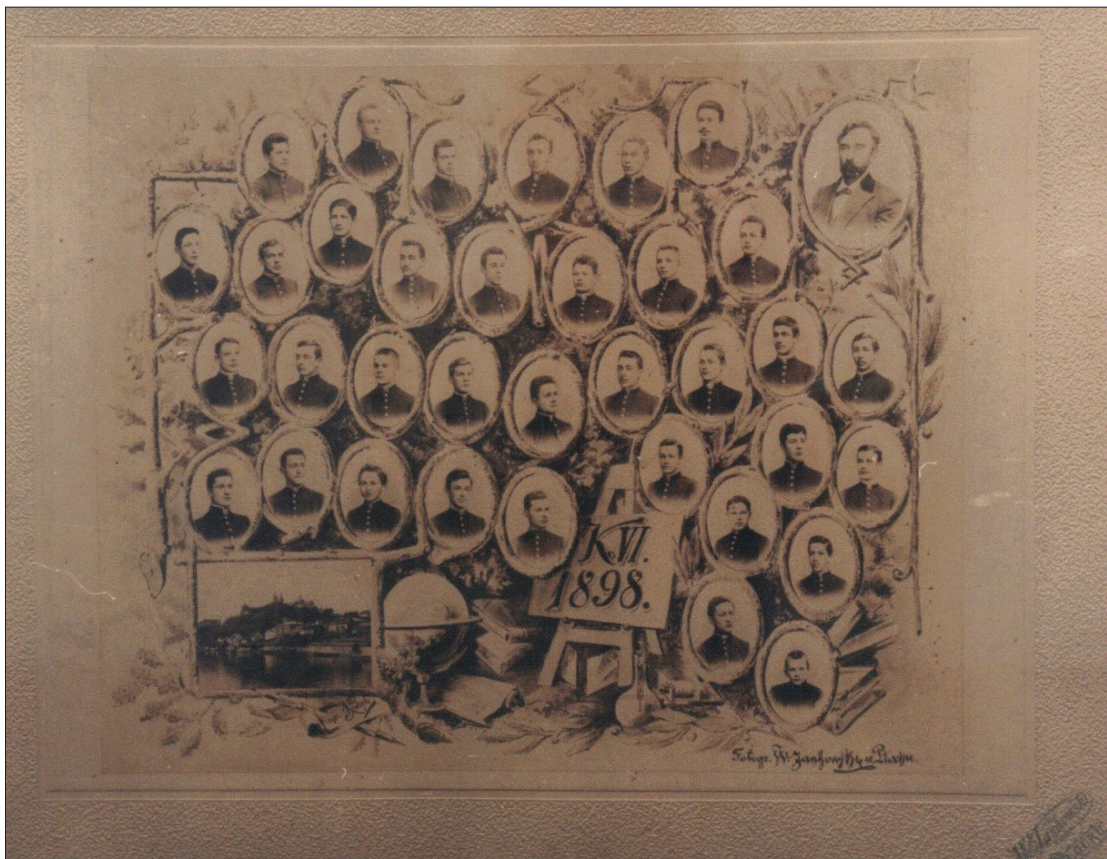

Tableau uczniowskie z roku 1898 r.

Źródło: Archiwum LO im. Marsz. St. Małachowskiego w Płocku

edukacyjnego, działaniem konspiracyjnym, łączyła też wspólna zabawa.

Rozrywki uczniów

Najwięcej miejsca we wspomnieniach z czasów szkolnych autorzy poświęcili opisowi rozrywek, co daje obraz życia pozaszkolnego uczniów. Ten wątek zawarty jest też w *Korespondencji*.

Już sama podróż pod koniec wakacji na stację do Płocka była rozrywką, o czym pisał Krzywicki. Podróżowano zazwyczaj budami żydowskimi, co trwało dość długo, jednak nie nużyło to chłopców, przeciwnie, były to jedne z lepszych momentów w ciągu roku. Ponadto chłopcy uwielbiali spacerować w różne miejsca, również poza miasto. Krzywicki wspominał o spacerowaniu po cmentarzach, podczas których dyskutował z kolegami o polityce, filozofii lub religii. Najdłuższy spacer odbył na obiad pożegnalny po ukończeniu szkoły⁷⁹.

Uczniowie grali w różne gry zespołowe, głównie w bardzo popularnego palanta (Krzywicki, Grabowski) i uprawiali fechtunek (Dębski). Poza tym grali w zbijaka i zabawę w ekstra, grali w popularne wówczas gry karciane: w preferansa lub wista,

⁷⁹ L. Krzywicki, *Wspomnienia...*, s. 75; idem, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 181.

w późniejszych czasach w puka. Dębski wspominał o bieganiu, również o tańczeniu oraz śpiewaniu pieśni patriotycznych, zaś dla Kopczyńskiego największą rozrywką była gimnastyka⁸⁰.

Dla Krzywickiego rozrywką było pisanie wierszy, czytanie książek oraz gazet, zwłaszcza „Korespondenta Płockiego”, zabawę w przebieranie się za postacie z książek oraz poznawanie historii Piastów oraz Rurykowiczów⁸¹.

Rozrywką była również zabawa w stalówki. Odgrywały one w życiu uczniów coś na kształt waluty. Ten kto miał dużo stalówek, był bogaczem wśród gromady uczniowskiej. Uczniowie lubili chodzić do sadów, aby zrywać cudze owoce, wypoczywać oraz obserwować zwierzęta – szczególną rozrywką było oglądanie gołębi hodowanych w Płocku. Pewnego rodzaju rozrywką stał się dla nich flirt oraz

⁸⁰ https://zabawy.zrodla.org/gra_palant/ [dostęp: 30.12.2021]; A. Dębski, op. cit., s. 168-169; E.W. Piasecki, *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży: ze źródeł dziejowych i ludoznawczych, przeważnie rodzimych i z tradycji ustnej*, Lwów 1919, s. 83 – zasady zabawy w zbijaka, s. 91 – zasady zabawy w ekstra; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/preferans;3962025.html> [dostęp: 30.12.2021] – zasady gry w preferansa; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wist;3996761.html> [dostęp: 30.12.2021] – zasady gry w wista; I. Grabowski, op. cit., s. 240-241.

⁸¹ L. Krzywicki, *Wspomnienia...*, s. 124, 180-181.

podrywanie dziewcząt. Rozrywką, która miała też wpływ na postrzeganie nauczycieli, było wpuszczanie w maju chrabąszczy do klasy lub przynoszenie ich w plecaku i wypuszczanie na wolność w sali szkolnej. Z jednej strony miało to zakłócić lub unieemożliwić prowadzenie zajęć, z drugiej – było zabawą⁸².

Inną zabawą wspomnianą również przez Lemańskiego było ślizganie się na zamrożonych kałużach lub zimą na Wiśle. Zazwyczaj uczniowie nie byli zbyt bogaci, a więc ślizgali się bez łyżew, w samych butach. Latem lubili kąpać się w Wiśle. Wiadomo to również z *Korespondencji*, ponieważ prawdopodobnie co roku na przełomie maja i czerwca wysyłano prośbę do Magistratu, o wyznaczenie miejsc bezpiecznych dla kąpieli wiślanych dla uczniów:

Gdy z nastaniem cieplejszej pory nastęca się sposobność używania przez uczniów kąpieli rzecznej, mam przeto honor wezwać uprzejmie Szanowny Magistrat o polecenie oznaczenia stosownego miejsca na rzece Wiśle, w którym uczniowie Gimnazjum tutejszego pod nadzorem zwierzchności szkolnej kąpać by się bezpiecznie mogli⁸³.

W jednym z pism władze informowały, że nurt Wisły częściowo zmienił bieg i konieczne było wyznaczenie nowych miejsc do kąpieli, gdyż poprzednie stały się niebezpieczne⁸⁴.

Uczniowie mieli wydzielony plac za rogatkami Płońskimi, jako teren do zabaw dla uczniów. W 1862 r. Magistrat poprosił o zgodę na użytkowanie, wyznaczonego z terenów wojskowych, placu dla zabaw uczniów Gimnazjum Gubernialnemu, jak i Szkoły Realnej:

Celem dostarczenia wspólnej rozrywki dla uczącej się młodzieży tutejszych Zakładów Naukowych Publicznych, to jak Gimnazjum i Szkoły Realnej. W czasie wolnym od lekcji klasowych, zwłaszcza w obecnej porze, zarządzane zostały wspólne spacerory i zabawy poza obrębem miasta, odbywać się mające we środy i soboty po południu, pod dozorem zwierzchności szkolnej i nauczycieli. Że zaś do zabaw takowych najstosowniejszym byłby plac za rogatkami Płońskimi dla ćwiczeń wojskowych przeznaczony, mam przeto honor upraszać Magistrat o rychłe udzielenie za wiadomienia, czyli przeciw zbieraniu się uczniów na rzeczonym placu, w celu powyższym nie

⁸² Ibidem, s. 102, 103.

⁸³ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. 62 (98).

⁸⁴ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. 12, k. 28 (44), k. 67 (105), k. (71); I. Grabowski, op. cit., s. 241.

zachodzili ze strony władzy policyjnej lub wojskowej jaka przeszkoda⁸⁵.

Wojsko zgodziło się na wyodrębnienie placu dla uczniów. Miał służyć do zabaw narzuconym uczniom przez władze szkolne w formie spacerów. Jednak, jak pisze Krzywicki, uczniowie bawili się na terenie tego placu również z własnej inicjatywy.

Rozrywką były powroty do domów rodzinnych lub domów kolegów na wolne dni i zabawy na wsi: ze zwierzętami, zabawy w kowbojów, podwieczorki na dworze. Cieszyły ich też rozmowy ze starszymi kolegami, rozmowy między sobą o aktorkach oraz książkach sensacyjnych i kryminalnych, granie w szachy, zakłady, spacerory po Górkach, ogrodach miejskich, Tumach oraz Placu Cerkiewnym. Lemański wspominał też uroczystą imprezę zorganizowaną na koniec szkoły w sali szkoły przy zborze. Grabowski do rozrywek zaliczał chodzenie do ogrodów i parków oraz zbieranie kasztanów jesienią, oszukiwanie śledzących ich nauczycieli, pisanie listów miłosnych dla starszych kolegów oraz flirty. Wspominał też swoją imprezę pożełną po ukończeniu szkoły, zakrapianą alkoholem. Można uznać na podstawie wspomnień, że było to tradycją uczniowską. Młodszy autorzy wspomnień za rozrywkę uznawali czytanie elementarza Promyka na cmentarzu. Zarówno Zybert jak i Wapniarski wspominali o zakazanej rozrywce – czytaniu powieści Sienkiewicza, które bardzo im się podobały i wywoływały wielkie wrażenie⁸⁶.

O jednej jeszcze rozrywce wspominał Lemański, a mianowicie o chodzeniu do restauracji oraz cukierni. Pisał o tym jakby była to zwykła, niezakazana rozrywka. Inni autorzy również nie wskazują, aby chodzenie do restauracji i cukierni było niezgodne z zasadami. Z kolei z *Korespondencji* wynika, że restauracje i cukierne były miejscami zakazanymi dla uczniów, korespondencja pomiędzy szkołą a Magistratem dotycząca tego była liczna. W całości *Korespondencji* wymienia się i inne miejsca, do których uczniowie nie powinni chodzić⁸⁷: sklepy korzenne, cukierne, winiarnie, szynki, handle, bilard, traktiernie⁸⁸, oberże, bufety, kawiarnie, domy zajezdne i restauracje. W części pism są to prośby o uprzedzenie uczniów, aby nie chodzili w te miejsca, np.: *Ponieważ czasami dało się spostrzedz że uczniowie bywają w sklepach korzennych, traktoriach, cukierniach i tym podobnych miejscach i z tego powodu Dyrektor widzi*

⁸⁵ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. 54 (86).

⁸⁶ J. Lemański, op. cit., s. 239; I. Grabowski, op. cit., s. 243-244; J. Zybert, op. cit., s. 252.

⁸⁷ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, m.in. k. 1, k. 44 (66).

⁸⁸ <https://sjp.pwn.pl/sjp/traktiernia;2578458.html>, [dostęp: 30.12.2021].

potrzebę na zasadzie rozporządzenia JW (Jaśnie Wielmożnego) Kuratora z dn. 9/21 sierpnia 1840 Nr 2961 upraszać Magistrat, aby zobowiązał przez Deklarację wszystkich utrzymujących traktyornie, cukiernie, (winiarnie), sklepy korzenne, aby/żeby nie wszyskiej w nich przyjmować uczniów i podawać im możność do jakich bądź nieprzyzwoitości, a to pod surową odpowiedzialnością policyjną odpowiedzialnością⁸⁹. Jak widać wyraźnie, zarządzenie to ustanowiła najwyższa władza – rozporządzenie kuratora. Skąd mogło wynikać takie traktowanie uczniów w tej kwestii? Władze tłumaczyły to nieprzyzwoitością. Można uznać, że na to mogły wpływać spożywany alkohol lub ewentualne bójki, które mogły zdarzyć się w bardziej podrzędnych miejscach. Należy wtedy uznać to jako przywilej wieku dorosłego albo z drugiej strony odebrać jako jeden z licznych zakazów, które dotyczyły uczniów ze względu na sytuację polityczną. Warto zaznaczyć, że w źródle archiwalnym tych spraw było najwięcej – najczęściej w formie obwieszczeń lub prośby o przekazanie zakazu uczniom, czasem jako reakcja na konkretny przypadek. Parę pism odnosi się do takich przypadków, w tym jeden z nich dotyczy upicia się uczniów⁹⁰.

Rozrywką zakazywaną przez władze szkolne, jak wynika z *Korespondencji*, było chodzenie do teatru, na bale czy maskarady. W czasach, które opisują uczniowie już tylko chodzenie na sztuki polskie było niewłaściwe. W jednym z pism zawarto prośbę o zdyscyplinowanie dyrektora trupy teatralnej, aby nie wywieszał plakatów promujących stroje do wypożyczenia na różnego rodzaju zabawy, bale lub do teatru. Zabawa i bal mogła być nieprzyzwoita z tego samego powodu, co restauracja – alkohol i możliwość upicia się. Uczniowie, jak wynika z licznych pism, zakazu raczej nie przestrzegali.

Z akt wynika też, iż uczniowie uprawiali gry hazardowe. Zachowała się spora ilość pism świadcząca, że uczniowie często byli przytąpywaniu na granie w karty, chociaż, jak wynika ze wspomnień, upodobanie do gier karcianych utrzymało się, ale nie było również w jawny sposób tępione. Różnica mogła polegać na tym, że w domach hazardowych grano na pieniądze, w otoczeniu kolegów – nie. Zakaz uczestniczenia w grach hazardowych nie powinien szczególnie dziwić, zakaz taki obowiązuje do dziś dla osób poniżej 18. roku życia. Według Kodeksu kar głównych obowiązującego po 1847 r., uprawianie hazardu było zakazane, a wszystkie domy gry były nielegalne. Rozrywka ta mogła prowadzić do kolejnej zakazanej

rzeczy, czyli zastawiania książek oraz rzeczy przez młodzież szkolną. W przypadku nakrycia ucznia na tym procederze, tak samo jak w innych poprzednich zakazanych rozrywkach, karę ponosił i uczeń i właściciel domu hazardowego. Nie wiadomo, w jaki sposób karano za to uczniów:

Wykrytem zostało przez dozór szkolny iż uczniowie Gimnazjum zbierali się u starozakonnego tokarza Lefka Lichtenstein w domu Karmelowej w suterenie mieszkającego i tam wraz z nimi grywali w karty. Gdy pokazało się że Lichtenstein był główną przyczyną tego zepsucia, bo grywał razem, a nawet ogrywał uczniów, co osobiście przyznał w Kancelarii Gimnazjum. Dyrektor ma honor wezwać w przepisie Magistrat M. Płocka aby rzecz tę na drogę sądową wyprowadził, a to winnych artykułu 710 kodeksu karnego najwyżej dniu 12/24 marca r.b. zatwierdzonego.

Wiadomo natomiast jak karano właściciela domu hazardowego – kara wynosiła od 500 do 3 tysięcy rubli⁹¹.

Używki

Używkami wymienionymi zarówno we wspomnieniach jak i *Korespondencji* są papierosy i alkohol. O alkoholu piszą wszyscy autorzy, jednak raczej nie w negatywnym kontekście. Podane są informacje, że spożywano alkohol w różnych sytuacjach, jednak nie da się jednoznacznie stwierdzić, na podstawie samych wspomnień, czy była to czynność nielegalna i karana przepisami prawa. Można uznać, że skoro również i dzisiaj picie alkoholu do 18 r. ż. jest zakazane, nasuwa się wniosek, że w swoich wspomnieniach autorzy kreowali na swoje potrzeby swój obraz z lat młodzieńczych, czyniąc z picia alkoholu jedną ze swoich rozrywek.

W przypadku *Korespondencji* problem z alkoholem został przywołany raz, w sytuacji kiedy uczniowie nielegalnie poszli do restauracji i zamówili alkohol, doprowadzając się do stanu upojenia. W piśmie do listy zarzutów związanych z alkoholem doszedł ten, że trunek był sprzedawany na kredyt:

Szynkarz Braun przy ulicy Dobrzyńskiej mieszkający w dniu 8 kwietnia r.b. nie tylko że przyjął u siebie dwóch uczniów gimnazjum, ale im jeszcze na kredyt dał wódki tak iż jeden z nich młodszy napił się więcej aniżeli jego zdrowie znieść mogło⁹².

⁸⁹ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, Korespondencja, k. 1, k. 3.

⁹⁰ Ibidem, k. 2.

⁹¹ Ibidem, k. 14 (24), k. 15 (25), k. 16 (26); Kodeks kar głównych i poprawczych, Warszawa 1847, art. 710, s. 529.

⁹² APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, Korespondencja, k. 2.

Wejście do szkoły w przededniu wybuchu I wojny światowej
Źródło: Archiwum LO im. Marsz. St. Małachowskiego w Płocku

Autorzy wspomnień odnotowali fakt palenia papierosów przez nich samych oraz ich kolegów⁹³. Było to zachowanie powszechne i zwyczajne, jednak zdarzało się, że nałóg doprowadzał ucznia do kradzieży papierosów. Ludwik Krzywicki wspominał o jednym z takich przypadków⁹⁴. Informację, że uczniom zakazuje się palenia papierosów bądź cygar można wysunąć na podstawie jednego z pism *Korespondencji*. Urząd Gubernialny w dniu 26 marca/7 kwietnia 1846 r. wystosował prośbę do dyrektora szkoły, aby przypomniał uczniom przepisy zakazujące palenia papierosów w miejscach publicznych:

Przepisami policyjnymi, nie raz przez pisma publicznymi ogłaszanymi palenie tytoniów i cygarów na ulicach i placach publicznych jest zakazane, gdy tymczasem młodzież jakby na przekorę tym rozporządzeniom, przyjęła za modny zwyczaj nie odstępowania wszędzie od zatłoczonych cygarów, co prócz ubliżenia prawu, trąci nieprzyzwoitością⁹⁵.

⁹³ J. Lemański, op. cit., s. 236.

⁹⁴ L. Krzywicki, *W Gimnazjum Płockiem...*, s. 176.

⁹⁵ APP, GM, sygn. 50/17/0/2/11, *Korespondencja*, k. 11.

Ocena miasta Płocka

Na koniec warto nadmienić, że autorzy wspomnień poruszali jeszcze jedną kwestię, a mianowicie oceniali miasto, w którym żyli. Refleksję na ten temat zawarli Krzywicki, Poznański i Wapniarski. Każdy z nich uznał, że Płock jest bardzo cichym i spokojnym miastem, jednak ocena takiego stanu rzeczy różniła się pomiędzy autorami. Dla Krzywickiego oznaczało, że Płock jest bierny i nie ma w nim świątłych ludzi. Uznawał miasto za senne, opieszałe, zagubione – miasto starych ludzi, w którym nie za bardzo da radę funkcjonować młody człowiek. Znalazł jednak tego stanu pozytywny aspekt – było to miasto małe, ale dające swobodę i pod mniejszą obserwacją władz niż Warszawa. Poznański, po doświadczeniach Warszawy uznał, że Płock jest cichy i spokojny, a więc dla niego bardzo przygnębiający po życiu w stolicy, za to dla Wapniarskiego cichość i spokojność miejsca było największą zaletą i uznawał miasto za idealne i cudowne⁹⁶.

Podsumowanie

Z zachowanych źródeł wynika, że życie codzienne uczniów determinowała szkoła. Dotyczyło to planu szkolnego oraz czasu spędzanego na lekcjach i przerwach, jak również czasu wolnego, jego ilości i jakości. Taka determinacja życia uczniowskiego wynikała z obowiązującego systemu edukacji oraz charakteru szkoły gimnazjalnej w II poł. XIX wieku w Królestwie Polskim. Szkoła miała oprócz celu edukacyjnego również wychowawczy – miała wpajać młodym ludziom określone wzorce oraz wychowywać ludzi oddanych carowi.

⁹⁶ L. Krzywicki, *Wspomnienia...*, s. 148; S. Kopczyński, op. cit., s. 246; J. Wapniarski, op. cit., s. 271.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Płocku

Gimnazjum Męskie, *Korespondencja z Magistratem miasta Płocka dotycząca spraw porządkowych i uczniów Gimnazjum Męskiego*, sygn. 50/17/0/2/11.

Pamiętniki i wspomnienia

L. Krzywicki, *Wspomnienia. Tom pierwszy 1859–1885*, Kraków 1947.

Księga Pamiątkowa Koła Płocczan, Warszawa 1931.

W. Smoleński, *Monteskjusz w Polsce wieku XVIII nadto Fragment Pamiętnika autora i zupełna bibliografia jego pism*, Warszawa 1927.

Akty prawne

Kodeks kar głównych i poprawczych, Warszawa 1847.

Opracowania

- M. Kacprzak, *II Gimnazjum Polskie w Płocku 1915–1921, czyli jak powstała Małachowianka*, Płock 2021.
- B. Konarska-Pabiniak, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793–1918)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006.
- Księga pamiątkowa zjazdu Małachowiaków 1180–1957/58*, red. J. Chojnacki [et al.], Płock 1959.
- Liceum Ogólnokształcące im. marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku 1180. Najstarsza z istniejących polskich szkół*, red. W. Koński, Płock 2000.
- Liceum Ogólnokształcące imienia marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku. Najstarsza z istniejących polskich szkół 1180. Członek Towarzystwa Szkół Twórczych, członek klubu najstarszych szkół europejskich*, tekst E. Ciesielska-Zajęc, Płock 2005.
- Małachowiaci zwyczajni i niezwykli 1180–2014*, red. M. Częstochowska-Jędrzejak, Płock-Warszawa 2015.
- E. W. Piasecki, *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży: ze źródeł dziejowych i ludoznawczych, przeważnie rodzimych i z tradycji ustnej*, Lwów 1919.

Netografia

- https://zabawy.zrodla.org/gra_palant/ - palant, [dostęp: 30.12.2021].
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/preferans;3962025.html> preferans, [dostęp: 30.12.2021].
- <https://sjp.pwn.pl/sjp/traktiernia;2578458.html> – traktiernia, [dostęp: 30.12.2021].
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wist;3996761.html> – wist, [dostęp: 30.12.2021].

DAILY LIFE OF STUDENTS OF THE GOVERNOR'S GYMNASIUM IN PŁOCK IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Summary

The article discusses selected aspects of daily life of students of the Governor's Gymnasium in Płock in the second half of the 19th century. The source basis are the memories of the school's graduates, published mainly in the Memorial Book of the Płock Citizens' Association and the Correspondence with the Town Hall of Płock concerning order matters and students of the Male Gymnasium. The text does not fully exhaust the topic, because the fragments presented are part of a larger work that also deals with issues such as teaching methods and the school penalty system. The article aims to present the lives of students with an example of one school, in this case the Governor's Gymnasium.

Keywords: Junior high school, education, Kingdom of Poland, memories, Płock

DAWNA OSADA FABRYCZNA WALENTYNÓW, OBECNIE BROWERY W ŻYCHLINIE

Abstrakt

W 1853 r. Tomasz Aleksander Pruszek wydzielił z gruntów folwarku Budzyń 20 mórg (11,2 ha) i nazwał ten teren „Osadą Fabryczną Walentynów”. Obejmowała ona obszar cukrowni i teren zabudowy mieszkaniowej. W 1867 r. właścicielami Osady zostali L. Kronenberg i H. Toeplitz, a jej powierzchnia została powiększona do około 28 ha. W latach 1867-1918 wzniesiono nowe budynki mieszkalne, szkołę, Dom Ludowy, szpital oraz założono park miejski i obsadzono drzewami główną ulicę (ob. Narutowicza). Po 1945 r. zbudowano nowe bloki mieszkalne, sklepy, a w 1964 r. cały zespół mieszkaniowy nazwano „Osiedlem Wyzwolenia”. Obecnie dawna Osada składa się z budynków historycznych i współczesnych.

Słowa kluczowe: Żychlin, Osada Fabryczna Walentynów, Osiedle Wyzwolenia, Browery

1. Historia osady Walentynów

Tomasz Aleksander Pruszek – właściciel Żychlina i okolicznych ziem, w tym folwarku Budzyń, od 1834 r. mieszkał w murowanym dworze w pobliskim Śleszynie. W połowie XIX wieku założył fabrykę cukru i rafinerię we wsi Budzyń. Najpierw w lutym 1852 r. otrzymał zezwolenie urzędowe „konsens do urządzenia nowej fabryki cukru z buraków”, a rok później aktem notarialnym¹ z czerwca 1853 r. założył Spółkę Fabryki Cukru wspólnie z Robertem Bothe, Dominikiem Rynkiewiczem, Szymonem Toeplitzem i Ignacym Natansonem. Dla spółki tej z gruntów folwarku wydzielił teren o powierzchni 20 mórg (11,2 ha) na wieczystą dzierżawę i nazwał go „Osadą Fabryczną Walentynów” (rys. 1). Także w czerwcu 1853 r. innym aktem notarialnym dominium dóbr żychlińskich T. A. Prusaka zobowiązało się uprawiać buraki dla potrzeb cukrowni do roku 1862 i dłużej. Wspólnicy utworzonej spółki począwszy od 1853 r. wzniesli na wydzielonym terenie nowe budynki cukrowni, na których budowę Pruszek zaciągnął pożyczkę wśród wielu osób, m.in. prawdopodobnie u bankierów warszawskich H. Toeplitza i L. Kronenberga. Zadłużenie to i roszczenia bankierów oraz śmierć samego właściciela (w sierpniu 1856 r.) była podstawą decyzji sądowej oraz podpisania kontraktu potwierdzającego ustalenia zwierzchności hipotecznej, według których od lutego 1867 r. Osada Fabryczna Walentynów i wystawiona w niej fabryka przeszły na własność H. Toeplitza i L. Kronenberga². Zgodnie z kontraktem

Walenty Konrad Garczyński, w imieniu swej żony Jadwigi Marianny (córką Prusaka, właścicielki ziem³), przejął prawa własności wieczystej na bankierów, uwolnił ich od obowiązku opłacania czynszu oraz powiększył obszar osady o nowe tereny (o powierzchni 29 mórg 280 prętów kwadratowych, tj. 16,76 ha). Tym sposobem powierzchnia Osady Fabrycznej wraz z terenem cukrowni obejmowała 49 mórg 280 prętów kwadratowych, tj. około 28 ha (por. rys. 1).

Teren cukrowni i rafinerii w Walentynowie znajdował się po zachodniej stronie drogi do Żychlina i przylegał do rzeki Słudwi. Natomiast teren przeznaczony pod budownictwo mieszkaniowe obejmował powierzchnię po przeciwnej – wschodniej stronie tej drogi. Nazwa Osada Fabryczna Walentynów najprawdopodobniej nadana została przez Prusaka na cześć zięcia Walentego K. Garczyńskiego i miała stanowić zachętę do kontynuacji podjętego przedsięwzięcia gospodarczego.

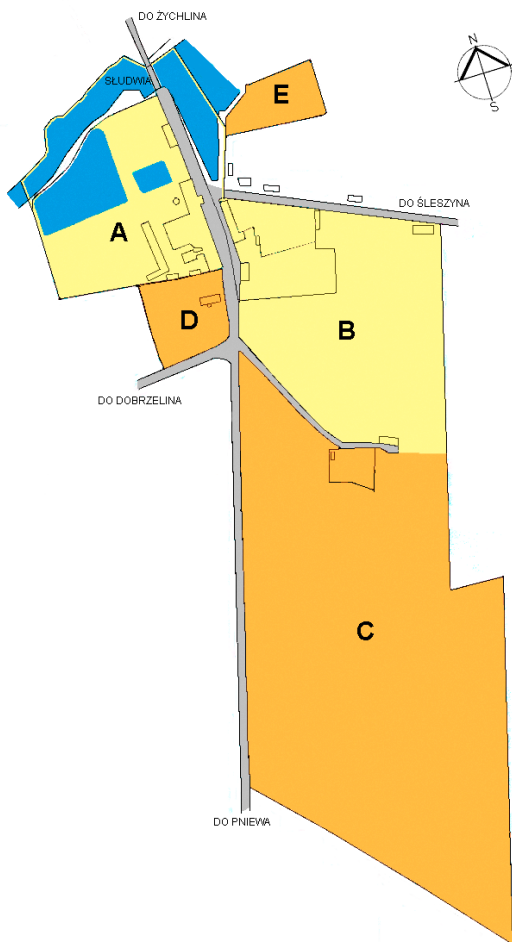
Nowi właściciele cukrowni L. Kronenberg i H. Toeplitz oraz później Warszawskie Towarzystwo Fabryk Cukru w latach 1867–1918 przebudowali i rozbudowali fabrykę, a na terenie przeznaczonym pod przyfabryczne budownictwo mieszkaniowe wzniesli nowe obiekty mieszkalne, gospodarcze, szkołę, szpital i inne domy omówione poniżej. W okresie prosperity fabryki, tj. w latach 1873–1914, wyjątkowo dbali o warunki socjalne i zdrowie zarówno pracowników, jak i ich dzieci. Przeznaczali poważne kwoty na budowę i utrzymanie mieszkań robotniczych. L. Kronenbergowi i jego współnikom znany był problem

¹ Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie (dalej: APP-K), sygn. 2075/K 185-188, Akt notarialny z dn. 27.06.1853 r. zawarty przed Rejentem Marcelem Zielińskim. Informacja wg artykułu I aktu not. z dn. 13.06.1967.

² APP-K, sygn. 2075/K 185-188, Akt notarialny

z dn. 13.06.1867 r. zawarty przed Rejentem Teofilem Brzozowskim.

³ Ślub odbył się 21.04.1852 r. w Śleszynie. Walenty Konrad Garczyński (1829–1907) był właścicielem dóbr Szczawin Kościelny i Gąbin Wójtówka.

DO
E

Rys. 1. Teren Osady Fabrycznej Walentynów wydzielony z gruntów folwarku Budzyń w 1853 r. i 1867 r. Oprac. autora wg mapy załączonej do aktu notarialnego z 13.06.1967 r. Archiwum Państwowe w Płocku O/Kutno, sygn. 2075/K 185-188. Repr. M. Furmaniuk PKZ Toruń, [w:] B. Sadurska, *Studium...*, cz. III, t. I, foto 2; nr neg. 8282/1/1982 r.

A – teren fabryczny cukrowni i rafinerii; **B** – teren pierwszej osady mieszkalnej; **C** – teren powiększonej osady mieszkalnej; **D** – teren Domu Pruszków; **E** – łąka

wystąpień rewindykacyjnych klasy robotniczej w dużych miastach. O tych inwestycjach informuje m.in. W. Rzepecki, publicysta pisma tygodniowego „Zorza”, w artykule z 1895 r.:

[...] *Jadąc od stacji Pniewa napotykamy domy obsadzone drzewami przed Walentynowem. Są to domy, w których mieszkają ludzie pracujący w fabryce. Widzi się tu dwie aleje niedawno założone [tj. 1893–1894 – B.P.], jedna kasztanowa blisko pół wiorsty długa [około 540 m – B.P.], a druga lipowa. W tym roku [1895 – B.P.] założony został ogród spacerowy przed szpitalem, słowem coraz się bardziej tutejsza miejscowość zadrzewia [...].⁴ (foto 1).*

Wspomniany powyżej ogród spacerowy przed

⁴ „Zorza” 1895, nr 35 z 17 sierpnia, s. 546.

Fot. 1. Aleja kasztanowa i lipowa wzdłuż głównej ulicy osady Walentynów (ob. ul. Narutowicza) założone w 1893–1894 r. Zdjęcie autora 2010

budynkiem szpitala (ob. ul. Narutowicza 81) został przekształcony w wypoczynkowy park ozdobny, który istniał do lat 30. ubiegłego wieku. 2 lipca 1919 r. odbyły się tu np. obchody amerykańskiego święta niepodległości. Wzięło w nich udział około 560 dzieci, które przemaszzerowały przez miasto do parku, gdzie przedstawicielka Rady Opiekuńczej opowiedziała o pomocy dla dzieci polskich udzielonej przez obywateli amerykańskich⁵ i przewodniczącego administracji tej pomocy Herberta Hoovera, późniejszego prezydenta USA.

Cukrownia Walentynów działała do zakończenia I wojny światowej, tj. do 1918 r. W 1921 r. fabrykę z jej terenami kupiła szwajcarska firma Brown-Boveri i pod tą nazwą powstały Polskie Zakłady Elektryczne Brown-Boveri S.A. w Żychlinie. Budynki dawnej cukrowni zostały przebudowane i adaptowane do nowej funkcji przez żychlińską firmę inż. Karola Fabiana. Fabryka działała do 1931 r. (zamknięta w wyniku kryzysu) i ponownie uruchomiona w 1933 r. pod nazwą Zakłady Elektromechaniczne Rohn-Zieliński S.A.

W 1924 r. teren Walentynowa został włączony do miasta Żychlina. W początkowym okresie funkcjonowania Zakładów Elektrycznych i Elektromechanicznych na sąsiednim terenie mieszkaniowym nie wzniesiono nowych obiektów poza adaptacją na mieszkania w latach 20. XX wieku budynku dawnej stodoły folwarku. Dopiero z uwagi na złe warunki pracy, wybuch strajku okupacyjnego, brak mieszkań dla kadry inżynierskiej i robotników, w końcu lat 30. ubiegłego wieku podjęto budowę dwóch domów mieszkalnych. W 1936 r. wzniesiono jednopiętrowy budynek dla urzędników, a w latach 1938–1939 budynek dwupiętrowy dla robotników. Przed wojną na terenie fabryki działała Spółdzielnia Robotników Fabryki Rohn-Zieliński w Żychlinie, której skarbnikiem był inż. Jerzy Szmiedt – kierownik biura technicznego.

⁵ P. Stasiak, *Żychlin. Dzieje miasta i gminy w latach 1918–1975*, Żychlin 2017, s. 73.

Po okresie okupacji niemieckiej, w styczniu 1945 r. uruchomiono fabrykę Brown-Boveri, której w 1948 r. nadano nazwę Państwowe Zakłady Wytwórcze Maszyn Elektrycznych i Transformatorów M.1 im. Wilhelma Piecka, przekształcone w 1967 r. w Zakłady Wytwórcze Maszyn Elektrycznych i Transformatorów „EMIT”, a w 1991 r. w spółkę akcyjną o tej samej nazwie. Po 1945 r. dla uruchomionej i rozbudowywanej fabryki niezbędni byli nowi pracownicy. Dla ich potrzeb rozpoczęto w 1950 r. budowę nowych domów mieszkalnych. W latach 1950–1970 powstało 30 bloków wielokondygnacyjnych (por. rys. 5). Ponadto wybudowano stadion sportowy, ośrodek zdrowia, szkołę podstawową, domy handlowe, a w bezpośrednim sąsiedztwie fabryki – technikum elektryczne, zakładowy dom kultury z salą kinową i inne objekty. Całemu zespołowi mieszkalnemu nadano w 1964 r. nazwę „Osiedle Wyzwolenia”. Na terenach położonych na wschód od gruntów dawnej Osady Walentynów rozpoczęto wznoszenie osiedla domów jednorodzinnych.

Omawiana osada fabryczna, będąca częścią dawnego Budzyna, począwszy od lat 60. XIX wieku do lat 20. XX wieku była nazywana WALENTYNOWEM, a później po utworzeniu Fabryki Maszyn Elektrycznych i Transformatorów BROWERAMI. W latach 60. i 70. XX wieku używana była nazwa OSIEDLE WYZWOLENIA. Obecnie dla określenia terenu osiedla za rzeką Słudwią stosowana jest powszechnie przez mieszkańców nazwa BROWERY. Osiedle to było i jest ściśle związane z przyległym zespołem fabrycznym. Jego historia potwierdza fakt trafności wyboru rozwoju miasta Żychlina w kierunku południowym do stacji kolejowej w Pniewach.

2. Zabudowa mieszkalna terenu osady fabrycznej Walentynów w latach 1853–1867

W 1853 r. teren zabudowy mieszkalnej Osady Fabrycznej Walentynów miał powierzchnię około 11,2 morgi (6,3 ha). W narożniku obecnych ulic Narutowicza i Żeromskiego znajdował się piętrowy budynek mieszkalny pracowników folwarku i Zarządu dóbr budzyńskich powstały około 1810 r. Uskokowo usytuowany (foto 2), charakterystyczny w swym wyrazie plastycznym, położony naprzeciw zbudowanej fabryki w odległości niespełna 10 m, był architektonicznym zamknięciem obydwu ulic. W budynku tym po utracie praw miejskich Żychlina i likwidacji funkcji burmistrza, w latach około 1900–1916 mieścił się Urząd Gminy Żychlin-Dobrzelin, a w 1919 r. szkoła uzupełniająca.

Honorowy obywatel miasta Ludwik Zalewski, tak opisywał ten dom w 1994 r.:

Fot. 1. Budynek mieszkalny pracowników folwarku z około 1810 r. (później Zarządu dóbr budzyńskich, ob. nieistniejący) Widok z lat 60. XX wieku. Zdjęcie ze zbiorów archiwalnych MG Biblioteki Publicznej w Żychlinie

Pod numerem 9 [przy ul. Narutowicza] znajdował się budynek piętrowy, otynkowany, tzw. „czerwony dom” nazwany dlatego, że przed wojną mieszkali w nim m.in. komuniści. Od strony południowej dom ogrodzony był murem, za którym mieścił się ogród fabryczny⁶.

Budynek został zburzony w latach 1979–1980, a w jego miejscu powstał parking.

3. Zabudowa mieszkalna terenu osady fabrycznej Walentynów w latach 1867–1921

Na terenie mieszkaniowym Osady Fabrycznej Walentynów w okresie prosperity cukrowni, za czasów L. Kronenberga i Warszawskiego Towarzystwa Fabryk Cukru, wzniesiono dla pracowników pięć murowanych dwukondygnacyjnych oraz trzykondygnacyjnych budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej oraz kilka małych budynków gospodarczych. W okresie tym wybudowano także nowy „pałac” – dom mieszkalny właściciela zwany „Domem Prusaka⁷” (rys. 2). Wszystkie domy dla pracowników istnieją do dnia dzisiejszego – modernizowane i remontowane. Mają obecnie adres ul. Narutowicza: 71, 73, 75, 79 i 81.

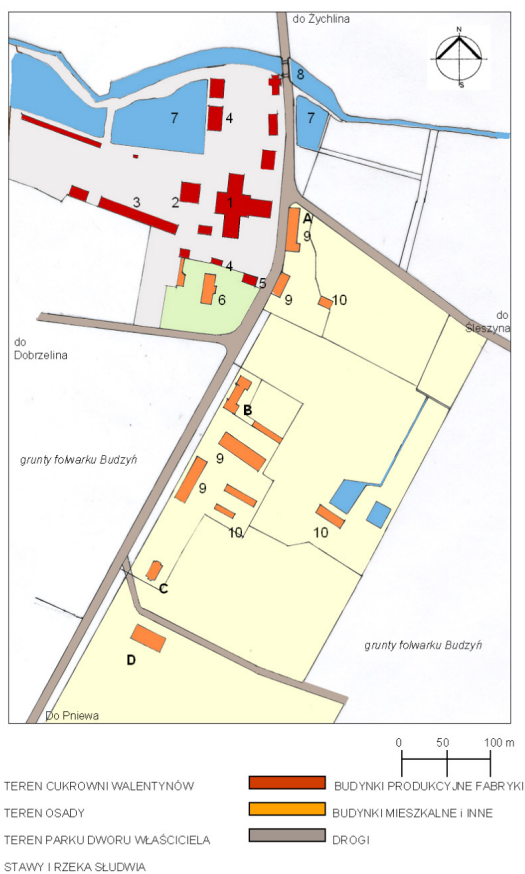
Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 71

Powstał jako dom mieszkalny dla pracowników folwarku, a później cukrowni. Usytuowany przy obecnej ul. Narutowicza 71, wzniesiony prawdopodobnie w połowie lat 50. XIX wieku (przed 1867 r.)⁸, jest

⁶ L. Zalewski, *Ocalić od zapomnienia*, „Echo Żychlina” 1994, nr 6, s. 15

⁷ B. Popławski, *Dawny dwór „Dom Prusaków” w Żychlinie*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Kutna i powiatu*, t. 3, red. G. Skrzynecki, Kutno 2013, s. 6-19.

⁸ Budynek istnieje na planie sytuacyjnym posiadłości fabryki opracowanym przez inż. Barcikowskiego i załączonym do kontraktu z dnia 13.06.1867 r.

Rys. 2. Teren Osady Fabrycznej Walentynów w 1921 r. (po rozbudowie w latach 1873–1915). Oprac. autora, rys. [z:] *Historyczny zespół przemysłowy w Żychlinie*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Kutna i powiatu*, tom I/2011, s. 58 oraz „Notatki Płockie” nr 2/2011, s. 45.

1 – główna hala produkcyjna cukrowni, wysoka 2-kondygnacyjna; 2 – kotłownia; 3 – magazyny i stajnie; 4 – budynki gospodarcze; 5 – portiernia; 6 – dwór właściciela (Dom Pruszków); 7 – stawy fabryczne; 8 – drewniany most na rzece Studwi; 9 – budynki mieszkalne pracowników cukrowni; 10 – budynki gospodarcze A – budynek mieszczący Zarząd miasta i dóbr w końcu XIX w. i Urząd Gminy ok. 1900 r.; B – budynek mieszczący szkołę elementarną i Dom Ludowy; C – szpital fabryczny; D – murowana stodoła dóbr dworskich

murowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, obecnie z poddaszem użytkowym i dwoma parterowymi dobudówkami od strony południowej i północnej, kryty papą. Budynek był przebudowany prawdopodobnie w 1932 r. W okresie międzywojennym działał tu Zakład Leczniczo-zapobiegawczy. Obecnie budynek ponownie pełni funkcje mieszkalne. Ma 14 lokali o powierzchni 374 m² (foto 3).

Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 73 (dawny Dom Ludowy i szkoła)

Murowany gmach realizowany był w czterech etapach. Najpierw, prawdopodobnie w latach 1884–1885, powstał budynek mieszczący szkoły elementarne dla dziewcząt i chłopców oraz ochronkę

Fot. 3. Budynek mieszkalny pracowników folwarku i dawnej cukrowni z połowy lat 50. XIX wieku (ob. ul. Narutowicza 71). Widok od strony południowo-wschodniej. Zdjęcie autora 2010

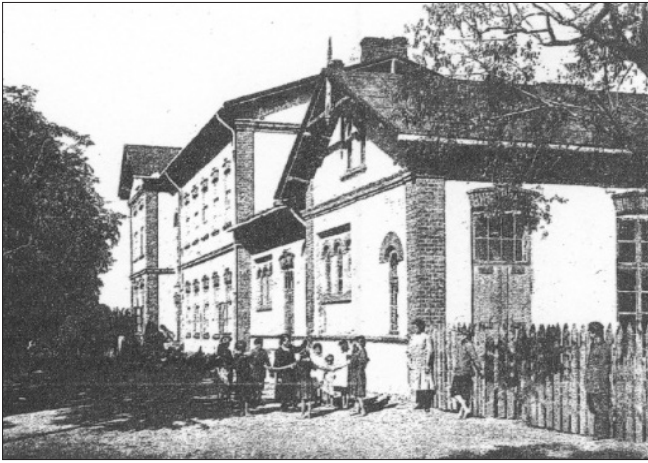
(przedszkole)⁹. Później dobudowano budynek Domu Ludowego z salami na odczyty i pogadanki (na piętrze) oraz mieszkania dla nauczycieli i oficjalistów. Są to obecnie dwa budynki, dwukondygnacyjne, podpiwniczone o dachach dwuspadowych, usytuowane poprzecznie i podłużnie do obecnej ul. Narutowicza. W następnych latach wzniesiono przylegające do nich dwa budynki parterowe z dachami dwuspadowymi. Czteroczęściowy gmach był wielokrotnie przebudowywany i modernizowany. W latach międzywojennych częściowo zamieniony na mieszkalny, w którym w latach 20. i 30. ubiegłego wieku znajdowała czteroklasowa szkoła powszechna, później podstawowa¹⁰, a po wojnie w latach 40. XX wieku funkcjonowała siedmioklasowa szkoła podstawowa. Obecnie jest budynkiem mieszkalnym i biurowo-usługowym, w którym znajduje się 11 mieszkań o powierzchni 315 m² i pięć lokali odrębnych, w tym siedziba Spółdzielni „Wspólny Dom” (foto 4, 5).

Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 75

Dom mieszkalny wielorodzinny pracowników dawnej cukrowni, zbudowany w 1875 r. Budynek murowany, trzykondygnacyjny, podpiwniczony z dachem czterosпадowym krytym obecnie blachą, dawniej dachówką. Dom wielokrotnie przebudowywany i remontowany, m.in. w 1894 r., kiedy wichura zerwała

⁹ Informacja o przystąpieniu do budowy gmachu szkół w 1884 r. według: „Kurier Warszawski” 1884, nr 1676 z 6 czerwca, s. 4. Istnieje także informacja w „Gazecie Świątecznej” (1881, nr 29 z dn. 16 lipca, s. 2), że w Walentynowie przy cukrowni są dwie szkoły utrzymywane przez właścicieli fabryki. Budynek szkół i Domu Ludowego był np. prezentowany w artykułach pisma „Łowiczanie” (1912, nr 28 z 12 lipca, s. 6; nr 44 z 1 listopada, s. 6).

¹⁰ W szkole tej m.in. 13 lutego 1920 r. zorganizowano uroczysty wieczorek ze zbiórką pieniędzy dla wsparcia plebiscytu na Górnym Śląsku (P. Stasiak, op. cit., s.132).

Fot. 4 i 5. Budynek dawnego Domu Ludowego mieszczącego ochronkę, szkołę męską i żeńską, salę na odczyty i mieszkania dla nauczycieli, z lat 1884–1885 (ob. ul. Narutowicza 73). Widok od strony ulicy w latach 20. XX wieku i od podwórza w 2010 r. Fot. 4 – „Przemysł i Handel” 1923, nr 46, s. 932; fot. 5 – zdjęcie autora 2010

Fot. 6 i 7. Budynek mieszkalny pracowników cukrowni z 1875 r. (ob. ul. Narutowicza 75). Widok od strony zachodnio-północnej i od strony południowej. Zdjęcie autora 2010

część dachu. Obecnie zawiera 36 lokali mieszkalnych o powierzchni 957 m² (foto 6, 7).

Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 79

Dom mieszkalny wielorodzinny pracowników dawniej cukrowni, zbudowany prawdopodobnie w 1892 r. Budynek murowany, trzykondygnacyjny, podpiwniczony z dachem dwuspadowym krytym papą. Dom wielokrotnie przebudowywany i remontowany. Obecnie zawiera 36 lokali mieszkalnych o powierzchni 1150 m² (foto 8).

Fot. 8 Budynek mieszkalny pracowników cukrowni z 1892 r. (ob. ul. Narutowicza 79). Widok od strony południowo-wschodniej. Zdjęcie ze zbiorów archiwalne MG Biblioteki Publicznej w Żychlinie

Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 81 (dawny szpital)

Wzniesiony prawdopodobnie w 1881 r. jako szpital dla chorych pracowników cukrowni¹¹. Przez ponad

11 lat od momentu powstania, aż do 1894 r. nie był użytkowany¹². W latach późniejszych spełniał swoją funkcję, a w latach 20. XIX wieku został przebudowany na mieszkalny. W latach 50. XX wieku był użytkowany jako izba porodowa, później jako siedziba biur wielobranżowej spółdzielni pracy, a w latach 70.

¹¹ Informacja o szpitalu w „Gazecie Świątecznej” (1881, nr 29 z 16 lipca, s. 2, 3), że w Walentynowie przy cukrowni jest kasa wspólna robotników i urzędników fabrycznych, z której utrzymują szpital dla chorych, felczera, opłacają lekarza,

zakupują lekarstwa i urządzają pogrzeby umarłych.
¹² „Głos” 1984, nr 8 z 24 lutego, s. 10.

ponownie adaptowany na budynek mieszkalny. Dom murowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, kryty papą z parterowymi dobudówkami od strony północnej i południowej. Wielokrotnie przebudowywany, zawiera obecnie dziewięć lokali mieszkalnych o powierzchni 262 m² (foto 9, 10).

4. Zabudowa mieszkalna terenu Browerów (d. osady fabrycznej Walentynów) w latach 1921–1939

W latach 20. XX wieku, na zlecenie Polskich Zakładów Elektrycznych Brown-Boveri S.A. dokonano przebudowy i remontów przyfabrycznych budynków mieszkalnych m.in. przebudowano na domy mieszkalne dla załogi duży budynek gospodarczy dawnego folwarku – stodoła (spichlerza) oraz dawnego szpitala. Dla Zakładów Elektromechanicznych Rohn-Zieliński S.A., przed wybuchem II wojny światowej, zbudowano na terenie Osady tylko dwa budynki mieszkalne: jeden dla kadry inżynierskiej (dom urzędniczy), a drugi dla robotników.

Budynek mieszkalny ul. Narutowicza 83 (dawna stodoła)

Dom murowany, dawna stodoła-spichlerz folwarku Budzyń, zbudowany w końcu lat 60. XIX wieku¹³, przebudowany w 1922–1923 r. przez żychlińską firmę Karola Fabiana na budynek mieszkalny dla pracowników fabryki Brown-Boveri¹⁴. Budynek piętrowy, bez piwnic, zawierający 26 mieszkań o powierzchni 888 m² (foto 11).

Budynek mieszkalny ul. Konopnickiej 2

Dom murowany, trzykondygnacyjny (pierwotnie jednopiętrowy, nadbudowany), podpiwniczony mający jedną klatkę schodową i dziewięć lokali mieszkalnych o powierzchni 360 m² (foto 12).

Budynek mieszkalny ul. Okoniewskiego 5

Budynek zbudowany przy pomocy finansowej Towarzystwa Osiedli Robotniczych (T.O.R.), na realizację którego ówczesny Zakład Elektromechaniczny Rohn-Zieliński S.A. uzyskał pożyczkę z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie w wysokości 100 tys. zł. Projekt domu opracował warszawski architekt

¹³ Informacja według opisu dóbr żychlińskich sporządzonych przez komornika Walentego Supryniowicza (APP-K, akta gminy Żychlin, sygn. 3944/K 9-37).

¹⁴ J. Grabowski, K. Maciejewski, A. Bron, Ł. Garstka, *Zakład Maszyn Elektrycznych „EMIT” S.A. w Żychlinie – 90 lat firmy*, Żychlin 2011, s. 13, 21.

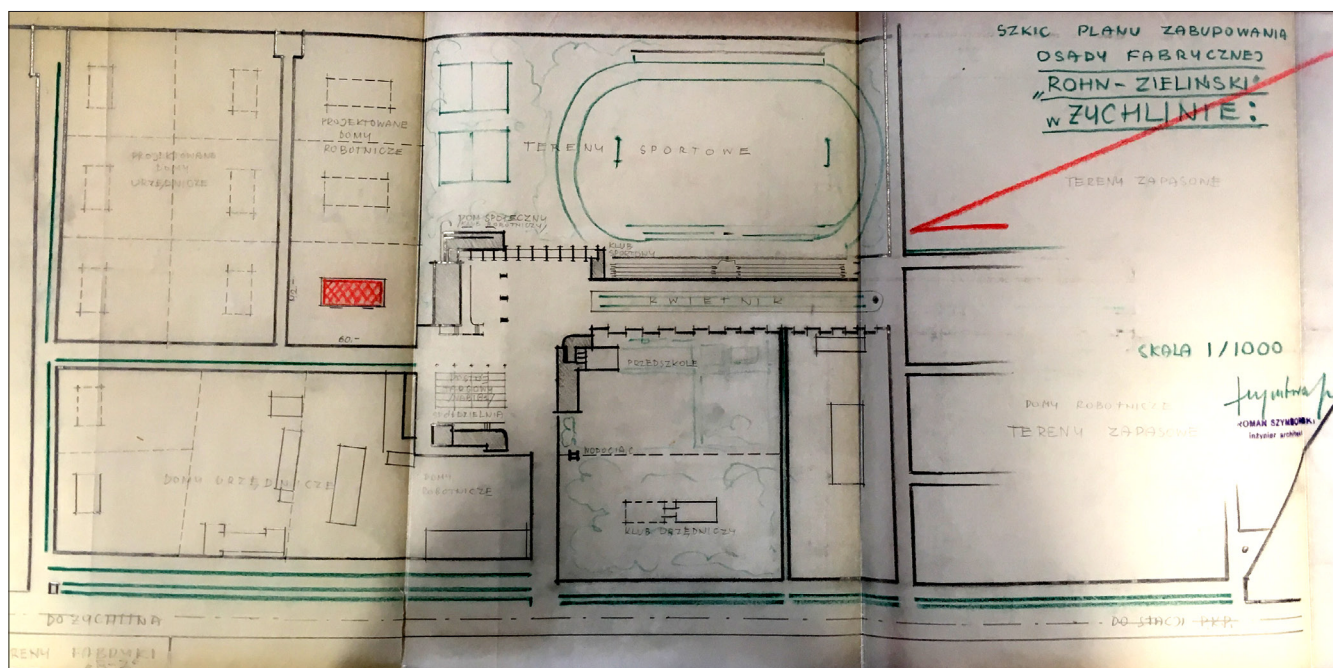
Fot. 9 i 10. Budynek dawnego szpitala przyfabrycznego wzniesiony w 1881 r. (ob. ul. Narutowicza 81). Widok od strony ulicy (zachodniej) i od podwórza (wschodniej). Zdjęcie autora 2010

Fot. 11. Budynek mieszkalny pracowników fabryki z końca lat 60. XIX wieku (dawna stodoła folwarku Budzyń, ob. ul. Narutowicza 83). Widok od strony ulicy (zachodniej). Zdjęcie autora 2010

Roman Szymborski, a zatwierdził burmistrz Żychlina Edmund Dembowski 28 lipca 1938 r. Dom został zaprojektowany na terenie, który nazwano kolonią urzędniczo-robotniczą i usytuowany wg załączonego szkicu planu zabudowy opracowanego w skali 1:1000¹⁵ (rys. 3). Plan ten przedstawiał układ ulic do-

¹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zbiór Banku Gospodarstwa Krajowego, sygn. 2/235/0/11.3/2578.

Rys. 3. Szkic planu zabudowania Osady fabrycznej „Rohn-Zieliński” w Żychlinie opracowany przez arch. R. Szymborskiego w sierpniu 1938 r. Budynek istniejący obrysowano cienką linią ciągłą, projektowane cienką linią przerywaną oraz grubą linią ciągłą z zaciemnieniem. Kratką oznaczono projektowany dla robotników budynek TOR. Archiwum Akt Nowych, zbiór BGK, Bank Gospodarstwa Krajowego w Warszawie, sygn. 2/235/0/11.3/2578

jazdowych osiedla oraz wydzielone tereny przeznaczone pod domy urzędnicze i robotnicze, tereny sportowe ze stadionem, klub urzędniczy, dom społeczny z klubem robotniczym oraz plac targowy i dom spółdzielczy. Budynek wzniesiono w latach 1938–1939, a przekazano do użytkowania w 1945 r. po wykonaniu prac modernizacyjnych. Dom jest murywany, dwupiętrowy, podpiwniczony i dwuklatkowy. Obecnie znajdują się w nim 24 lokale mieszkalne o powierzchni 806 m² (rys. 4, foto 13).

5. Zabudowa mieszkalna terenu osiedla wyzwolenia (d. osady fabrycznej Walentynów-Browerów) po 1945 r.

Wielka rozbudowa Zakładów Wytwórczych Maszyn Elektrycznych i Transformatorów M-1 rozpoczęta w latach 50. XX wieku spowodowała także przyspieszoną budowę domów mieszkalnych dla pracowników na terenie dawnej Osady Walentynów. Objęta też budowę domów usługowo-handlowych, szkół, obiektów kultury sportu i rekreacji. Były one realizowane w dużej mierze z funduszy fabryki. W 1947 r. powstał stadion piłkarski, na którym w latach 1954–1959 wykonano bieżnię, boisko do siatkówki, wybudowano pawilon sportowy i urządzono widownię z miejscami siedzącymi. Zespół osiedlowy w dużej mierze ukształtował się w oparciu o przedwojenny plan R. Szymborskiego (por. rys. 3).

W latach 1950–1970 nowe wielorodzinne bloki mieszkalne zbudowano w południowej oraz

Fot. 12. Budynek mieszkalny dla urzędników fabryki Rohn-Zieliński z 1936 r. (ob. ul. Konopnickiej 2). Widok od strony ulicy (północnej). Zdjęcie autora 2010

w północno-wschodniej części terenu dawnej osady¹⁶. Były to domy o podobnym wyglądzie i powtarzalnym układzie planu (foto 14). Dla osady nazwanej Osiedlem Wyzwolenia oraz fabryki, w latach 60. ubiegłego wieku, wykonano nowe nasadzenia zieleni wg projektu opracowanego przez Władysława Niemirskiego i Alfonsa Zielonko, naukowców z Warszawskiej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego.

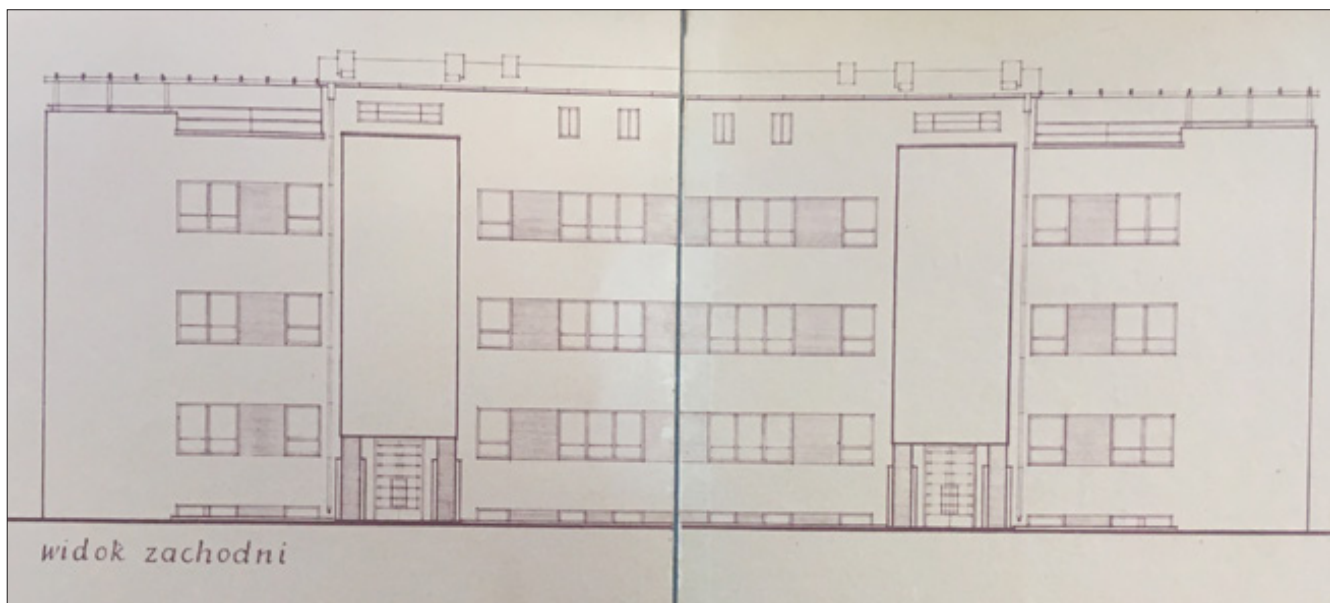
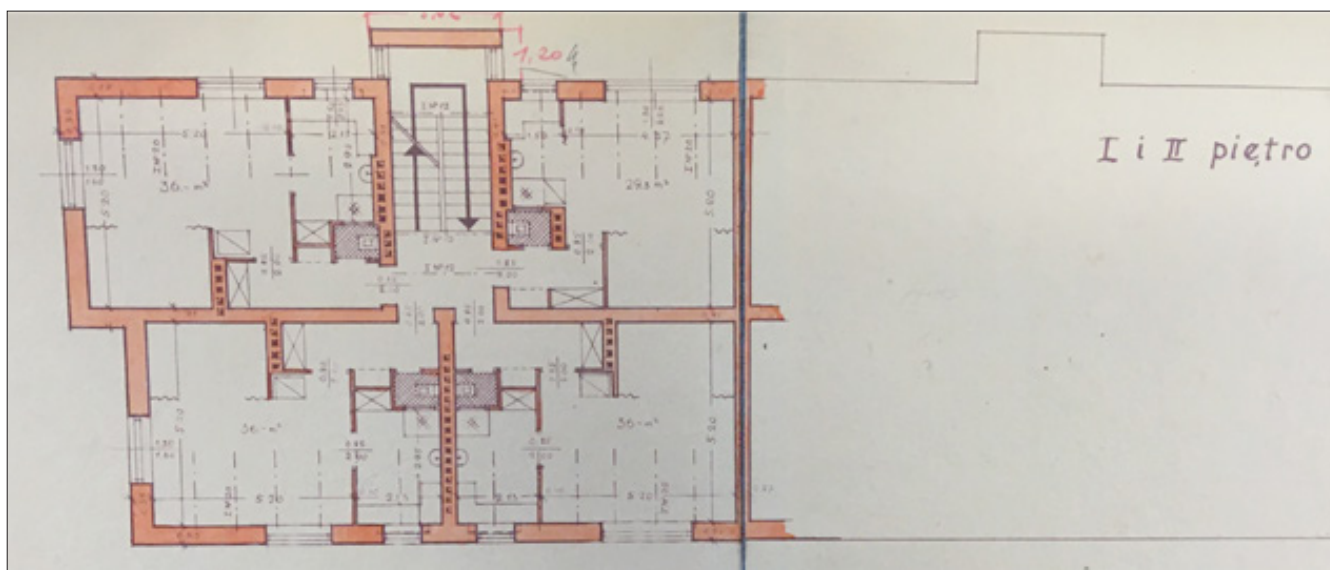
¹⁶ W jednym z tych budynków, mającym obecnie adres ul. Narutowicza 85G, autor wraz z Włodzimierzem Stępnikiem, również studentem Wydziału Architektury PW, po pierwszym roku studiów w lipcu-sierpniu 1955 r. odbyli 6-tygodniową praktykę budowlaną.

Fot. 13. Budynek mieszkalny dla robotników fabryki Rohn-Zieliński z 1938–1939 r. (ob. ul. Okoniewskiego 5). Widok od strony ulicy (północno-zachodniej). Zdjęcie autora 2010

Fot. 14. Budynek mieszkalny przy ul. Narutowicza 85A, B i C zbudowane w latach 1951–1953. Widok od strony wschodniej z lat 70. ubiegłego wieku. Zdjęcie ze zbiorów archiwalnych MG Biblioteki Publicznej w Żychlinie

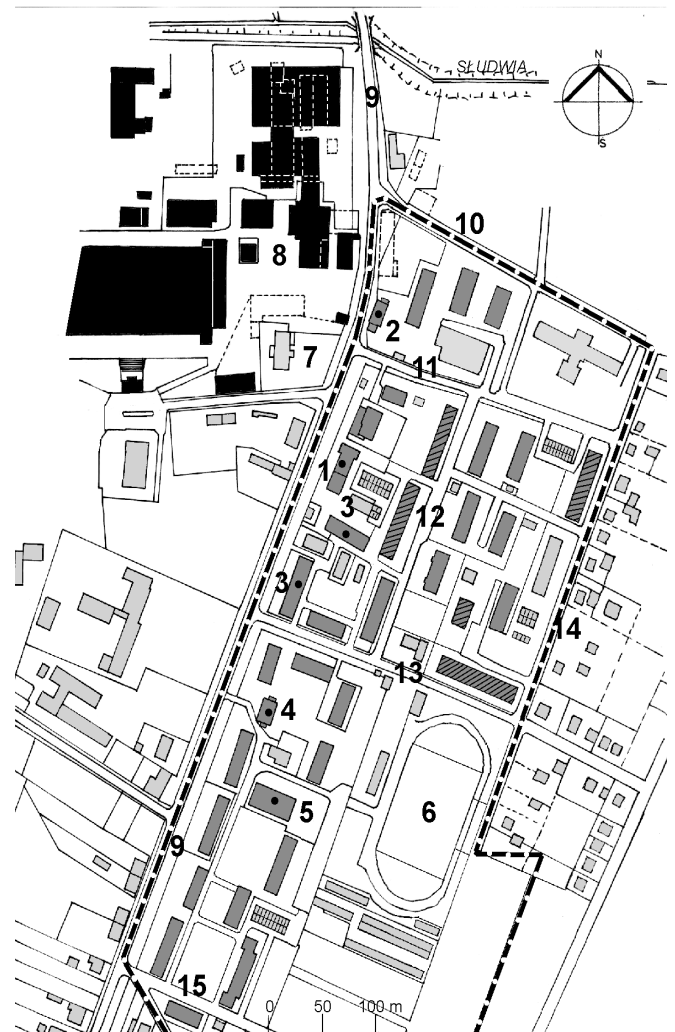
Rys. 4. Rzut 1. piętra i elewacja zachodnia (od ulicy) projektu budynku mieszkalnego dla robotników TOR w Osadzie fabrycznej „Rohn-Zieliński” w Żychlinie, opracowanego przez arch. R. Szymborskiego w sierpniu 1938 r. Archiwum Akt Nowych, zbiór BGK, Bank Gospodarstwa Krajowego w Warszawie, sygn. 2/235/0/11.3/2578

Fot. 15. Budynek mieszkalny galeriowy przy ul. Narutowicza 85 wzniesiony w 1950 r. Widok od strony południowo-wschodniej. Zdjęcie autora 2010

W połowie lat 90. XX wieku i później Zakłady EMIT pozbyły się nieruchomości niefabrycznych, w tym mieszkań i bloków zakładowych na rzecz spółdzielni mieszkaniowych. W 1994 r. została utworzona Spółdzielnia „Wspólny Dom” z zasobów będących własnością fabryki oraz budynków zarządzanych przez Zakład Gospodarki Komunalnej (Spółdzielnia została zarejestrowana w maju 1995 r.). Jej zasoby obejmują ogółem 31 budynków z 756 mieszkaniami o łącznej powierzchni 29 193 m², w których mieszka 1367 osób¹⁷ (rys. 5, foto 15). Ponadto pięć bloków mieszkalnych osiedla (ul. Okoniewskiego nr 2, 4, 7 oraz Dąbrowskiego 4 i Waryńskiego 5) przejętych zostało przez Spółdzielnię Mieszkaniową ul. Łąkowa 5. W blokach tych o łącznej powierzchni 13 059 m² znajduje się 315 mieszkań różnej wielkości. Jeden blok przy ul. Dąbrowskiego 6 znajduje się w zasobach mieszkaniowych Gminy Żychlin.

Na terenie obecnych Browerów (dawnego Walentynowa) znajdują się budynki historyczne i współczesne. Ochroną konserwatorską objęto obiekty dawnej cukrowni adaptowane dla Zakładów Elektrycznych Brown-Boveri (hala produkcyjna A, stara elektrownia, portiernia) oraz „Dom Prusaków”. Spośród budynków mieszkalnych dawnej osady do Gminnej ewidencji zabytków nieruchomości wpisany jest tylko jeden dom przy ul. Narutowicza 73 (d. Dom Ludowy).

	BUDYNKI SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ „WSPÓLNY DOM”
	BUDYNKI SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ „ŁĄKOWA”
	INNE BUDYNKI OSIEDLA (SZKOŁY, HANDLOWE, GARAŻE)
	BUDYNKI FABRYCZNE EMIT i INNYCH SPÓŁEK
	GRANICA DAWNEJ OSADY MIESZKALNEJ WALENTYNÓW
	BUDYNKI HISTORYCZNE Z LAT d. CUKROWNI

Rys. 5. Współczesna zabudowa osiedla na Browerach. Oprac. autora wg planu geodezyjnego miasta OPGK Białystok 1983 (zbiory PPGK) i współczesnego: System Informacji Przestrzennej Miasta i Gminy Żychlin, <http://www.zychlin.e-mapa.net>.

1. – d. Dom Ludowy ze szkołą i ochronką; 2. – budynek mieszkalny d. folwarku; 3. – budynki mieszkalne d. cukrowni; 4. – d. szpital fabryczny; 5. – d. stodoła-spiczlerz folwarku; 6. – stadion miejski; 7. – „Dom Prusaków”; 8. – teren Zakładów Wytwórczych Maszyn Elektrycznych i Transformatorów EMIT i innych spółek; 9. – ul. Narutowicza; 10. – ul. Żeromskiego; 11. – ul. Konopnickiej; 12. – ul. Okoniewskiego; 13. – ul. Waryńskiego; 14. – ul. Dąbrowskiego; 15. – ul. Mickiewicza.

¹⁷ Spółdzielnia „Wspólny Dom” w Żychlinie, dane statystyczne zasobów mieszkaniowych w 2014 r., <http://wspolny-dom-zychlin.pl/> [dostęp: 13.03. 2022 r.].

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Zbiór Banku Gospodarstwa Krajowego, sygn. 2/235/0/11.3/2578. Projekt „Domu mieszkalnego robotniczego na terenach Zakładów Elektromechanicznych „Rohn-Zieliński” w Żychlinie”, projektant arch. Roman Szymborski, 1938 r.

- Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie

Akta gminy Żychlin, sygn. 3944/K 9-37

Akt notarialny z dn. 13.06.1867 r., sygn. 2075/K 185-188

Akt notarialny z dn. 27.06.1853 r., sygn. 2075/K 185-188

Opracowania

J. Grabowski, K. Maciejewski, A. Bron, Ł. Garstka, *Zakład Maszyn Elektrycznych „EMIT” S.A. w Żychlinie – 90 lat firmy*, Żychlin 2011.

B. Popławski, *Historyczny zespół przemysłowy w Żychlinie*, „Notatki Płockie” 2011, nr 2, nr 3.

B. Popławski, *Historyczny zespół przemysłowy w Żychlinie* [w:] *Studia i materiały z dziejów Kutna i powiatu*, t. 1, red. G. Skrzynecki, Kutno 2011.

B. Popławski, *Opis dóbr żychlińskich z 1855 roku*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Kutna i powiatu*, t. 2, Kutno 2012.

B. Popławski, *Dawny dwór „Dom Pruszków” w Żychlinie*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Kutna i powiatu*, t. 3, red. G. Skrzynecki, Kutno 2013.

P. Stasiak, *Żychlin dzieje miasta i gminy w latach 1918–1975*, Żychlin 2017.

Prasa

„Echo Żychlina” 1994

„Gazeta Świąteczna” 1881

„Głos” 1984

„Kurier Warszawski” 1884

„Łowiczanie” 1912

„Zorza” 1895

Netografia

Spółdzielnia „Wspólny Dom” w Żychlinie, dane statystyczne zasobów mieszkaniowych w 2014 r., <http://wspolny-dom-zychlin.pl>

System Informacji Przestrzennej Miasta i Gminy Żychlin, <http://www.zychlin.e-mapa.net>

FORMER FACTORY SETTLEMENT WALENTYNÓW CURRENTLY BROWERY IN ŻYCHLIN

Summary

In 1853 Tomasz Aleksander Pruszek assigned 20 morgues of land (11,2 hectare) from Budzyń grange in order to create new area called „Factory settlement Walentynów”. It covered sugar plant and adjacent build-up area. In 1867 L. Kronenberg and H. Toeplitz became owners of the Settlement. Moreover its area was extended to about 28 hectare. From 1867 to 1918 new housing buildings were built as well as school, hospital and People’s House. Furthermore city park was established. Trees were planted along the main avenue (nowdays Narutowicza). After 1945 rapid development occurred, which led to construction of a dozen or so residential buildings and shops. In 1964 entire residential area was named „Wyzwolenia housing estate”. Nowadays old settlement is made of historical buildings and modern ones.

Keywords: Żychlin, factory, settlement Walentynów, Wyzwolenia housing estate, Browery

RECENZJE

Ks. Grzegorz Adamiak, *Recepcja idei misyjnej w diecezji płockiej w latach 1908–2015*, seria: *Studia i Materiały Misjologiczne 48*, Instytut Jana Pawła II, Warszawa 2020, ss. 564.

Kościół założony przez Jezusa Chrystusa ma zarówno w swojej warstwie doktrynalnej, jak i działalności pastoralnej charakter misyjny. Jego misyjność nie jest zatem dodatkiem, ale stanowi istotę jego posłannictwa, wskazaną przez samego Założyciela: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię” (Mk 16, 15). Owa misyjność dotyczy każdego z ochrzczonych, ponieważ w chrześcijańskim powołaniu mieści się również misja niesienia zbawczego orędzia Dobrej Nowiny. Ireneusz Sławomir Ledwoń OFM wskazuje:

Obecność Kościoła jako przekaziciela objawienia i pośrednika zbawczej łaski jest konieczna dla pełnego zbawienia świata. Jego rola jest analogiczna do roli Chrystusa i wyczerpuje się w byciu powszechnym sakramentem zbawienia dla całej ludzkości, tj. w jednoczeniu ludzi z Bogiem i między sobą¹.

Jan Paweł II podejmując w encyklice „Redemptoris missio” (=RM) („O stałej aktualności posłania misyjnego”), ogłoszonej 7 grudnia 1990, refleksję dotyczącą misyjnej działalności Kościoła wskazał nie tylko na obowiązek, ale i pochodzące od Boga prawo głoszenia Ewangelii wszystkim narodom. Przypomniał bowiem:

Misja Chrystusa Odkupiciela, powierzona Kościołowi, nie została jeszcze bynajmniej wypełniona do końca. Gdy u schyłku drugiego tysiąclecia od Jego przyjścia obejmujemy spojrzeniem ludzkość, przekonujemy się, że misja Kościoła dopiero się rozpoczyna i że w jej służbie musimy zaangażować wszystkie nasze siły. To Duch Święty przynagla do głoszenia wielkich dzieł Bożych: „Nie jest dla mnie powodem do chluby to, że głoszę Ewangelię. Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku. Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii!” (2 Kor 9, 16). W imieniu całego Kościoła muszę powtórzyć to wołanie świętego Pawła. (...) Sobór Watykański II zamierzył odnowę życia i działalności Kościoła zgodnie z potrzebami współczesnego świata: podkreślił „misyjność” Kościoła, opierając ją w sposób dynamiczny wprost na misji trynitarnej. Impuls misyjny należy zatem do wewnętrznej natury życia chrześcijańskiego i stanowi również natchnienie dla ekumenizmu: „Aby wszyscy stanowili jedno (...), aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał” (J 17, 21) (nr 1).

¹ Cel misyjnej działalności Kościoła w świetle współczesnej teologii religii, „Symposium” 2019, nr 2(37), s. 77.

Zatem misja Kościoła posiada charakter nadprzyrodzony, jest dziełem Ducha Świętego. Jego obecność i działanie – jak przypomina Jan Paweł II – nie dotyczą tylko jednostek, ale społeczeństwa i historii, narodów, kultur, religii. Duch bowiem znajduje się u źródła szlachetnych ideałów i skierowanych ku dobru inicjatyw ludzkości będącej w drodze: „Przedziwną opatrnością kieruje biegiem czasu i odnawia oblicze ziemi” (tamże, nr 28). Realizacja idei misyjnej dokonuje się zatem w szeroko pojętym Kościele, od papieża, Kolegium Biskupów, przez Kościoły lokalne, czyli diecezje. Jedną z najstarszych stolic biskupich, której początki sięgają 1075 roku, znajduje się w Płocku.

Ks. Grzegorz Adamiak, Autor omawianej pracy, jest doktorem nauk teologicznych (UKSW) w dziedzinie misjologii, w latach 2014–2019 był duszpasterzem na Islandii, obecnie pełni posługę wikariusza parafii Krzyża Świętego w Płocku. Podjął się pionierskiego opracowania tematu *Recepcja idei misyjnej w diecezji płockiej w latach 1908–2015*. Podstawę omawianej publikacji stanowi praca doktorska, napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jarosława Różańskiego,

którą Autor obronił na UKSW w Warszawie 6 grudnia 2018 r. Ks. Różański w „Przedmowie” do publikacji zaznaczył, iż:

[...] wpisuje się w potrzebny nurt opracowujący i przypominający o podstawowych zobowiązaniach wszystkich wierzących, tworzących wspólnotę Kościoła partykularnego, a także podsumowuje znaczne zaangażowanie Kościoła płockiego w działalność misyjną *ad gentes*². Książka ta ma znamiona pracy twórczej, gdyż nie tylko mówi o faktach, ale stara się je ukazywać w szerszym kontekście kulturowym i historycznym. (...) Bardzo cenne jest przy tym przedstawienie roli, jaką w przedwojennym ruchu misyjnym w całej Polsce odegrał abp Nowowiejski, ówczesny ordynariusz płocki. W realiach powojennych za jego kontynuatora uznać można bp. Jana Wosińskiego. Istotny wpływ na rzetelność niniejszej pracy mają także wykorzystane przez Autora źródła, wydobyte z wielu bibliotek i archiwów, głównie z terenu diecezji płockiej. Należy przy tym podkreślić wykorzystanie przez Autora wywiadów, rozmów oraz zainicjowanie korespondencji z osobami zaangażowanymi w dzieło misyjne, pochodzącymi z jego diecezji (s. 10-11).

Ramy czasowe, które spinają klamrą poszukiwania naukowe ks. Adamiaka, to odpowiednio lata: 1908 i 2015.

Rok 1908 to początek rządów w diecezji bpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Jest to postać ważna i wielce zasłużona w historii diecezji. Jego osobiste oddanie i zaangażowanie w sprawy misji zdecydowały o widocznym ożywieniu duszpasterstwa w diecezji na tym odcinku. Trzeba także pamiętać o jego zasługach dla misyjnego przebudzenia Kościoła w odradzającej się Polsce. Rok 2015 z kolei obchodzony był w Płocku jako rok dziewięćset czterdziestej rocznicy powstania diecezji płockiej. Mając na uwadze długą i bogatą historię Kościoła płockiego warto zaznaczyć tu także zaangażowanie na polu misyjnym. Ponadto w 2015 r., wpisując się w rocznicowe obchody, kończył swe obrady kolejny, XLIII Synod Diecezji Płockiej. Miał on charakter przede wszystkim duszpasterski, stąd zasadnym wydawało się przedstawić i uwypuklić misyjny rys duszpasterstwa w diecezji płockiej (s. 16).

Autor w swojej pracy naukowo-badawczej ukazuje dwa aspekty pracy na rzecz misji, które stanowią

² *Ad gentes* – postuga wśród ludów, gdzie Ewangelia nie jest znana lub wspólnoty kościelne nie są jeszcze ugruntowane. Por. RMs 33.

klucz do zrozumienia całości poszukiwań naukowych. Stąd pierwszy aspekt, niejako nadrzędny, skupia się na ukazaniu wkładu w dzieło misyjne w skali całego kraju, a drugi – na terenie diecezji płockiej, czyli dotyczy lokalnego sposobu rozumienia i realizacji idei misyjnej w pracy duszpasterskiej. W tym celu zastosował metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę analizy historycznej i funkcjonalnej oraz metodę opisywania. Ma to wpływ na układ, jaki przyjęto omawiane opracowanie, poprzedzone spisem treści i wykazem skrótów.

Pierwszy rozdział (s. 25-63) jest poświęcony roli, jaką w przedwojennym ruchu misyjnym w Polsce odegrał arcybiskup Nowowiejski, ówczesny ordynariusz płocki. Pokazuje on zaangażowanie, inicjatywy i oddanie biskupa płockiego i jego wkład przede wszystkim w umisyjnienie duchowieństwa w Polsce. Rozdział drugi (s. 65-149) przedstawia obecność działań propagujących i wspierających działalność misyjną Kościoła w ramach pracy duszpasterskiej w diecezji płockiej. Znajduje się w nim prezentacja pracy poszczególnych Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji do czasu wybuchu II wojny światowej. Rozdziały trzeci (s. 151-223) i czwarty (s. 225-301) przybliżają formy pracy misyjnej prowadzone w diecezji po II wojnie światowej do czasów obecnych. Ukazują one ważną rolę, jaką odgrywało i nadal odgrywa duszpasterstwo misyjne w życiu diecezji płockiej. Pokazują, że zaangażowanie na szczeblu ogólnokrajowym było sprzężone z aktywnością misyjną na szczeblu lokalnym. Przedstawiają one najpierw osobiste zaangażowanie kolejnych biskupów płockich, a następnie przybliżają pracę kapłanów wyznaczonych przez nich do koordynacji duszpasterstwa misyjnego w diecezji. Odrębne punkty rozdziałów trzeciego i czwartego zawierają opis formacji misyjnej, dokonującej się w WSD w Płocku. Część ta zawiera również jedną z pierwszych prób przedstawienia historii klerycznego Koła Misyjnego od momentu jego powstania. Piąty rozdział (s. 303-381) ukazuje rolę biskupów i kapłanów wywodzących się z diecezji płockiej na polu powojennej działalności misyjnej Kościoła w Polsce. Mają oni swój ogromny wkład w reaktywację działalności misyjnej po II wojnie, jej organizację i animację w powojennej Polsce. Zaangażowanie duchownych diecezji płockiej w prace ogólnokrajowych ośrodków misyjnych jest tu bardzo duże i niemożliwe do pominięcia. Ostatni, szósty rozdział (s. 383-450) przedstawia personalny wkład Kościoła płockiego w misje *ad gentes*. Zawiera on listę i krótkie prezentacje postaci misjonarzy wywodzących się z diecezji płockiej. Są to więc najpierw misjonarze posłani na tereny misyjne przez biskupów płockich. Autor zaprezentował także pracę misyjną siostr pasjonistek w Kamerunie

– zgromadzenia powstałego i związanego z diecezją płocką. W dalszej części ks. Adamiak przedstawił misjonarzy i misjonarki, którzy pochodzą z terenu diecezji płockiej, a pracują na misjach w ramach działalności różnych zgromadzeń zakonnych lub zostali posłani przez inne diecezje. Na koniec Autor przybliży, spotykający się z coraz większym zainteresowaniem i rozwijający się w diecezji płockiej, wolontariat misyjny oraz wspomina wolontariuszy misyjnych, którzy uzupełniają listę płockich misjonarzy.

W „Zakończeniu” (s. 451-458), obok podsumowania podjętych badań, które ukazują ideę misyjną i jej przyjmowanie oraz przyjmowanie jej wytycznych i wymagań w diecezji płockiej na przestrzeni lat 1908–2015, Autor wskazuje również na ważny cel, który towarzyszył mu w realizacji podjętych badań.

Opracowanie niniejsze jest także swoistym hołdem złożonym osobom szczególnie zaangażowanym i poświęcającym się sprawom misyjnym w diecezji na przestrzeni ostatnich stu lat. Jest koniecznym i potrzebnym wskazaniem osób, które wydatnie animowały pracę misyjną. Jest także wyrazem uznania dla płockich misjonarzy, którzy opuścili rodzinny dom, by świadczyć o Chrystusie i nieść radość Ewangelii w najdalsze zakątki świata. Jest też w końcu wyrażeniem wdzięczności wobec wszystkich duchownych i świeckich, którzy swoim darem materialnym, modlitwą i każdą inną formą ofiary wspierają dzieło misyjne Kościoła powszechnego, żyjąc i pracując na mazowieckiej ziemi. Może też stanowić pomoc w poznawaniu i szerzeniu idei misyjnej, a byłoby najpiękniej, w budzeniu nowych powołań misyjnych w Kościele płockim (s. 458).

Godnym zauważenia jest obszerna bibliografia (s. 459-516), która stanowi solidną bazę do ukazania misyjnego zaangażowania diecezji płockiej w realizację misyjnego mandatu Kościoła, które w skali Kościoła w Polsce jest znaczące, zwłaszcza jeśli chodzi o budowanie zaplecza koniecznego dla misji ad gentes zaplecza. Publikacja zawiera również Aneks, w którym zamieszczono opracowanie (s. 517-552) ks. Adamiaka pt. Płock i diecezja płocka na szlaku pasterskiego posługiwania Karola Wojtyły – Jana Pawła II, z załączoną stosowną bibliografią źródłową (s. 553-559). Arcybiskup krakowski Karol Wojtyła odwiedził naszą diecezję przy okazji:

1. Obchodów Wielkiego Jubileuszu 1000-lecia Chrztu Polski – diecezja płocka zorganizowała dwie uroczystości milenijne, pierwszą o charakterze ogólnodiecezjalnym 14 sierpnia 1966 w bazylice katedralnej w Płocku i drugą, ogólnopolską „Na szlaku Tysiąclecia”, w której brał udział

Wojtyła, 12 i 13 listopada: 12 listopada przewodniczył mszy świętej w płockiej bazylice katedralnej, kazanie wygłosił wówczas kard. Stefan Wyszyński, natomiast 13 listopada Wojtyła uczestniczył w głównych uroczystościach milenijnych w Płocku;

2. Roku jubileuszowego 400-lecia śmierci św. Stanisława Kostki – 19 sierpnia 1967 kard. Wojtyła gościł w Płocku (przewodniczył mszy świętej i wygłosił kazanie w katedrze), następnego dnia udał się do Rostkowa i uczestniczył w uroczystej Eucharystii pod przewodnictwem kard. Stefana Wyszyńskiego;
3. Rocznicy uroczystości koronacyjnych w Czerwińsku we wrześniu 1971 r. (11 września spotkanie z duchowieństwem i wiernymi Płocka w płockiej katedrze, 12 września – kard. Wojtyła przewodniczył mszy świętej w Czerwińsku);
4. Wizyty z okazji 900-lecia istnienia diecezji płockiej – centralna uroczystość jubileuszowa 1 czerwca 1975 to: msza w płockiej katedrze (pod przewodnictwem kard. Wojtyły) oraz sesja naukowa w godzinach popołudniowych;
5. Uroczystości zakończenia peregrynacji kopii Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej – 6 listopada 1976, katedra płocka – kard. Wyszyński przewodniczył mszy świętej i wygłosił kazanie.

W odniesieniu do spotkań Karola Wojtyły sprzed wyboru na Stolicę św. Piotra z wiernymi diecezji płockiej warto wspomnieć ich pielgrzymkę 7–8 maja 1974 r. do grobu św. Stanisława w katedrze wawelskiej (wzięło w niej również udział 123 księży z diecezji płockiej). Kard. Wojtyła otrzymywał też informacje dotyczące płockich męczenników – abp. Nowowiejskiego i bp. Wetmańskiego, o których przypominał ks. Wincenty Helenowski, proboszcz w Sochocinie. Już po wyborze na Stolicę Piotrową biskupi płocki dawali wyraz łączności z Papieżem Polakiem nie tylko przez wysyłane życzenia, ale również zachętę wiernych, by śledzili papieskie nauczanie i wizyty w Ojczyźnie. Szczególne miejsce zajmuje w omawianym „Aneksie” przygotowanie i przebieg historycznej wizyty w Płocku w dniach 7-8 czerwca 1991 r., w ramach IV pielgrzymki do Ojczyzny oraz analiza papieskiego nauczania na Wzgórzu Tumskim.

Książka ks. dr. Grzegorza Adamiaka wpisuje się w refleksję nad stanem umisyjnienia polskich diecezji, ale przede wszystkim ukazuje znaczącą obecność pracy misyjnej w granicach diecezji płockiej. Przybliża wiele wydarzeń z tego obszaru i wymienia osoby szczególnie zasłużone dla animacji misyjnej w diecezji, w Polsce i na terenach misji ad gentes. Praca ukazuje bowiem przekrojowo historię i zakres udziału Kościoła płockiego w dzieło rozkrzewiania wiary w krajach misyjnych. Warto zaznaczyć, że to właśnie

biskupi płoccy stali się prekursorami wielu działających obecnie instytucji misyjnych w Polsce. Na szczególną uwagę zasługuje wielka praca dla rozwoju ruchu misyjnego w naszym kraju dokonana przez abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego oraz jego kontynuatora w latach powojennych bp. Jana Wosińskiego. Niniejsza publikacja jest cenną pozycją w historii polskiej misjologii. Jej bogactwo stanowi zebrany i wykorzystany materiał źródłowy oraz obszerna bibliografia. W ten sposób Autor przedstawił ciekawy rozdział z życia misyjnego diecezji płockiej,

a praca stanowi interesującą dokumentację, której nie można pominąć w kolejnych opracowaniach. Walory opracowania podkreślili dwaj recenzenci: ks. prof. dr hab. Jan Górski (UŚ) oraz o. dr hab. Piotr Piasecki, prof. UAM. Dodatkowym atutem omawianej publikacji jest opracowanie związków Karola Wojtyły – Jana Pawła II z diecezją płocką i samym Płockiem, które do tej pory nie doczekało się całościowego opracowania.

Ks. Leszek Smoliński

Sto czterdziesta rocznica śmierci Gustawa Zielińskiego (1809–1881) skłania szersze grono czytelników i miłośników literatury do zapoznania się z życiem i działalnością tego interesującego człowieka o dość skomplikowanym losie: poety, uczestnika powstania listopadowego, zesłańca na Syberię, ziemianina i działacza społecznego, a także właściciela Biblioteki Skępskiej. W uznaniu zasług na niwie literatury polskiej Zieliński doczekał się ulicy w Inowrocławiu i skweru swego imienia w dalekim Kazachstanie¹, gdzie czczony jest jako pierwszy autor poematu *Kirgiz* o ludach tamtejszego regionu.

Życie i działalność Gustawa Zielińskiego było przedmiotem kilku opracowań. Po śmierci poety ukazało się wiele artykułów o jego działalności, np. Zofia Sokołowska opublikowała w 1881 r. obszerny materiał poświęcony życiu Zielińskiego², a Paweł Ciepliński zamieścił artykuł wspomnieniowy³. Kilka lat po śmierci poety rodzina zwróciła się do wybitnego znawcy literatury polskiej Piotra Chmielowskiego, aby napisał życiorys Gustawa do wydania *Poezji* z 1901 r. Chmielowski na podstawie listów poety napisał rodzaj wstępu, gdzie oprócz danych biograficznych ocenił działalność literacką Zielińskiego⁴. Ukazało się jeszcze kilka tekstów, przedstawiających twórczość literacką G. Zielińskiego⁵. Również w późniejszych wydaniach dzieł Zielińskiego pisano o życiu i działalności poety⁶.

We wstępie do swego opracowania *Gustaw Zieliński (nie)zapomniany romantyk z Kujaw i ziemi dobrzyńskiej* Bartosz Wiśniewski stwierdził, że urodzony w okolicach Inowrocławia Gustaw Zieliński, zesłaniec polityczny na Syberię, stał się w latach 40. XIX w. sławnym pisarzem dzięki napisaniu poematu *Kirgiz*,

¹ W Płocku Gustaw Zieliński nie doczekał się jeszcze ulicy, znana jest natomiast Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego.

² Z. Sokołowska, *Gustaw Zieliński*, „Kłosy” 1881, nr 859, s. 374-375.

³ P. Ciepliński, *Przyczynek do życiorysu śp. Gustawa Zielińskiego*, „Kłosy” 1882, nr 891, s. 13-14; przedruk: „Kraj” 1882, nr 4, s. 11.

⁴ P. Chmielowski, *Życiorys na podstawie listów poety skreślony i ocena jego działalności* [w:] *Poezje Gustawa Zielińskiego*, Toruń 1901.

⁵ A. Lange, *Gustaw Zieliński*, „Wiek” 1902, nr 314; H. Biergeleisen, *Lirnik Mazowiecki, jego życie i dzieła w świetle nieznannej korespondencji poety*, Warszawa 1913.

⁶ J. Odrowąż-Pieniążek, *Gustaw Zieliński Kirgiz i inne poezje*, Warszawa 1959. Pełna bibliografia wydawnictw zamieszczona została w: *Gustaw Zieliński – Życie i dzieła. Materiały z sesji popularnonaukowej w Skępem w dniu 20 maja 1986 roku*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1988, s. 127-145; A. M. Stogowska, *Wpisany w epokę. Gustaw Zieliński 1809–1881*, Płock 1996, s. 265-279.

Bartosz Wiśniewski

Gustaw Zieliński

**(nie)zapomniany
romantyk z Kujaw
i ziemi dobrzyńskiej**

przedstawiającego życie ludów kazachskiego stepu i przeszedł do literatury europejskiej.

Bogate archiwum rodzinne przekazane do Płocka w 1902 r. przez rodzinę Zielińskich razem z Biblioteką Skępską i przechowywane obecnie w Bibliotece im. Zielińskich, pozwala prześledzić życie i działalność Gustawa Zielińskiego⁷. *Dziennik mojego życia* Gustawa Zielińskiego z lat trzydziestych XIX w. z dopiskami po 30. latach stał się najważniejszym źródłem wiedzy o życiu Gustawa Zielińskiego. To źródło uzupełniły *Kalendarze Gospodarskie*⁸, w których Zieliński sporządzał notatki ze skrupulatnie prowadzonych wydatków oraz z przeczytanych lektur.

Listy pisane do Zielińskiego przez jego przyjaciół: Ignacego Orpiszewskiego⁹, Adolfa i Eustachego Januszkiewiczów¹⁰ i innych zesłańców oraz listy

⁷ Archiwum Towarzystwa Naukowego Płockiego (dalej: ATNP), G. Zieliński, *Dzienniki mojego życia*, sygn. 777.

⁸ ATNP, *Kalendarze gospodarskie 1835, 1837-1842* sygn. 778-779.

⁹ J. Odrowąż-Pieniążek, *Zatrzymany do życia*, „Blok:Notes Muzeum Mickiewicza” 1963, t. 2, s. 39-118; A. Stogowska, *Listy z Syberii Ignacego Orpiszewskiego jako przekaz literackich zainteresowań autora*, „Zesłaniec” 2016, nr 67, s. 3-14.

¹⁰ A. Januszkiewicz, *Listy ze stepów kirgiskich i dziennik*

Teofila Lenartowicza, przechowywane w Bibliotece PAN

w Krakowie, cytowane w opracowaniu B. Wiśniewskiego, rzucają nowe światło na twórczość Zielińskiego. W publikacji Autor wykorzystał też drukowane pamiętniki, np. Konstantego Wolickiego¹¹. Podstawowym źródłem wiadomości o rodzinie Zielińskich było opracowanie Gustawa i Jana Zielińskich *Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzących od nich rodziny Zielińskich herbu Świnka* (Toruń 1881).

Książka *Gustaw Zieliński (nie) zapomniany roman tyk z Kujaw i ziemi dobrzyńskiej* składa się z pięciu rozdziałów: I – *Dorastanie i Napoleon*, II – *Tajemniczy i przełomowy rok 1833*, III – *Syberia*, IV – *Praca, sława, przyjaźń*, V – *Czasy niepoetyckie*, VI – *Przed i po apelu*, VII – *Niezapomniany?* Całość kończy wykaz źródeł i bibliografia.

Opracowanie wzbogacają ilustracje: strona tytułowa pieśni *Do gwiazdki* (s. 38), pierwsze wydanie *Kirgiza* (s. 64), portrety: Adolfa Januszkiewicza (s. 76) i Gustawa Zielińskiego według rysunku Marcelego Fajansa (s. 76), okładka lipskiego wydania *Kirgiza i Stepów* z 1858 (s. 79), kaplica klasztoru w Wymyślinie z grobem Gustawa Zielińskiego (s. 104), siedziba Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku (s. 113). Ilustracje pochodzą ze stron internetowych: Polony i Wikimedii Commons.

Rozdział I – Dorastanie i Napoleon

Gustaw Zieliński urodził się w 1809 r. w Markowicach w okolicach Inowrocławia. Jego ojcem był Norbert Zieliński, zwolennik Konstytucji 3 Maja, pułkownik strzelców w powstaniu kościuszkowskim, a matką Kazimiera z Zielińskich, córka generała Jana Zielińskiego, pośła na Sejm Czteroletni (daleka krewna Norberta). W opracowaniu B. Wiśniewski przytacza ciekawy wątek powitania Napoleona w Inowrocławiu przez Kazimierę Zielińską. Píše też o spotkaniu Napoleona z Norbertem Zielińskim, który upominał się o zwrot swych majątków zabranych przez Prusaków¹².

Mimo starań rodzina Zielińskich nie odzyskała swych majątków i przeprowadziła się do Chrostkowa na ziemi dobrzyńskiej. Po śmierci Kazimiera w 1819 r. wychowaniem dzieci zajęła się siostra Norberta. Gustaw uczęszczał do szkół w Toruniu, Warszawie

podróży, oprac. H. Geber, Wrocław 2013.

¹¹ K. Wolicki, *Wspomnienia z pobytu w Cytadeli Warszawskiej i na Syberii*, Lwów 1876; A. Stogowska, *Muzyk na syberyjskim zesłaniu w Tobolsku*, „Zesłaniec” 2016, nr 66, s. 3-18.

¹² Informacje te B. Wiśniewski podaje za: G. Zieliński, J. Zieliński, *Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich*, Toruń 1881, s. 251.

i Płocku, gdzie przybył jako uczeń klasy piątej. Szkoła zdaniem autora opracowania znana była z wysokiego poziomu nauczania i dbałości o wychowanie młodzieży w duchu patriotycznym¹³. Po ukończeniu w 1827 roku Szkoły Wojewódzkiej Płockiej Gustaw Zieliński rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończył w lipcu 1830 r. Trzyletnie studia dały wiedzę fachową z dziedziny prawa oraz wiedzę z zakresu literatury polskiej i teorii stylu. Uczęszczał dodatkowo na wykłady Kazimierza Brudzińskiego. Postanie listopadowe i uczestnictwo w nim wyznaczyło dalsze losy Zielińskiego. Zaciągnął się jako ochotnik do korpusu artylerii, a w 1831 r. został przeniesiony w stopniu podoficera do szóstej baterii lekkiej pieszej porucznika Antoniego Kozuchowskiego. Brał udział w walkach pod Paprotnią i Królikarnią oraz w obronie Warszawy. Po upadku powstania zdecydował się na emigrację z armią generała Macieja Rybińskiego do Prus. Na prośbę ojca powrócił i objął majątek Kierz ofiarowany przez stryja Józefa, aby ocalić Gustawa od poboru do wojska rosyjskiego. Fragmenty pamiętnika „Dziennik mojego życia” pozwalają prześledzić życie Zielińskiego. Gospodarstwo nie było dla niego priorytetem, dużo czytał i pisał drobne wiersze.

Rozdział II – Tajemniczy i przełomowy rok 1833

W 1833 r. na terenie ziemi dobrzyńskiej pojawili się emisariusze wyprawy Józefa Zaliwskiego¹⁴, dawni koledzy szkolni Gustawa. Bartosz Wiśniewski na podstawie Dzienników Zielińskiego relacjonuje przeżycia Gustawa Zielińskiego, spotkanie z dawnymi kolegami Borzewskim i Zawiszą oraz epizod z rannym Kurellą. Zieliński, czując presję polityczną ze strony władz carskich, dużo podróżował, nie zatrzymując się długo w miejscach pobytu.

Zeznania Gustawa Zielińskiego w Warszawskiej Komisji Śledczej drukowane w opracowaniu *Spółeczeństwo polskie r. w 1833 i próby wznowienia walki zbrojnej*¹⁵ są jednak ważnym i dotychczas nie przytaczanym w opracowaniach o Zielińskim źródłem. Dobrze, że zacytowano je w niniejszym opracowaniu. Wynika z nich, że Gustaw Zieliński starał się reinterpretować zarzucone mu czyny. Stwierdził, że Zawiszę znał mało. Po pobycie w Cytadeli i Ludwisarni 22 stycznia 1834 r. stanął przed komisją sądową. Z zeznań wynika, że starał się umniejszyć swą winę

¹³ B. Wiśniewski, *Gustaw Zieliński (nie)zapomniany roman tyk z Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Inowrocław 2020, s. 8.

¹⁴ M. Krajewski, *Usque ad finem. Powstanie listopadowe i partyzantka 1833 r. na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2011.

¹⁵ *Spółeczeństwo polskie i próby wznowienia walki zbrojnej w 1833 r.*, pod red. W. Dżakowa i S. Kieniewicz, Wrocław 1984, s. 351.

twierdząc, że przysięga wierności została wymuszona podstępem i nie był świadom tego, co czyni:

Nie śmiałem się z tego wycofać, bo nie śmiałem przełamać danego słowa, a dając takowe, nie mogłem przewidzieć, że obywatele tak znakomici w obwodzie mogli ode mnie żądać tak nieobyčajnej ofiary¹⁶.

Na swą obronę twierdził, że jego życie było bez zarzutów, nie należał do żadnych tajnych związków, ani przed rewolucją (powstanie listopadowe), ani w czasie jej trwania, ani tym bardziej po jej ukończeniu. Nie znał rosyjskich praw wojennych, ani skutków, jakie mogą pociągnąć. Na koniec odwołał się do wspaniałomyślnej łaski monarchy, jeśli prawo na jego korzyść nie działa¹⁷.

Rozdział III – Syberia

Rozdział rozpoczyna się od zacytowania wyroku z 29 lipca 1834 r., na mocy którego za utrzymanie stosunków z bandami uzbrojonych włóczędzów, które w 1933 roku wtargnęły do Królestwa Polskiego Gustaw Zieliński został pozbawiony wszelkich praw, konfiskatę majątku i osiedlenie bezterminowe na Syberii. Stwierdzenie, że Zieliński uniknął kary śmierci, jak dowódca Artur Zawisza, który został powieszony na rogatkach Warszawy (dziś pl. Zawiszy), a nie zastrzelony, np. na stokach Cytadeli, jest jednak przesadne¹⁸. Powszechnie uważa się, że Zieliński został jednak skazany jako uczestnik powstania listopadowego. Z czego bardzo zręcznie się wywinął jako posiadacz majątku w Krzu.

Gustaw Zieliński nie poddawał się rozpacz i jak twierdzą naoczni świadkowie: *uśmiechał się i potrząsał kajdankami nazywając je bransoletkami*. Jeszcze w więzieniu napisał wiersz *Widok na Powązki*, a później wiersz *Odjazd: Odjeżdżam wesół – bom stracił nadzieję ostatnie źródło udręczeń człowieka*.

Drogę na Syberię odbył telegą – bryczką konną, bowiem jako szlachcicowi przysługiwała mu ta forma transportu. Po drodze podziwiał widoki i zawarł je w listach do siostry Eufrozyny¹⁹. Droga prowadziła przez Brześć, Mińsk, Smoleńsk, Moskwę i Włodzimierz.

¹⁶ B. Wiśniewski, op. cit., s. 35.

¹⁷ Ibidem, s. 37.

¹⁸ A. Stogowska, *Zesłańcy syberyjscy uczestnicy partyzantki „Zemsta Ludu” w 1833 r. na terenie Mazowsza*, „Zesłaniec” 2017, nr 70, s. 5.

¹⁹ A. Stogowska, *Syberia w twórczości Gustawa Zielińskiego*, „Notatki Płockie” 1991, cz. I, nr 1, s. 30-38, cz. II, nr 2, s. 24-31; eadem, *Literackie opisy Syberii Gustawa Zielińskiego* [w:] *Polska a Syberia. Spotkanie dwóch światów*, pod. red. M. Blumbergowej, Łódź 2001, s. 161-180; eadem, *Czas poety*, „Znaj” 2011, nr 10, s. 86-91.

Zatrzymał się w Tobolsku, gdzie wyczerpany podróżą zamieszkał u Konstantego Wolickiego²⁰, muzyka prowadzącego orkiestrę. Środowisko zesłańców wpłynęło na rozwój intelektualny Gustawa²¹. Dużo czytał, korzystając z biblioteki Onufrego Pietraszkiewicza²². Lektury zapisywał w Kalendarzach Gospodarskich, zachowanych w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP.

Miejscem pobytu Zielińskiego został Işzym, dokąd wyruszył 25 lipca 1835 r. Tu mentorem okazał się Adolf Januskiewicz, były powstaniec i intelektualista, posiadacz cennej biblioteki. Zamieszkał z nim Gustaw, korzystając z wiedzy i cennej biblioteki. Wyprawy na step i poetycka pasja rozwinięta dzięki kontaktem z dekabrystami (Aleksandrem Odejewskim, twórcą Akademii Zesłańców) zaowocowała poematem *Kirgiz*²³. Opisał w nim życie i zwyczaje tego dalekiego i egzotycznego ludu. Z tego czasu pochodzi wiele utworów Zielińskiego, bowiem jak pisał Wolicki nie trudził się nad pisaniem wierszy, tylko w chwili natchnienia improwizował swe wiersze.

Rozdział IV – Praca, sława, przyjaźń

5 września 1841 r. Zieliński otrzymał urzędowe uwolnienie. Nastąpiło ono na prośbę stryja Józefa, złożoną do feldmarszałka I. Paskiewicza. Przez Tobolsk, gdzie pożegnał swych przyjaciół i spotkał Piotra Jerszowa – autora *Konika Garbuska*, dotarł do Warszawy. Z podróży pochodzi wiersz *Gwiazda*. Jak twierdzi B. Wiśniewski z *charakterystyczną dla literatury romantycznej postacią pielgrzyma i typowym dla młodzieńczych liryków Gustawa pesymistycznym zakończeniem*²⁴.

W listopadzie zatrzymał się w Warszawie. Tam w gronie przyjaciół świętował swój powrót. Po powrocie w strony rodzinne, zamieszkał w Wymyślinie obok Skępego, gdzie wydzierżawił majątek. *Objąłem znaczne dobra w dzierżawę, oprócz zatrudnień gospodarskich spadł na mnie ciężar interesów procesowych. O literaturze, nie mam czasu pomyśleć* – pisał

²⁰ K. Wolicki, *Wspomnienia*, Lwów 1876; A. Stogowska, *Muzyk na syberyjskim zesłaniu*, „Zesłaniec” 2016, nr 66, s. 3-17.

²¹ A. Stogowska, *Aktywność intelektualna Polaków na Syberii w pierwszej połowie XIX wieku na przykładzie Tomśka i Işzymia*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2003, t. VII, s. 69-84.

²² M. Król, *Gustaw Zieliński w świecie nauki*, „Analecta” 2019, t. 29, s. 49-69; A. Stogowska, *Od młodzieńczych fascynacji do naukowych opracowań o Syberii*, „Zesłaniec” 2021, nr 86, s. 3-30.

²³ G. Zieliński, *Kirgiz*, Rypin-Skępe-Płock 2011. We Wstępie M. Krajewski podaje, że do 1924 r. ukazały się 23 edycje *Kirgiza*, a po 1945 r. wydano *Kirgiza* w 1956 i 2011 r. Zamieścił też zestaw wydań *Kirgiza*, przechowywanych w bibliotekach polskich, s. 19-20.

²⁴ B. Wiśniewski, op. cit., 61.

w 1844 r. w liście do Ignacego Orpiszewskiego. W 1844 r. ożenił się z Urszulą Romocką, właścicielką łążyna i miał troje dzieci, dwoje zmarło, uchował się jedynie syn Józef. Po śmierci Urszuli ożenił się z Anielą Romocką, wdową, z którą miał 11 dzieci. Wiele dzieci zmarło w niemowlęctwie. Uchowały się: Zofia, Karol, Władysław, Konstanty, Ludwik, Jan i Kazimiera. Zapisem testamentowym w 1847 r. otrzymał od stryja Józefa dobra skępskie. Majątek określany był na 15 tys. ha. Przez wiele lat procesował się z ciotkami, które chciały unieważnić spadek.

Nie zaniedbywał swych potrzeb twórczych. Przygotował do druku swe utwory przywiezione z Syberii. *Kirgiza, Stepy, Konia Beduina* wydano w 1846 r. w Warszawie. Napisał wiersze: *Pielgrzym, Powrót wiosny*. Był ozdobą salonów warszawskich, gdzie recytował swe wiersze. Uczestniczył w życiu literackim Warszawy przez współpracę z czasopismem „Biblioteka Warszawska”. Nawiązał kontakty z intelektualistami polskimi, m.in. Wincentym Polem. Dużo podróżował. Był w Rzymie w 1848 i 1850 r. We Włoszech w 1851 r. nastąpiło spotkanie z Ludwikiem Orpiszewskim bratem Ignacego, kolegą szkolnym i patriotą, który wybrał emigrację.

Rozdział IV – Czasy niepoetyckie

Dobra skępskie wymagały dużego zaangażowania, a Gustaw był wzorowym gospodarzem. Zajmował się nowoczesną uprawą roli, hodowlą i gospodarką leśną. Budował tartaki i huty szkła. Działał w Towarzystwie Kredytowym Ziemi i Towarzystwie Rolniczym. Od 1856 r. był sędzią pokoju powiatu lipnowskiego. Zaangażowanie społeczne i troska o majątek nie pozwalały na systematyczną pracę twórczą. Z tego okresu pochodzi m.in. *Czarnoksiężnik Twardowski*, poemat *Pokusy* oraz wiersz *Modlitwa dla Polaków*, skierowany do uczestników przyszłego powstania: *I nie wódź nas na pokuszenie... A bratnią miłość obudź w polskiej ziemi*. Zieliński był przeciwnikiem powstania. Dużo podróżował. Był kilka razy w Rzymie, w Paryżu, Hiszpanii i Florencji, gdzie spotkał Teofila Lenartowicza²⁵.

Z tego okresu pochodzą prace historyczne G. Zielińskiego: *O ziemi dobrzyńskiej i Starożytności dobrzyńskiej*. Razem z kuzynem Janem podjęli pracę nad genealogią rodziny Świnków: *Wiadomość o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich*, która ukazała się w 1881 r. po śmierci Gustawa. Zieliński był autorem haseł dotyczących

Syberii do *Encyklopedii Powszechnej*²⁶ oraz haseł do *Encyklopedii Rolniczej*. Zasób Biblioteki Skępskiej świadczy o tym, iż Gustaw zbierał materiały do prac naukowych. Pasja kolekcjonerska przeważała i właściciel gromadził książki ważne dla kultury polskiej²⁷. Dla swych zbiorów wybudował specjalny budynek i zatrudniał bibliotekarzy²⁸. W latach 1854–1865 był to Zygmunt Komarnicki, historyk i tłumacz, a od 1878 r. opiekę nad książkami sprawował Józef Bruzdowicz. To on sporządził *Wykaz znakomitszych książek*²⁹. Zbiory określano na 15 208 książek w 19 289 woluminach.

Rozdział V – Przed i po apelu

Tytuł rozdziału wydaje się niezrozumiały. Nie wiadomo o jaki apel chodzi. Rozdział dotyczy podróży, które były inspiracją do twórczości poety. W 1874 r. wydrukował w Bibliotece Warszawskiej wiersz *Szchyn-pos i via mala* w Szwajcarii. Z tego okresu pochodzi też wiersz *Wisienki* i cykl *Kwiaty o przygodach młodego oficera*. Przygotował do druku utwór *Pokusy*, wracając do wątku patriotyzmu. *Panna włościanka* to dramat wzorowany na twórczości Puszkina. Powieść historyczna *Manuela* powstała zapewne z inspiracji Józefa Feliksa Zielińskiego, emigranta politycznego, przebywającego we Francji i Hiszpani, a pod koniec życia osiadłego w Skępem.

Mimo ciężkich przeżyć życiowych Gustaw Zieliński zmarł 23 listopada 1881 r. w wieku lat 72. Jego pogrzeb zgromadził liczne grono przyjaciół, znajomych i tłumy ludzi. Ukazało się też wiele artykułów w czasopismach wspominających życie poety i jego twórczość. Jeszcze za życia podzielił swój majątek. Biblioteka Skępska przypadła Józefowi, a dobra skępskie Władysławowi. Wobec grożącej konfiskaty Józef Zieliński zdecydował się Bibliotekę Skępską przekazać Towarzystwu Rolniczemu w Płocku, a później kapitule płockiej. Po utworzeniu w 1907 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego, Bibliotekę Skępską przejęło Towarzystwo i zgodnie z wolą darczyńcy została nazwana Biblioteką im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego. Biblioteka Gustawa Zielińskiego przetrwała

²⁶ M. Król, op. cit., s. 49-69.

²⁷ A. Stogowska, *Kolekcja Gustawa Zielińskiego w zbiorach Biblioteki Zielińskich TNP*, „Rocznik TNP” 2021, t. 13, s. 277-302. Omówienie wybranych obiektów z kolekcji G. Zielińskiego zob.: *Dwieście artefaktów na dwusetlecie Towarzystwa Naukowego Płockiego*, oprac. A. Wagner, Płock 2020.

²⁸ A. Stogowska, *Dwór Gustawa Zielińskiego w Skępem – ośrodek intelektualno-kulturalny* [w:] *Aktywność kulturalno-oświatowa mazowieckich ziemian w XIX i XX w.*, pod red. B. Umińskiej, Ciechanów 2007, s. 121-134.

²⁹ ATNP, J. Bruzdowicz, *Wykaz znakomitszych książek Biblioteki Skępskiej*, sygn. R. 791; *Wykaz ilości dzieł i tomów w Bibliotece Skępskiej 1881*, sygn. R. 791.

dwie wojny światowe oraz wojnę polsko-bolszewicką i dziś jest najcenniejszą spuścizną w zasobie TNP³⁰.

Rozdział – Niezapomniany?

Rozdział bez numeru, ze znakiem zapytania, jest jakby wskazaniem na charakterystyczny motyw twórczości Zielińskiego, nazywany przez B. Wiśniewskiego motywem pamięci. W wielu wierszach Zieliński stawiał pytanie, czy *ktos mnie jeszcze będzie pamiętał*. Powracanie myślami w przeszłość sprawia straszliwy ból, niemniej towarzyszy mu chrześcijańska wiara w zbawczy sens cierpienia. [...] *Nigdy w utworach G. Zielińskiego pamięć nie zmienia się w bezsensowną udrękę* [...] *Nieśmiertelność w pamięci potomnych zapewniło Gustawowi Zielińskiemu nie materialne, lecz duchowe dziedzictwo* konkluduje autor opracowania. Całość opracowania zamyka wykaz źródeł oraz bibliografia.

Każde opracowanie przynosi nieznanne źródła i nowe spojrzenie autora. Te elementy sprawiają, że jest cenne. Jak już napisano Bartosz Wiśniewski odczytał i zrelacjonował *Dzienniki* Gustawa Zielińskiego. Trudne do odczytania i interpretacji źródło, cytowane w poprzednich opracowaniach jedynie w fragmentach. Drugim walorem omawianej pracy są cytowane zeznania Gustawa Zielińskiego przed Komisją Śledczą. W swym opracowaniu Bartosz Wiśniewski skupił się głównie nad literacką działalnością Gustawa Zielińskiego. Usystematyzował jego dorobek twórczy, po znakomitych znawcach literatury polskiej Piotrze Chmielowskim i Januszu Odrowążu-Pieniążku. Mniej miejsca poświęcił działalności społecznej,

³⁰ A. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1994, s. 58-110.

gospodarczej (dobra skępskie) i kulturalnej (Biblioteka Skępska). To spojrzenie polonisty. Odnoszę jednak wrażenie, że za mało jest samego Zielińskiego w tym opracowaniu. Mam tu na myśli cytaty z twórczości Zielińskiego.

Autor ograniczył się jedynie do drobnych wersów z kilku utworów. Brak jest fragmentów *Kirgiza* i *Stępów*, charakterystycznych dla twórczości Zielińskiego, za które autor otrzymał uznanie.

Pewnym mankamentem książki jest nieuwzględnienie publikacji autorstwa m.in. piszącej te słowa i opracowania M. Krajewskiego, zamieszczonego we wstępie do *Kirgiza* w wydaniu z 2011 r.³¹ Poza tym można było wykorzystać jeszcze kilka artykułów z „Notatek Płockich”³², „Ziemi Dobrzyńskiej”³³ i „Rocznika Dobrzyńskiego”³⁴. Oprócz tego irytujący jest sposób zrobienia bibliografii z imionami przed nazwiskiem, co utrudnia wyszukanie odpowiedniego autora. Mimo tych braków opracowanie Bartosza Wiśniewskiego zasługuje na uwagę i zapoznanie się z nim.

Anna Maria Stogowska

³¹ A. Stogowska, *Wpisany w epokę. Gustaw Zieliński 1809–1981*, Płock 1996; M. Krajewski, *Słowo wstępne* [w:] G. Zieliński, *Kirgiz*, Rypin-Skępe-Płock 2011.

³² J. Odrowąż-Pieniążek, *W stulecie śmierci Gustawa Zielińskiego*, „Notatki Płockie” 1981, nr 4, s. 7; S.R. Dobrowolski, *Autor „Kirgiza” poeta-żołnierz-zesłaniec*, ibidem, s. 7-9; B. Kolarska-Pabiniak, *O przyjaźni Gustawa Zielińskiego z Teofilem Lenartowiczem*, ibidem, s. 13-16; T. Chrostowski, *Potomstwo Gustawa Zielińskiego*, ibidem, s. 29-33. W bibliografii brakuje też artykułu Autora - B. Wiśniewski, *Gdzie była „Mała Ojczyzna” Gustawa Zielińskiego?*, „Notatki Płockie” 1999, nr 2, s. 3-6.

³³ A. Stogowska, *Zainteresowania historyczne Gustawa Zielińskiego*, „Ziemia Dobrzyńska” 1992, t. II, s. 95-114.

³⁴ B. Ciesielska, *Jeszcze słowo o „Kirgizie” Gustawa Zielińskiego ze Skępego*, „Rocznik Dobrzyński” 2015, t. VIII.

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

DR INŻ. WACŁAW WOJCIECHOWSKI (1934–2021)

Wacław Wojciechowski urodził się 6 maja 1934 r. w Godaszewicach koło Wolborza. Rodzice posiadali gospodarstwo rolne, które przekazali starszemu synowi. Natomiast młodszy syn – Wacław po szkole podstawowej i średniej podjął studia na Wydziale Mechanizacji Rolnictwa Politechniki Warszawskiej, który ukończył w 1956 r. i został skierowany nakazem pracy do Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku. Wraz z nim do Fabryki przejęto kilkunastu absolwentów wyższych uczelni technicznych z różnych stron kraju. Wielu z nich mieszkało w Hotelu Robotniczym FMŻ nad ówczesną rdzeniarnią odlewni Fabryki. Tam poznawali się, pogłębiały się przyjaźnie i z tego okresu przetrwało wiele zabawnych anegdot i sytuacji oraz żarliwych dyskusji zawodowych. W tej koleżeńskej grupie młody inż. Wacław Wojciechowski wyróżnił się: stanowczością (nauczył się kilku języków obcych – angielskiego, rosyjskiego, włoskiego, węgierskiego, niektórych narzeczy afrykańskich), przedsiębiorczością (wyremontował bardzo stary motocykl, którego zazdrościli mu koledzy, urządził kolejne mieszkania, wybudował własny dom na osiedlu przyfabrycznym), opanowaniem (w sporach używał argumentów, szanując zdanie przeciwników), taktem i dowcipem. Był towarzyski, a zawarte przyjaźnie i znajomości podtrzymywał do końca życia.

Zatrudnienie w FMŻ rozpoczęło od poznania zakładu, aktualnej produkcji, przepisów prawnych. Początkowo inż. Wacław Wojciechowski był zatrudniony na stanowisko oprządkowania specjalnego, następnie kierował narzędziownią, przyczyniając się do jej rozwoju. Wkrótce powierzono mu organizację i kierowanie Wydziałem Eksportu. Samodzielnie prowadził za granicą badania kombajnów zbożowych, obsługę serwisową i aktywizację. Objął tę działalność kilka krajów europejskich i pozaeuropejskich. W 1970 r., mając 36 lat, został powołany na Zastępcę Dyrektora ds. Technicznych, a rok później na Dyrektora Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Maszyn Żniwnych. W latach 1977–1982 był Naczelnym Dyrektorem FMŻ w Płocku. Wskazał go jako swojego następcę, odchodzący na własną prośbę Dyrektor mgr inż. Czesław Stygar. Fabryka w tym okresie była największym nowoczesnym zakładem maszyn rolniczych w kraju i największym producentem kombajnów zbożowych w Europie (poza ZSRR). Produkowane kombajny miały dobrą opinię i uznanie u użytkowników. Proces inwestycyjny zabezpieczał produkcję 6 500 sztuk

Wacław Wojciechowski

kombajnów rocznie. W 1980 r. FMŻ obchodziła dwa znaczące jubileusze: w maju z linii montażowej schodził 25 000. kombajn do zbioru zbóż z rodziny Bizon, a we wrześniu 50 000. kombajn zbożowy opuścił Fabrykę. Dyrektor FMŻ wraz z załogą widział dalszą możliwość rozszerzenia produkcji kombajnów Bizon przez przystosowanie ich konstrukcji dla innych kultur zbożowo podobnych. Udaną i wdrożoną adaptacją był kombajn do zbioru kukurydzy na ziarno.

Powstanie związku NSZZ „Solidarność” obok istniejącego od lat ZZ „Metalowiec” podzieliło załogę zakładu i dyrekcję. Wzrastały napięcia, konflikty, żądania i postulaty od obydwu związków zawodowych. Dyrektor Wacław Wojciechowski radził sobie dobrze i utrzymywał produkcję na stałym poziomie.

Wprowadzenie stanu wojennego (13 grudnia 1981 r.) i wynikające z tego konsekwencje (zarząd komisaryczny, przymusowe urlopy, zwolnienia pracowników, brak kontaktów z kooperantami, braki materiałowe) tworzyły sytuację trudną do rozwiązania. Działania Dyrektora były bardzo ograniczone, ukierunkowane

Wacław Wojciechowski (w środku) na otwarciu Muzeum FMŻ w Płocku (ze zbiorów D. Żuk)

na ciągłość produkcji i ochronę Zakładu. Po trzech tygodniach, 7 stycznia 1982 r. wicewojewoda płocki wręczył pismo wojewody płockiego Antoniego Bielała zawieszające W. Wojciechowskiego w czynnościach Dyrektora. Nie podano żadnego uzasadnienia tej decyzji, ogólnie uważano, że powodem było zbyt wolne wprowadzanie zmian personalnych w fabryce. Mgr inż. Wacław Wojciechowski po 25 latach zakończył pracę w FMŻ.

Mając dużo czasu wolnego otworzył przewód doktorski nt. „Wpływ parametrów konstrukcyjnych zespołu młocącego kombajnu zbożowego na proces młócenia kukurydzy”. Pracę obronił w 1984 r. przed Radą Naukową IBMER, zyskując stopień naukowy doktora nauk technicznych. W latach 1982–1997 dr inż. W. Wojciechowski został oddelegowany do pracy w organizacji międzynarodowej „AGROMASZ” z siedzibą w Budapeszcie, zajmując stanowisko Eksperta i Dyrektora Biura. Podczas pracy wykorzystywał swoją znajomość języków obcych: rosyjskiego, angielskiego i węgierskiego.

Po powrocie do kraju z Budapesztu dr inż. W. Wojciechowski zdecydował się na utworzenie własnego stanowiska pracy dla siebie i innych osób. Wątpliwości były duże – jak zareagują istniejące struktury handlowe, skąd pozyskać fundusze, czy uzyska się oczekiwane dochody? Los okazał się łaskawy, ponieważ w tym czasie działało w Płocku Towarzystwo Wspierania Inicjatyw Gospodarczych (TWIG) i poparło złożony wniosek utworzenia pierwszej w kraju firmy dilerskiej i finansowego jej wsparcia.

11 grudnia 1989 r. został utworzony Zakład Produkcyjno-Handlowy TWIG-ROLSERWIS. Na stanowisko Dyrektora Naczelnego powołany został dr inż. W. Wojciechowski, który w kręgach zawodowych miał duży autorytet i był gwarancją powodzenia. Zakład został zlokalizowany w Niegłosach na terenie

Stacji Oceny Sprzętu Rolniczego IBMER. Problemów było dużo, w tym psychologiczne związane z wynagrodzeniem za pracę, które zależało wyłącznie od wielkości sprzedaży i uzyskanego zysku, co było wówczas nowatorskie. W grudniu 1990 r. zakład rozstał się z TWIG-em i powstała Spółka Akcyjna ROLSERWIS SA. zajmująca się sprzedażą ciągników, maszyn rolniczych, części zamiennych wraz z obsługą gwarancyjną i pogwarancyjną.

Zakład rozwijał się. Pracownicy (z dawnej FMŻ) uczyli się nowych reguł postępowania w myśl zasady „klient nasz pan”. Utworzyli profesjonalny zespół, pozyskując zlecenia sprzedaży z fabryk produkujących maszyny rolnicze. Mimo wielu obowiązków służbowych dr inż. W. Wojciechowski znalazł czas i chęć na pracę w stowarzyszeniach naukowo-technicznych. Był w kilku kadencjach prezesem OW NOT w Płocku oraz wieloletnim prezesem Koła Zakładowego SIMP przy FMŻ i do końca życia członkiem TNP.

Za osiągnięcia w pracy zawodowej został wielokrotnie odznaczony i nagradzany m.in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971 r.), Złotą Honorową Odznaką NOT (1969 r.), Złotą Honorową Odznaką SIMP (1973 r.), tytułem Mistrza Techniki (1973 r.), nagrodą Państwową I-stopnia (zespołowa) za udział w opracowaniu technicznym i uruchomieniu produkcji kombajnów „Bizon” (1974 r.), nagrodą II stopnia przyznana przez Ministra Rolnictwa za udział w realizacji pracy nt. „Opracowanie nowej zmechanizowanej technologii zbioru kukurydzy uprawianej na ziarno” (1979 r.).

W 2000 r. dr inż. W. Wojciechowski przeszedł na emeryturę i pozostał na parę lat przewodniczącym Rady Nadzorczej Spółki Akcyjnej ROLSERWIS. Przeprowadził się z żoną do Warszawy, odwiedzał Płock i Płocczan, gdzie głęboko zapuścił korzenie. Prywatnie był od około 60 lat mężem Grażyny (Rygiel) i ojcem dwojga dzieci: Agnieszki i Marcina.

Zmarł 31 grudnia 2021 r. w Warszawie. Pochowany został w rodzinnych stronach na cmentarzu parafii Chorzęcin. Na pogrzeb przybyła liczna rodzina, przyjaciele i znajomi. W czasie nabożeństwa żałobnego ksiądz podkreślił jego zasługi w unowocześnianiu rolnictwa. Odszedł od nas zasłużony inżynier, inicjator wielu pomysłów i sprawny organizator. Był ceniony i lubiany przez współpracowników, podwładnych, bliskich przyjaciół, znajomych oraz kolegów ze stowarzyszeń naukowo-technicznych (TNP, NOT, SIMP). Na zawsze pozostanie w naszej pamięci.

Daniela Żuk

**BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO
ZA OKRES 1 IV – 30 VI 2021 R.**

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia** Mazowska Płockiego za okres 1 IV – 31 VI 2020 r. / opracowanie Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. – IV-VI 2021. // Notatki Płockie. – 2021, nr 2/267, s. 56-72
2. **Aktywne Senior**: kwartalnik Stowarzyszenia na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”. – 2021, [R.3], nr 4-5. – Mława: Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”, 2021. – Kwart.
Wydanie bezpłatne.
3. **Biuletyn** Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2021, [R.11], nr 28. – Gostynin: Powiat Gostyniński, 2021. – Niereg. – ISSN 2084-0896
4. **Biuletyn**. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku / redaktor naczelna Joanna Sokołowska. – 2021, [R.31], nr 1. – Płock: OIL, 2021. – Kwart. – ISSN 1509-0051
Biuletyn wyborczy.
5. **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy / red. Katarzyna Kozakowska, Hubert Samul, Anna Grochowska. – 2021, nr 2. – Warszawa: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy; Wojewódzki Urząd Pracy, 2021. – Kwart.
6. **Biuletyn** Muzealny: kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku / redaktor naczelny Leonard Sobieraj. – 2021, [R. 17], nr 55. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2021. – Niereg. – ISSN 1734-6835
Secesja, Art Déco, Regionalizm.
7. **Biuletyn** Obserwatorium Integracji Społecznej / Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej; [Piotr Nowak-Skyrpan]. – 2020, nr 1. – Warszawa: MCPS Wydział Badań Społecznych, 2020. – Rocz. – ISSN 2083-8883
8. **Czas** Wisły: oficjalny magazyn piłkarskiej Wisły Płock. – 2021, nr 147-150. – Płock: Wisła Płock S.A., 2021. – Niereg.
Gazeta bezpłatna.
9. **Ekstra** Sierpc: Sierpc, Gozdowo, Mochowo, Rościszewo, Szczutowo, Zawidz / red. nac. Anna Matuszewska. – 2021, [R.5], nr 74-88. – Sierpc: Słowem namalowane Anna Matuszewska, 2021. – Dwutyg. – ISSN 2544-7114
10. **eWyszogrod.pl**: Czerwińsk, Bodzanów, Bulkowo, Mała Wieś, Młodziszyn, Radzanowo, Wyszogród, Zakroczym, Brochów / red. nac. Paweł Kłobukowski. – 2021, [R.8], nr 76-77. – Wyszogród: Boruta Motors P. Kłobukowski, 2021. – Niereg. – ISSN 2544-476X
11. **Gazeta** Samorządność / [red. nac. Paweł Dąbrowski]. – 2021, nr 55-57. – Warszawa: MPGMedia, 2021. – Niereg. – ISSN 2299-7008
12. **Gazeta** Wyborcza / red. nac. Adam Michnik. – 2021, nr 76-149. – Warszawa: Agora SA, 2021. – Dziennik. – ISSN 0860-908X
Zawiera dod. Tygodnik Płock ; red. nac. Arkadiusz Adamkowski.
13. **Głos** PSMLW. – 2021, [R.16], nr 19(czerwiec). – Płock: Płocka Spółdzielnia Mieszaniowa Lokatorsko-Własnościowa, 2021. – Rocz. – ISSN 1899-2188
14. **Głos** Słupna: Miesięcznik Samorządowy Gminy Słupno / red. nac. Magdalena Kubacka. – 2021, [R.17], nr 2(76)-3(77). – Słupno : Gminny Ośrodek Kultury, 2021. – Mies. – ISSN 2544-6290
15. **GO!**: miesięcznik Grupy ORLEN / redaktor naczelna Zuzanna Falzmann. – 2021, [R.4], nr 4-6. – Płock: PKN ORLEN SA, 2021. – Mies.
16. **Gość** Niedzielnny: tygodnik katolicki / redaktor naczelny ks. Adam Pawlaszczyk. – 2021, R.97, nr 13-25. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2021. – Tyg. – ISSN 0137-7604
17. **InfoPłockTV**: czytaj i oglądaj informacje z twojej gminy / redakcja Jacek Szotrowski, Paweł Brzozowski, Renata Kowalska. – 2021, [R.2], nr 7-9. – Płock: SzotMediaFilm, 2021. – Mies.
18. **Informator** Samorządowy Starostwa Powiatowego w Sochaczewie / red. Marcin Odolczyk, Anna Syperek, Sylwia Seklecka. – 2021, [R.5], nr 4(42)-6(44). – Sochaczew: Starostwo Powiatowe, 2021. – Mies. – ISSN 2544-7637
19. **Inżynier** Mazowska / Red. Andrzej Papliński, Krzysztof Zięba. – 2021, Nr 3(91). – Warszawa: Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa, 2021. – Dwumies. – ISSN 2083-0610
- 19a. **KNC** Króluj Nam Chryste: ogólnopolski miesięcznik dla ministrantów / red. nac. Michał Bondyra. – 2021, nr 4-6. – Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 2021. Mies. – ISSN 1732-4556
Tyt. dod.: Króluj Nam Chryste – Zawiera dod. „Pismo Duszpasterstwa Służby Liturgicznej Diecezji Płockiej”.
20. **Kurier** Gminy Bulkowo / red. zespół. – 2021, [R.9], nr 2(32). – Bulkowo: Urząd Gminy Bulkowo, 2021. – Kwart. – ISSN 2353-2165
21. **Lokalna** Gazeta Kutna i Regionu: Kutno, Łęczyca, Gostynin / red. prow. Krzysztof Szymański. – 2021, [R.3], nr 59-65. – Kutno: Projekt Portal Sp. z o.o, 2021. – Tyg. – ISSN 2658-1647
22. **M4**: Międzysiedlowy Magazyn Mieszkańców Płocka: Śródmieście, Tysiąclecia, Skarpa, Międzytorze, Podolszyce / redaktor naczelny Jan Bolesław Nycek. – 2021, [R.15], nr 1(35) – Płock: Wydawnictwo Marow Jan B. Nycek, 2021. – Rocz. – ISSN 2657-3970
23. **Mazovia**: Regional Studies / red. nac. Krzysztof Opolski. – 2021, Special Edition. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2021. – Wyd. spec. – ISSN 1689-4774
24. **Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie / red. nac. Wiesława Lipińska. – 2021, R. [17], nr 2. – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2021. – Kwart. – ISSN 2082-856X
25. **Mazowsze**. Serce Polski: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego / red. nac. Małgorzata Wielechowska. – 2021, nr 4-6. – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2021. – Mies. – ISSN 2544-6738
26. **Mazowsze**: Studia Regionalne / red. nac. Krzysztof Opolski. – 2021, nr 37. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2021. – Niereg. – ISSN 1689-4774
27. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny / red. nac. Janina Ziętek. – 2021, nr 2. – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2021. – Kwart. – ISSN 1896-2521
28. **MiastO!Żyje**: informator społeczny / oprac. Urząd Miasta Płocka. – 2021, [R.8], nr 2-3. – Płock: Urząd Miasta, 2021. – Niereg.
29. **Miesięcznik** Pasterski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Malczyk. – 2021, [R.106(116)], nr 4-6. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2021. – Mies. – ISSN 0209-3642
30. **Nasz** Gostynin: biuletyn miejski / red. zespół. – 2021, [R.10], nr 2(54). – Gostynin: Gmina Miasta Gostynina. Wydział Promocji Miasta i Ochrony Zdrowia 2021. – Kwart. – ISSN 2081-4364
31. **Nasz** Płock: bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / redaktor naczelny Jan Bolesław Nycek. – 2021, [R.18], nr 3(142)-6(145). – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2021. – Niereg. – ISSN 1731-5484
32. **Nasz** Sierpc: biuletyn Rady i Burmistrza / red. zespół. – 2021, nr 2. – Sierpc: Gmina Miasto Sierpc, 2021. – Kwart. – ISSN 2658-0888

33. **Nasza Gmina:** informator Gminy Stara Biała / red. zespół. – 2021, [R.11], nr 2(39). – Stara Biała: Urząd Gminy, 2021. – Kwart.
34. **Nasza Katedra:** biuletyn Parafii św. Zygmunta w Płocku. – 2021, nr 136(188)-148(200). – Płock : Parafia św. Zygmunta, 2021. – Tyg.
35. **Nauki Ekonomiczne = Economic Sciences:** [półrocznik Wydziału Nauk Ekonomicznych i Informatyki / [redaktor naczelny prof. dr hab. Jacek Grzywacz]. – T. 33 (2021). – Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej, 2021. – Półrocz. – ISSN 2719-4175
36. **Notatki Płockie:** kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / [red. nac. Grzegorz Gołębiowski]. – 2021, [R.65], nr 2/267. – Płock: TNP, 2021. – Kwart. – ISSN 0029-389X
Streszcz. ang., pol.
37. **PetroNews** / redaktor naczelna Agnieszka Stachurska. – 2021, [R.9], nr 7-12. – Płock: Sentra Media Sp. z o.o., 2021. – Dwutyg. – ISSN 2353-0863
38. **Pielęgniarstwo w Opiece Długoterminowej=Long-Term Care Nursing:** kwartalnik międzynarodowy / redaktor naczelny Mariola Głowacka. – 2021, [R.6], nr 02. – Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2021. – Mies. – ISSN 2450-8624
Streszcz. w jęz. ang.
39. **Raport** o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego 2021 = Report on the socio-economic situation of mazowieckie voivodship 2021 / [kier. Anna Cacko, Tomasz Zegar; aut. Małgorzata Bieńkowska et al.]; Urząd Statystyczny w Warszawie. – 2021. – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2021. – 183 s.: tab., wykry.; 27 cm. – (Analizy statystyczne) – Rocz. – ISSN 2084-6886
Tyt. równoległy w jęz. ang.
40. **Rocznik** Towarzystwa Naukowego Płockiego / [redaktor naczelny Maciej Słodki]. – T. 12 (2020). – Płock: Wydawnictwo Naukowe MUP, 2020. – Rocz. – ISSN 0860-5637
Streszcz. ang., pol.
41. **Spoleczeństwo**, Edukacja, Język = Society, Education, Language: półrocznik Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych / [red. nac. Lidia Marszałek]. – T. 13 (2021). – Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej, 2021. – Półrocz. – ISSN 2353-1266
Tyt. okł.: SEJ – Streszczenie angielskie, polskie.
42. **Spotkanie** / red. zespół. – 2021, [R.16], nr 4-6. – Rogozino: Parafia św. Faustyny Apostoła Bożego Miłosierdzia, 2021. – Mies.
43. **Stanisławówka:** biuletyn parafialny / Red. zespół. – 2021, nr 14-26. – Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2021. – Tyg.
44. **Tłuchowskie** Zeszyty Historyczno-Społeczne / [Red. naczelny Edyta Gąsiorowska]. – Nr 17(2021). – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2021. – Rocz. – ISSN 2084-6738
45. **Tygodnik Płocki** / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2021, [R.49], nr 14-26. – Płock: Tygodnik Płocki Sp. z o. o., 2021. – Tyg. – ISSN 0208-6972
46. **Wiadomości** Parafialne (Płock): Parafia św. Krzyża w Płocku. – 2021, [R.9], nr 14-25. – Płock: Parafia św. Krzyża, 2021. – Tyg.
47. **Wiadomości** PortalPłock / redaktor Michał Wiśniewski. – 2021, [R.4], nr 41-43. – Płock: Local Media Group, 2021. – Mies. – ISSN 2544-9729
48. **Więś** Mazowiecka: Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego / red. nac. Wojciech Asiński. – 2021, nr 4-6. – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2021. – Mies. – ISSN 1507-4714
49. **Więści** Gminne: pismo Urzędu Gminy Bielsk. – 2021, [R.15], nr 56. – Bielsk: Urząd Gminy, 2021. – Nierog.
50. **Więści** Muzealne: Kulturalny Magazyn Muzealny / red. zespół. – 2021, [R.9], nr 1(19). – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2021. – Półrocz. – ISSN 2299-937X
51. **Zagraj to Sam:** przeboje w zapisie nutowym / red. nac. Janusz Wiśniewski. – 2021, [R.28], nr II (257). – Płock: Studio „Bis”, 2021. – Kwart. – ISSN 1231-0980

Poszczególne okręgi i miejscowości

Mazowsze

- LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwań dla Płocka, 7 dla Mazowsza = poz. 192

Płock

- BIENIEK, Mariusz.: Musimy wrócić na mapę drogową Polski = poz. 183
- BURZYŃSKA, Karolina.: Są tu rzeczy, o których marzę od lat = poz. 186
- GRYSZPANOWICZ, Piotr.: A może niech nas wyróżni laserowy most? = poz. 187
- LEWANDOWSKA, Anna.: Nie trujcie, sadźcie drzewa, rozbetonujcie = poz. 191
- LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwań dla Płocka, 7 dla Mazowsza = poz. 192
- STRUŻIK, Adam.: Wesprzemy walkę ze smogiem = poz. 198

Biografie. Pamiętniki. Wspomnienia

- SZATKOWSKA, Lena.: Wystawa online w Książnicy Płockiej = poz. 279

Babi, Marek Maria Karol

52. **BABI, Marek Maria Karol.**: To niebawem wyróżnienie: plebiscyt Płocczanin Roku 2020 / Marek Maria Karol Babi; rozmawiała Anna Lewandowska. – 25 VI 2021 // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 145, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 10, fot.
Rozmowa z biskupem naczelnym Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.

Balcerzak, Alojzy

53. **CZAJKOWSKI, Grzegorz.**: Pożegnanie wspaniałego pejzażysty: Alojzy Balcerzak (1930-2021) / Grzegorz Czajkowski. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 5(144), s. 4, il.
54. **SZATKOWSKA, Lena.**: Zdjąć „ciemne okulary” i rozejrzeć się: Alojzy Balcerzak, mistrz pejzażu (1930-2021) / Lena Szatkowska. – 11 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 19, s. 8, il.

Baranowska-Lemen, Zuzanna

55. **BARANOWSKA-LEMEN, Zuzanna.**: „Każdemu staram się pomóc” – wywiad z Panią Sołtys Zuzanną Baranowską-Lemen / Zuzanna Baranowska-Lemen; rozmowę przeprowadził J. Brudnowski. – IV 2021. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostyńskiego. – 2021, nr 28, s. 15-17, il.

Biegas, Bolesław

- ZAREMBA, Szymon.: Wszystkie przeprowadzki Bolesława Biegasa = poz. 228

Borkowski, Tadeusz

56. **LEWANDOWSKA, Anna.**: O tacie Tadeuszu, który zoo w Płocku założył : urodziny ogrodu zoologicznego / Anna Lewandowska. – 30 IV - 03 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 100, dod. Tygodnik Płock, s. 7, fot.
Wspomnienia córki, Marii Radomskiej-Borkowskiej o ojcu, Tadeuszu Borkowskim, założycielu płockiego zoo w 1951 r.

Burzyński, Przemysław

57. **Przemysław** Burzyński dyrektor MOSIR Sierpc. – 25 VI 2021. // Nasz Sierpc. – 2021, nr 2, s. 23, il.
Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji

Caban, Stefan

- PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze = poz. 74

Chotomski Dienheim, Ferdynand

– WALUŚ, Konrad, Jan.: Chotomscy w Gulczewie = poz. 102

Chotomski, Władysław

– WALUŚ, Konrad, Jan.: Chotomscy w Gulczewie = poz. 102

Dobaczewski, Hubert.

– DOBACZEWSKI, Hubert.: Poza dobrem i złem = poz. 265

Dobruć, Jakub

58. MAT.: Nominacja profesorska dla Jakuba Dobruć / MAT. – 25 V 2021. // Ekstra Sierpc. – 2021, nr 86, s. 1, 2, il.

Dobruć, Jakub- urolog

Dreńkiewicz, Andrzej

59. MAŁECKA, Agnieszka.: Pontyfikat jak drogowca: wokół rocznicy wizyty Jana Pawła II / Agnieszka MałECKA. – 6 VI 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 22, dod. Gość Płocki, nr 19/634, s. V, il.

Małgorzata Dreńkiewicz wspomina przeżycia prezydenta Płocka, Andrzeja Dreńkiewicza, związane z Janem Pawłem II oraz jego wizytą w Płocku.

Faustyna Kowalska (św.)

60. GÓRNY, Grzegorz (1969-): Ufam: Śladami Świętej Siostry Faustyny / tekst Grzegorz Górny, zdjęcia Janusz Rosikoń; wstęp José Saraiva Martins. – Wydanie piąte. – Izabelin-Warszawa: Rosikon Press, 2021. – 325, [3] strony: ilustracje; 26 cm. ISBN 978-83-62981-76-2

Fiszer, Marian

61. FISZER, Marian.: Żałuję, że to się kończy / Marian Fiszer, rozmawia Lena Szatkowska. – 13 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 15, s. 11, il.

Rozmowa ze związanym z płockim teatrem scenografem – Mariannem Fiszerem.

Galicka, Izabella

– KOWALSKA, Katarzyna.: O dwóch takich, co znalazły w Polsce El Greca = poz. 254

Gołębiewska, Wanda

62. SKIERSKI, Leszek.: Niepowetowana strata: Wanda Gołębiewska (1945-2021) / Leszek Skierski. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 6(145), s. 4, il.

63. SKIERSKI, Leszek.: Zmarła Wanda Gołębiewska: płocczanka, poetka, autorka 6 tomików wierszy / Leszek Skierski. – 8 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 23, s. 16, il.

Górnicki, Stanisław

– BURZYŃSKA, Karolina.: Figura znów przy Mostowej = poz. 272

Gradowski, Anteczek

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Płockie Orleża 1920 = poz. 114

Jachowicz, Stanisław

64. LUTOMIERSKI, Marcin.: Stanisław Jachowicz jako pierwszy polski bajkopisarz dla dzieci / Marcin Lutomiński. – maj 2021. // Muzealne Rozmaitości. – 2021, nr 1(13), s. 12-13, il.

Jeziorowski, Tadeusz Zygmunt

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Płockie Orleża 1920 = poz. 114

Kolczyński, Tomasz

65. LEWANDOWSKA, Anna.: Oto jest moja mała ojczyzna: Tomasz Kolczyńskiego spacer po miejscach najbliższych / Anna Le-

wandowska. – 16 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 88, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, fot., il.

Kosek, Ryszard

66. CHLEWIŃSKI, Zbigniew.: Ryszard Kosek 1957-2020 / Zbigniew Chlewiński. – IV 2021. // Biuletyn Muzealny. – 2021, nr 55, s. 10-11, il.

Kowalska, Aleksandra

– KOWALCZYK, Zofia.: Miłość, pamięć i pandemia = poz. 240

Kupniewski, Zenon

67. MAT.: Łaska skautowska dla Zenona Kupniewskiego / MAT. – 15 VI 2021. // Ekstra Sierpc. – 2021, nr 87, s. 5, il.

Honorowe Wyróżnienie „Niezawodnemu Przyjacielowi„ ZHP dla Zenona Kupniewskiego.

Lewandowski, Radosław

68. LEWANDOWSKI, Radosław.: Praca pisarza przypomina trochę robotę górnika / z Radosławem Lewandowskim rozmawia Grzegorz Czajkowski. – IV 2021. // M 4. – 2021, nr 1(35), s. 12-13, il.

Łazowski, Franciszek Wiktor

69. Franciszek Wiktor Łazowski / opracowanie MAT. – 11 V 2021. // Ekstra Sierpc. – 2021, nr 85, s. 4, il.

Franciszek Wiktor Łazowski – mieszkaniec Sierpca, działacz społeczny, aktywny członek PSL-Wyzwolenie, zamordowany w 1946 r. przez funkcjonariuszy MO.

Mazowiecki, Tadeusz

– PŁUŻAŃSKI, Tadeusz.: „Tygodnik Solidarność” na celowniku bezpieki = poz. 282

Mikulski, Karol

70. BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie godził się na zło / Agnieszka Bogućka. – VI 2021. // Mazowsze. Serce Polski. – 2021, nr 6, s. 41, fot.

Dr Karol Mikulski, psychiatra z gostynińskiego szpitala dla psychicznie i nerwowo chorych.

Pawlak, Krystyna

71. WANECKI, Jarosław.: Krystyna Pawlak 1937-2021: pożegnanie / Jarosław Wanecki. – 04 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 127, dod. Tygodnik Płock, s. 2, fot.

Lekarz laryngolog.

Pawlak, Waldemar

– KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.: Droga Waldemara Pawlaka do Sejmu = poz. 172

– PAWŁOWSKA, Hanna.: Jak narozrabiałam na zjeździe PSL = poz. 174

Piwniccy (rodzina)

72. GÓRSKI, Jarosław (1970-): Parweniusz z rodowodem: biografia Tadeusza Dołęgi Mostowicza / Jarosław Górski. – Warszawa: Iskry, 2021. – 446, [2] strony: ilustracje; 25 cm.

Dot. również związków pisarza z Sikorzem i rodziną Piwnickich. ISBN 978-83-244-1086-6

Rączkowski Jan

73. PAKULSKI, Mariusz.: Tytan pracy czyli o prezesie Janie Karolu Rączkowskim / Mariusz Pakulski. – VI 2021. // Głos PSMLW. – 2021, nr 19(czerwiec), s. 1-2

Jan Rączkowski – były prezes Płockiej Spółdzielni Lokatorsko-Właścicielskiej i długoletni pracownik Fabryki Maszyn Żniwnych.

Roesler, Aleksander

74. PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze: Dzień Męczeństwa Duchowieństwa Polskiego / Włodzimierz Piętka. – 25 IV 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 16, dod. Gość Płocki, nr 16/629, s. IV, il.

Rogalski, Czesław

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze = poz. 74

Salwowski, Józef

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze = poz. 74

Śmieciuszewska-Rościszewska, Janina

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz: Płockie Orleża 1920 = poz. 114

Święcicki, Adolf

75. UTKIN, Joanna.: Losy płocczan Adolfa i Jana Święcickich w latach 1863-1881 / Joanna Utkin. – IV-VI 2021. // Notatki Płockie. – 2021, nr 2/267, s. 24-29, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

Święcicki, Jan

– UTKIN, Joanna.: Losy płocczan Adolfa i Jana Święcickich w latach 1863-1881 = poz. 75

Taworski, Tadeusz Maria

76. GÓRSKA, Ewa.: Pasje dyrektora z Argentyną w tle: Ludzie wolności i Solidarności / Ewa Górka. – 07 IV 2021. // Tygodnik Solidarność. – 2021, nr 14, s. 86-89, il.

Tadeusz Maria Taworski, dyrektor płockiego ZOO, działacz ruchu Solidarność, społecznik.

Treskow, von

– SZUBSKA-BIEROŃ, Elżbieta.: Wkład rodziny von Treskow w rozwój wzorcowego majątku Strzelce na ziemi gostynińskiej w latach 1796-1924 = poz. 158

Urbaniak, Kazimierz

77. KUĆKO, Wojciech.: Śp. Kazimierz Urbaniak (1944-2020), wieloletni prezes Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej / Wojciech Kućko. – V 2021. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2021, nr 5, s. 422-424

78. URBANIAK, Łukasz.: Nasz tata: wspomnienie syna o śp. Kazimierzu Urbaniaku / Łukasz Urbaniak. – V 2021. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2021, nr 5, s. 424-428

Urbański, Władysław

79. Żegnaj Prezesie: sędzia Władysław Urbański (1941-2021). – V 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 4(143), s. 12, il.

Wichrowski, Jan

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Płockie Orleża 1920 = poz. 114

Wojda, Wojciech

– WOJDA, Wojciech.: Wyprodukowani w NASA = poz. 270

Wójtowicz, Artur

80. BIAŁA, Joanna.: Zaprzyjaźnił się z Habsburgami: płocczanin uhonorowany Cesarskim Austriackim Orderem Franciszka Józefa / Joanna Biała. – 15 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 24, s. 11, il.

Odniesienie Artura Wójtowicza we wiedeńskim pałacu Schönbrunn.

Zakrzewski, Andrzej

81. GAŚSIOROWSKA, Edyta.: 45 lat posługi kapłańskiej ks. Andrzeja Zakrzewskiego / Edyta Gąsiorowska, Radostaw Różycki. – 2021. // Tłuchowskie Zeszyty Historyczno-Społeczne. – 2021, nr 17, s. 11-24, fot.

Zawadzki, Stefan

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz: Płockie Orleża 1920 = poz. 114

Zimińska-Sygietyńska, Mira

82. SZATKOWSKA, Lena.: Słucham Cię w każdą sobotę. Mira: mięta 120. rocznica urodzin Mariana Hemara / Lena Szatkowska. – 4 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 18, s. 10, il. Znajomość i współpraca Miry Zimińskiej-Sygietyńskiej z Marianem Hemarem.

Żandrowski, Jerzy

83. BRUDNOWSKI, J.: Powiatowy Kącik Artystyczny: Jerzy Żandrowski / J. Brudnowski. – IV 2021. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2021, nr 28, s. 18-19, il. Jerzy Żandrowski – gostyniński rzeźbiarz ludowy.

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Mapy. Plany

84. (LESZ).: 50 map księcia Radziwiłła: zabytkowy Atlas ze zbiorów TNP na Liście UNESCO / (lesz). – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 10, il.

Atlas Hrabstwa Biańskiego, potocznie Atlas Radziwiłłowski, na liście Krajowego Programu UNESCO „Pamięć świata”.

85. PIEKARSKI, Tomasz.: Atlas Radziwiłłowski ze zbiorów TNP wpisany na polską listę krajową UNESCO Pamięć Świata: kronika / Tomasz Piekarski. – IV-VI 2021. // Notatki Płockie. – 2021, nr 2/267, s. 52-55, il.

„Mappy Hrabstwa Biańskiego z folwarkami i wsiami do niego należącymi Dóbr Jaśnie Oświeconego Xięcia JMC Hieronima Radziwiłła (...)”.

Geologia. Gleboznawstwo

– MIECZYKOWSKI, Adam.: Wąwozem, nad rzeką, górą, dołem i slalomem = poz. 97

Roślinność. Zwierzęta

– BURZYŃSKA, Karolina.: Pieseczek już tu zostanie: żegnaj, przyjacielu = poz. 165

86. BURZYŃSKA, Karolina.: Zamiast fontanny rzeźba jak lustro: Międzytorze: gotowy projekt nowego skweru / Karolina Burzyńska. – 23 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 94, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

– GÓRSKA, Ewa.: Pasje dyrektora z Argentyną w tle = poz. 76

87. KELMAN, Krzysztof.: Małpa wpadła nam do sypialni!: płockie zoo skończyło 70 lat: jakie ma plany? / Krzysztof Kelman; rozmawiała Karolina Burzyńska. – 07 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 104, dod. Tygodnik Płock, s. 8-10, il.

Rozmowa z dyrektorem płockiego zoo.

88. KUJAWA, Aleksandra.: Jak powstało płockie ZOO? / Aleksandra Kujawa. – IV 2021. // infoPłockTV. – 2021, nr 7, s. 16, il.

70-lecie działalności Miejskiego Ogrodu Zoologicznego w Płocku.

– LEWANDOWSKA, Anna.: O tacie Tadeuszu, który zoo w Płocku zdobył = poz. 56

89. LEWANDOWSKA, Anna.: Sąsiedzkie pospolite ruszenie: nie wycinać! zielona afery na Zielonym Jarze / Anna Lewandowska. – 23 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 94, dod. Tygodnik Płock, s. 4-5, il.

90. MAŁECKA, Agnieszka.: Miód na serce: alpakoterapia u Mariawitów / Agnieszka Małecka. – 6 VI 2021. // Gość Niedzielny. –

2021, nr 21, dod. Gość Płocki, nr 21/634, s. VIII, il.

– MIECZYKOWSKI, Adam.: Wąwozem, nad rzeką, górą, dołem i slalomem = poz. 97

91. NIWELIŃSKI, Aleksander.: Ogród był przestarzały, jak to w PRL : 70-lecie płockiego zoo / Aleksander Niweliński; rozmawiała Anna Lewandowska. – 04 VI 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 127, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

Rozmowa z dyrektorem płockiego zoo.

– STACHURSKA, Agnieszka.: Posadzili 20 tysięcy drzew na 20-lecie istnienia = poz. 153

92. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: 70 niesamowitych lat płockiego Zoo: od zawsze było ulubionym miejscem nie tylko płocczan / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. – 18 V 2021. // *Tygodnik Płocki*. – 2021, nr 20, s. 16, il.

Historia płockiego Zoo.

93. ŚMIGRODZKA, Małgorzata.: Dwa lwy na ulicach, puma w autobusie: 70 lat zoo / Małgorzata Śmigrodzka, Marzanna Krowicka, Magdalena Kowalkowska; rozmawiała Karolina Burzyńska. – 28 V 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 122, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Rozmowa z pracownikami płockiego zoo.

Ochrona środowiska

– ads.: Dobry czas na inwestycje w wiatraki = poz. 123

– BURZYŃSKA, Karolina.: Pieseczek już tu zostanie: żegnaj, przyjacielu = poz. 165

– BURZYŃSKA, Karolina.: Zamiast fontanny rzeźba jak lustro = poz. 86

– LEWANDOWSKA, Anna.: Sąsiedzkie pospolite ruszenie: nie wycinać! = poz. 89

– LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwań dla Płocka, 7 dla Mazowsza = poz. 192

94. MARCINIAK, Jola.: To mało znana oaza zieleni: Grupa Płock dla Drzew walczy o Jar Pisencja / Jola Marciniak. – 18 V 2021. // *Tygodnik Płocki*. – 2021, nr 20, s. 5, il.

Projekt stworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego w Jarze Pisencja na osiedlu Imielnica.

95. NYCEK, Jan Bolesław.: Czym oddychają mieszkańcy Płocka / Jan Bolesław Nycek. – V 2021. // *Nasz Płock*. – 2021, nr 4(143), s. 6, il.

Dot. badania stężenia zanieczyszczeń powietrza w Płocku.

– **Przyszłość** to odpowiedzialność = poz. 151

– SAC, Maciej.: Podział Mazowsza?: chory pomysł = poz. 196

– STRUŻIK, Adam.: Wespzemy walkę ze smogiem = poz. 198

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

96. Miecze i chatupy, czyli wycieczka po Mazowszu rycerskim i wiejskim: Sierpc/ Czerwińsk nad Wisłą / Podróżująca Rodzina poleca. – 20 III – 21 VI 2021. // *Moda na Mazowsze*. – 2021, wiosna, s. 14-16, il.

97. MIECZYKOWSKI, Adam.: Wąwozem, nad rzeką, górą, dołem i slalomem: rowerem z Płocka do Cierszewa / Adam Mieczkowski. – 16 IV 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 88, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 8, il.

Brudzeński Park Krajobrazowy

98. RECOMMENDS, Jack.: City break w Płocku / Jack Recommends. – 20 III- 21 VI. 2021 // *Moda na Mazowsze*. – 2021, wiosna, s. 32-35, il.

99. Za ażurowym ogrodzeniem, wśród pięknej zieleni... – 6 VII 2021. // *Tygodnik Płocki*. – 2021, nr 27, s. 15, il.

Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina w Sannikach

III. LUDNOŚĆ

Osadnictwo. Demografia.

100. Demografia w gminach i powiatach województwa

mazowieckiego: [dokument elektroniczny]. – 2021. // *Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej*. – 2020, nr 1, s. 5-9, il.

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze: numizmatyka, heraldyka, sfragistyka...

– BURZYŃSKA, Karolina.: Krzyż Walecznych i jego wielkie tajemnice = poz. 103

– (jm).: Waleczne miasto w boju z bolszewikami = poz. 106

– **Kacprzak** Michał.: Zda się, że to baśń czarowna, czyli jak Płock został kawalerem = poz. 108

Historia-opracowania ogólne

– **Tłuchowskie** Zeszyty Historyczno-Społeczne = poz. 44

Historia miejscowości

Gostynin

101. KONARSKA-PABINIAK, Barbara.: Żaba w Gostyninie: tajemnice książęcego zamku, czyli wielka... / Barbara Konarska-Pabiniak. – IV 2021. // *Nasz Płock*. – 2021, nr 3(142), s. 10, il.

Dot. legendy o gostynińskiej żabie Bufo z XVII w. Rozszerzenie artykułu zamieszczonego w gazecie *Nasz Płock* 2014, nr 7, s. 4.

Gostynin (okręg)

– CHUDZYŃSKI, Marian.: Dwory i pałace ziemi gostynińskiej = poz. 247

Gulczewo

102. WALUŚ, Konrad, Jan.: Chotomscy w Gulczewie / Konrad Jan Waluś. – III-V 2021. // *Głos Słupna*. – 2021, nr 2(76), s. 15, il. Rodzina Chotomskich – właściciele majątku w Gulczewie.

Płock

103. BURZYŃSKA, Karolina.: Krzyż Walecznych i jego wielkie tajemnice: historia miasta odkrywana na nowo / Karolina Burzyńska. – 09 IV 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 82, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.

Setna rocznica odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych przez marszałka Józefa Piłsudskiego.

104. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Płock Miasto Bohater / Grzegorz Gołębiewski. – IV 2021. // *MiastO!Żyje Informator Społeczny*. – 2021, nr 2, s. 19-25, il.

Sposoby upamiętniania obrony miasta Płocka oraz miejsca z nią związane.

105. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Wizyta Józefa Piłsudskiego w Płocku 10 kwietnia 1921 roku / Grzegorz Gołębiewski. – IV 2021. // *MiastO!Żyje Informator Społeczny*. – 2021, nr 2, s. 4-18, il.

106. (JM).: Waleczne miasto w boju z bolszewikami: Płock / (oprac. jm). – 12 IV 2021. // *Gazeta Polska Codziennie*. – 2021, nr 77, Dodatek Mazowiecki, s. 3, il.

Setna rocznica odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych przez marszałka Józefa Piłsudskiego.

107. KACPRZAK, Michał.: Gdzie św. Kazimierz i Morykoni spotkać się mogli / Michał Kacprzak. – 18 VI 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 139, dod. Tygodnik Płock, s. 7, il. – (Był sobie Płock)

108. KACPRZAK MICHAŁ.: Zda się, że to baśń czarowna, czyli jak Płock został kawalerem / Michał Kacprzak. – 09 IV 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 82, dod. Tygodnik Płock, s. 5, il. – (Był sobie Płock)

Relacja „Kurjera Płockiego” z przygotowania i przebiegu uroczystości odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych przez marszałka Józefa Piłsudskiego 10.04.1921 r.

109. LEWANDOWSKA, Anna.: Zdjęcia jak dokumenty: wzruszający album o płockiej pamięci / Anna Lewandowska. – 16 IV 2021. //

Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 88, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6, il. Zawiera recenzję książki: Płock Miasto Bohater, kawaler Krzyża Walecznych 1921 / Jan Waćkowski, Tomasz Miecznik. – Płock, 2021.

Album wydany z okazji 100. rocznicy odznaczenia obrońców Płocka w 1921 r. Krzyżem Walecznych przez Marszałka Józefa Piłsudskiego

110. ŁAKOMSKI, Mirosław (1950-): Płock: ostatnie ćwierć wieku / Mirosław Łakomski. – Wydanie I. – Płock: R2 Print Płock, 2021. – 300 stron: zdjęcia; 22 cm.

Płock 1975–2000

ISBN 978-83-65670-18-2

111. SZATKOWSKA, Lena: Fotohistoria Płocka: nowy album Mirosława Łakomskiego / Lena Szatkowska. – 25 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 21, s. 12, il.

Zawiera recenzję książki: Płock: ostatnie ćwierć wieku / Mirosław Łakomski. – Płock, 2021.

Autor jest mieszkańcem Płocka.

112. SZATKOWSKA, Lena: Wznoszę toast na cześć miasta: w 100. rocznicę odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych / Lena Szatkowska. – 6 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 14, s. 7, il.

Opis uroczystości z 10 kwietnia 1921. Wśród działań upamiętniających cykl KP „O was to śpiewać będą”.

Strzelce

– SZUBSKA-BIEROŃ, Elżbieta.: Wkład rodziny von Treskow w rozwój wzorcowego majątku Strzelce na ziemi gostynińskiej w latach 1796-1924 = poz. 158

Opracowania według okresów

Historia do 1795 r.

– KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.: Żaba w Gostyninie = poz. 101

Historia 1795-1918

113. SZYPERSKI, Marek: Klucz w Paryżu, dokumenty w Moskwie, a teczka... na Mazowszu / Marek Szyperski, Włodzimierz Piętka. – 9 V 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 18, dod. Gość Płocki, nr 18/631, s. VI-VII, il.

Dostępny także w wersji elektronicznej.

Dot. okresu wojen napoleońskich na Mazowszu oraz teczki Napoleona znajdującej się w zbiorach Muzeum w Opinogórze.

Historia 1918-1939

– BURZYŃSKA, Karolina.: Krzyż Walecznych i jego wielkie tajemnice = poz. 103

– GOŁDYN, Piotr.: [Wybory do Sejmu Ustawodawczego na Mazowszu Płockim w 1919 roku-recenzja] = poz. 171

114. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz (1961-): Płockie Orleża 1920: najmłodszy obrońca Płocka odznaczeni Krzyżem Walecznych / Grzegorz Gołębiewski. – Wydanie pierwsze. – Płock: Książnica Płocka, 2021. – 172 strony: fotografie; 21 cm. – (Niezapomniani. Płocczanie z urodzenia i wyboru)

ISBN 978-83-66228-15-3

– (jm): Waleczne miasto w boju z bolszewikami = poz. 106

– Kacprzak Michał.: Zda się, że to baśń czarowna, czyli jak Płock został kawalerem = poz. 108

– LEWANDOWSKA, Anna.: Zdjęcia jak dokumenty = poz. 109

– MIECZNIK, Tomasz.: Płock = poz. 181

– RADOMSKI, Grzegorz.: [Wybory do Sejmu Ustawodawczego na Mazowszu Płockim w 1919 roku-recenzja] = poz. 173

– SZATKOWSKA, Lena.: Wystawa online w Książnicy Płockiej = poz. 279

Historia 1939-1945

– BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie godził się na zło = poz. 70

– (eg): 80. rocznica śmierci gostynian = poz. 179

– PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze = poz. 74

115. SADEJ, Jacek: Duchowni - ofiary zbrodni / Jacek Sądaj. – 18 V 2021. // Nasz Dziennik (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 112, s. 1, 7, il.

80. rocznica męczeńskiej śmierci bł. ks. abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego i bł. ks. bp. Leona Wetmańskiego w hitlerowskim obozie w Działdowie.

Historia 1944-1989

– Franciszek Wiktor Łazowski = poz. 69

– PAWŁOWSKA, Hanna.: Jak narozrabiałam na zjeździe PSL = poz. 174

Historia od 1989 r.

– MIECZNIK, Tomasz.: Płock = poz. 181

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

– LEWANDOWSKA, Anna.: Muzeum, które żyje cały rok = poz. 230

Sztuka ludowa

116. GRABOWSKA-PANEK, Małgorzata: Przez życie tanecznym krokiem / Małgorzata Grabowska-Panek; rozmawiała Dorota Mądrał. – VI 2021. // Mazowsze. Serce Polski. – 2021, nr 6, s. 48-49, il.

Zespół Tańca Ludowego „Masovia”

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Zagadnienia ogólne.

– Głosy z regionu = poz. 118

– Korzyści z fuzji Orlenu z Lotosem może odnieść cały kraj = poz. 135

– OBAJTEK, Daniel.: Nie robimy czystek w Polska Press = poz. 281

– Orlen: siła polskiej marki = poz. 146

– Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego 2021 = poz. 39

Budownictwo. Inwestycje

– BURZYŃSKA, Karolina.: Park wodny – startujemy! = poz. 184

– BURZYŃSKA, Karolina.: Prezydent: to policzek wymierzony płocczanom = poz. 185

– BURZYŃSKA, Karolina.: Rynek ze świątynią muzyki = poz. 246

117. DANIELUK, Jacek: Rewolucja na Nowym Rynku: dwie sale koncertowe, parking, miejsce letnich koncertów / Jacek Danieluk. – 11 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 19, s. 3, il.

Koncepcja zagospodarowania placu wraz z nową salą koncertową.

118. Głosy z regionu: raport „Inżyniera Mazowsza”. – V-VI 2021. // Inżynier Mazowsza. – 2021, nr 3, s. 6-9, il.

Działalność płockiego Biura Terenowego Mazowieckiej Okręgowej Izby Inżynierów Budownictwa

– Inżynier Mazowsza = poz. 19

– (jac): Pływalnia zastąpi dawną „Siedemnastkę” = poz. 189

– KINALSKA, Eliza.: Zarząd z absolutorium = poz. 190

– LEWANDOWSKA, Anna.: Do 250 tys., do 500 tys., do 1 mln zł – jakie mieszkanie kupisz w Płocku za taką kasę = poz. 170

– MAKÓWKA Robert.: Wywiad z Robertem Makówką – dyrektorem Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Sierpcu = poz. 206

119. Na tropie miejskich inwestycji. – 25 VI 2021. // Nasz Sierpc. – 2021, nr 2, s. 27-33, il. – (Miejskie inwestycje)

Inwestycje miejskie i zewnętrzne w Sierpcu.

- NOWAKOWSKI, Andrzej.: Płock jest wzorem dla innych samorządów = poz. 193
- NYCEK, Jan Bolesław.: Trzy razy TAK = poz. 195
- 120. Otwarcie** zmodernizowanej Oczyszczalni Ścieków w Sierpcu / UM Sierpc. – 15 VI 2021. // Ekstra Sierpc. – 2021, nr 87, s. 9, il.
- PLECHYŃSKI, Wiktor.: Mieszkańcy oskarżyli dewelopera o oszustwo. Jaki wyrok sądu w sprawie bloków przy Żyznej? = poz. 203
- STACHURSKA, Agnieszka.: Jest kara za niemal całkowite rozebranie zabytkowego budynku – milion złotych = poz. 252
- 121. STACHURSKA, Agnieszka.:** Największa w Europie inwestycja petrochemiczna powstanie pod Płockiem / Agnieszka Stachurska. – 10 VI 2021. // PetroNews. – 2021, nr 11, s. 4, il. – (ORLEN Bez Tajemnic)
- Nowa inwestycja PKN ORLEN - Kompleks Olefin III
- TEREBUS, Jacek.: Inwestycje nie odpłyną = poz. 200
- WERESZCZYŃSKA, Joanna.: Po pierwsze inwestycje – główne inwestycje 2021 roku = poz. 201
- **Z absolutorium** i wotum zaufania = poz. 202
- 122. ZIĘBA, Krzysztof.:** „Nafciarze” czekają: trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock / Krzysztof Zięba. – V – VI 2021. // Inżynier Mazowsza. – 2021, nr 3, s. 10-12, il.

Internet

- BURZYŃSKA, Karolina.: Tu się połączą nauka i biznes = poz. 127
- DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Dwa światy – jedna rzeczywistość. Zdalna edukacja i powrót do szkoły „ pod lupą” praktyków = poz. 210
- FELCZAK, Paweł.: Co z tą odpowiedzialnością? = poz. 211
- LEWANDOWSKA, Anna.: Tygodnie ulgi w płockich szkołach = poz. 212
- LEWANDOWSKA, Anna.: Uczniowie, nie stresujcie się = poz. 213
- PIKALSKA, Dominika.: Tych wycieczek żal. I balu też = poz. 215
- **Przyszłość** to odpowiedzialność = poz. 151
- SOBÓTKO, Iwona.: Jak panować nad sytuacją, nad którą nikt nie panuje? = poz. 217

Przemysł. Energetyka

- BEREZOWSKI, Andrzej.: Wielki polski koncern multienergetyczny = poz. 125
- BURZYŃSKA, Karolina.: Tu się połączą nauka i biznes = poz. 127
- FURMAN, Tomasz.: Orlen podpisze z GE umowę na Ostrołękę = poz. 131
- GRZESZAK, Adam.: Koncern życzeń = poz. 132
- **Korzyści** z fuzji Orlenu z Lotosem może odnieść cały kraj = poz. 135
- KOWALSKI, Artur.: Co powstanie w Ostrołęce? = poz. 136
- **Mniej** paliw, więcej zielonej energii i nowoczesnej petrochemii = poz. 139
- OBAJTEK, Daniel.: Nie zwalniamy tempa = poz. 140
- OBAJTEK, Daniel.: Daniel Obajtek: trzeba decydować, nie admistrrować = poz. 142
- OBAJTEK, Daniel.: Na początku maja wniosek o przejęcie PGNiG = poz. 143
- OLESIŃSKI, Robert.: Fuzja PKN Orlen i Lotosu wzmocni polskie firmy i krajową gospodarkę = poz. 144
- **Powstaje** multienergetyczny koncern, którego liderem ma być PKN ORLEN = poz. 149
- **Przyszłość** to odpowiedzialność = poz. 151
- STACHURSKA, Agnieszka.: Centrum Badawczo-Rozwojowe już otwarte. Jak wygląda w środku? = poz. 152
- STACHURSKA, Agnieszka.: Zarabiają średnio 10 tys. zł miesięcznie. Dlaczego protestują? = poz. 154
- WRÓBLEWSKI, Tomasz.: Nie trzeba się obawiać fuzji Orlenu i Lotosu = poz. 155

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

- 123. ADS.:** Dobry czas na inwestycje w wiatraki / ads; partner Orlen. – 15 IV 2021. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2021, nr 72, s. A7, il. – (Cykl: Transformacja energetyczna)
- Zgoda Urzędu Regulacji Energetyki na przejęcie przez PKN ORLEN SA lądowych farm wiatrowych na Pomorzu: Kobylnica, Subkowy i Nowotna.
- 124. AS.:** Podsumowanie wyników Grupy Orlen za pierwszy kwartał. Będzie wypłata dywidendy / AS. – 13 V 2021. // PetroNews. – 2021, nr 9, s. 4, il. – (ORLEN bez tajemnic)
- 125. BEREZOWSKI, Andrzej.:** Wielki polski koncern multienergetyczny / Andrzej Berezowski. – 18 V 2021. // Tygodnik Solidarność. – 2021, nr 20, s. 30-31, il.
- Podpisanie umowy konsolidacyjnej o bezgotówkowym przejęciu przez PKN ORLEN majątku PGNiG i Grupy Lotos.
- 126. Biznes** stawia na sport: marketing sportowy w Polsce. – 29 III – 05 IV 2021. // Do Rzeczy (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 13, s. 116 - 117, il.
- BURZYŃSKA, Karolina.: Elegancki kabriolet z Bradford zaparkował przy Kolegialnej 6 = poz. 225
- 127. BURZYŃSKA, Karolina.:** Tu się połączą nauka i biznes: Orlen. Centrum Badawczo-Rozwojowe otwarte / Karolina Burzyńska. – 21 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 116, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.
- Centrum Badawczo-Rozwojowe – zaplecze rozwojowe dla tworzono koncernu multienergetycznego, z pracownikami paliw, biomas, olejów, smarów i asfaltów.
- 128. Centrum** Badawczo-Rozwojowe już otwarte! // GO!. – 2021, nr 5, s. 14-17, il.
- Budowa Centrum Badawczo-Rozwojowego w Płockim Parku Przemysłowo-Technologicznym w ramach Programu Rozwoju Petrochemii.
- 129. Czas** na nasz ruch w detalu. – III 2021. // GO!. – 2021, nr 3, s. 6-7, il.
- Nowe marki: „Orlen w ruchu” i „Orlen paczka” po przejęciu przez PKN ORLEN spółki Ruch.
- 130. FURMAN, Tomasz.:** Miliardy na kluczowy projekt petrochemiczny / Tomasz Furman. – 25 V 2021 // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 118, s. 01, 04, il., fot.
- Petrochemiczna inwestycja Orlenu największą w Europie
- Budowa kompleksu Olefiny III.
- 131. FURMAN, Tomasz.:** Orlen podpisze z GE umowę na Ostrołękę / Tomasz Furman. – 25 VI 2021. // Rzeczpospolita (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 145, s. A1, A13
- GE i Orlen wspólnie w Ostrołęce
- Budowa energetycznego bloku gazowego w elektrowni Ostrołęka.
- 132. GRZESZAK, Adam.:** Koncern życzeń / Adam Grzeszak. – 26-31 V 2021. // Polityka. – 2021, nr 22, s. 44-46, il.
- Tworzenie koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Energą, PGNiG i Lotosem.
- 133. GRZESZAK, Adam.:** Ta fuzja nie wypali? / Adam Grzeszak. – 31 III - 6 IV 2021. // Polityka. – 2021, nr 14, s. 52-54, il.
- Niekorzystne warunki przejęcia Lotosu przez Orlen ustalone przez Komisję Europejską.
- 134. Kodeks** Etyki Grupy Kapitałowej ORLEN. – V 2021. // GO!. – 2021, nr 5, wyd. spec. Etyczny ORLEN, dod. Kodeks Etyki Grupy Kapitałowej ORLEN, il.
- 135. Korzyści** z fuzji Orlenu z Lotosem może odnieść cały kraj / partnerem relacji jest Grupa Lotos. – 07 V 2021. // Rzeczpospolita (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 104, s. A21, il.
- Budowa koncernu multienergetycznego.
- 136. KOWALSKI, Artur.:** Co powstanie w Ostrołęce? : PKN Orlen / Artur Kowalski. – 26-27 VI 2021. // Nasz Dziennik (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 145, s. 1, 2, il.

Budowa elektrowni gazowej w Ostrołęce.

137. KRAWIEC, Jacek.: Boję się prowokacji: Orlen okiem byłego prezesa / Jacek Krawiec ; rozmawiał Konrad Sadurski. – 12-18 IV 2021. // Newsweek Polska. – 2021, nr 15, s. 52-56, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA w latach 2008-2015 - Jakiem Krawcem.

138. MIRONIUK, Piotr.: Stale w gotowości: wywiad z Komendantem Zakładowej Straży Pożarnej / rozmowa z Piotrem Mironiukiem. – VI 2021. // GO!. – 2021, nr 6, s. 32-33, il.

139. Mniej paliw, więcej zielonej energii i nowoczesnej petrochemii / materiał partnera: PKN ORLEN. – 26 V 2021. // Puls Biznesu (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 100, s. II-III, il.

Budowa koncernu multienergetycznego.

– NYCEK, Jan Bolesław.: Czym oddychają mieszkańcy Płocka = poz. 95

– OBAJTEK, Daniel.: Nie robimy czystek w Polska Press = poz. 281

140. OBAJTEK, Daniel.: Nie zwalniamy tempa / Daniel Obajtek; rozmawiał Artur Kowalski. – 09 IV 2021. // Nasz Dziennik (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 81, s. 1, 5, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA o przekształceniu PKN ORLEN SA w koncern multienergetyczny.

141. OBAJTEK, Daniel.: Potrzebujemy swoich mediów / Daniel Obajtek; rozmawiali Jacek Nizinkiewicz, Michał Niewiadomski; współpraca Jakub Czermiński. – 21 IV 2021. // Rzeczpospolita. – 2021, nr 92, s. A1, A4-A5, fot.

Obajtek: nie ma żadnej afery! Jest zaplanowane zlecenie

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA o przejściu przez koncern grupy wydawniczej – Polska Press.

142. OBAJTEK, Daniel (1976-): Daniel Obajtek: trzeba decydować, nie administrować / Daniel Obajtek; rozmawiał Marcel Zatoński, współpracca GRA. – 30 IV – 03 V 2021. // Puls Biznesu (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 83, s. 16-17, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA o inwestycjach koncernu, m.in. budowie kompleksu olefin w Płocku.

143. OBAJTEK, Daniel (1976-): Na początku maja wniosek o przejęcie PGNiG / Daniel Obajtek; rozmawiał Tomasz Furman. – 30 IV - 03 V 2021. // Parkiet (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 99, s. 05, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA, Danielem Obajtkiem.

144. OLESINSKI, Robert.: Fuzja PKN Orlen i Lotosu wzmocni polskie firmy i krajową gospodarkę: Kongres 590 / Robert Olesiński. – 10-16 V 2021. // Sieci (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 19, s. 78-79, il.

PKN ORLEN koncernem multienergetycznym.

145. Orlen, Lotos, PGNiG / wnp.pl ; pulshr.pl. – V 2021. // Solidarność Polskiej Chemii. – 2021, nr 5, s. 10-11

Negocjacje w sprawie ochrony praw pracowniczych i warunków konsolidacji sektora paliwowego ustalonych m.in. przez Komisję Europejską.

146. Orlen: siła polskiej marki / materiał powstał we współpracy z PKN ORLEN. – 26 V 2021. // Gazeta Polska Codziennie. – 2021, nr 108, s. I, II-IV, il.

147. PARYŁA, Zofia.: Tworzymy silnego gracza na naszym rynku / Zofia Paryła; rozmawiał Maciej Wośko. – 06-11 IV 2021. // Sieci (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 14, s. 68-70-175, fot.

Rozmowa z prezes Zarządu Grupy Lotos SA.

148. Polski motorsport w światowej formie / partner dodatku – PKN Orlen. – 02 VI 2021. // Gazeta Polska (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 22, s. 84-85, il.

Otwarcie motorstrefy Orlen Team w warszawskim Muzeum Sportu i Turystyki. Wystawa sprzętu i pamiątek zawodników Orlen Team. – **Polskie kolarstwo w dobrych rękach = poz. 237**

149. Powstaje multienergetyczny koncern, którego liderem ma być PKN ORLEN / materiał przygotowany we współpracy z PKN ORLEN. – V 2021. // Forum Polskiej Gospodarki. – 2021, nr 5(12), s. 28-30, il.

150. PRZEMYŃSKI, Jan.: Czempioni z wielkimi planami: kibice z wielkimi oczekiwaniami! / Jan Przemyski; partner dodatku - PKN Orlen. – 02 VI 2021. // Gazeta Polska (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 22, s. 86-89, il.

Otwarcie motorstrefy Orlen Team w warszawskim Muzeum Sportu i Turystyki.

151. Przyszłość to odpowiedzialność / materiał przygotowany we współpracy z PKN ORLEN. – 27 V 2021 // Nasz Dziennik (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 120, s. I-IV, il., fot.

Centrum Badawczo-Rozwojowe – zaplecze rozwojowe dla tworzonego koncernu multienergetycznego, dążenie do osiągnięcia neutralności emisyjnej w 2050 r., budowa kompleksu Olefin III.

152. STACHURSKA, Agnieszka.: Centrum Badawczo-Rozwojowe już otwarte. Jak wygląda w środku? / Agnieszka Stachurska. – 27 V 2021. // PetroNews. – 2021, nr 10, s. 4, il. – (ORLEN Bez Tajemnic)

– STACHURSKA, Agnieszka.: Największa w Europie inwestycja petrochemiczna powstanie pod Płockiem = poz. 121

153. STACHURSKA, Agnieszka.: Posadzili 20 tysięcy drzew na 20-lecie istnienia / Agnieszka Stachurska. – 29 IV 2021. // PetroNews. – 2021, nr 8, s. 4, il. – (ORLEN Blisko Ludzi)

20-lecie Fundacji ORLEN.

154. STACHURSKA, Agnieszka.: Zarabiają średnio 10 tys. zł miesięcznie. Dlaczego protestują? / Agnieszka Stachurska. – 29 IV 2021. // PetroNews. – 2021, nr 8, s. 14, il.

Protest pracowników Energa Operator w związku z przejściem spółki przez PKN ORLEN.

155. WRÓBLEWSKI, Tomasz.: Nie trzeba się obawiać fuzji Orlenu i Lotosu / Tomasz Wróblewski, Jacek Ciborski, Paweł Czerwiński, Andrzej Krajewski, Jakub Pawłowski, Marcin Roszkowski, Maciej Szozda; oprac. GRK. – 08 VI 2021. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2021, nr 108, s. A1, A7, il.

Prezentacja: Współpraca energetyczna w ramach Trójmorza
Debata „Współpraca energetyczna w ramach Trójmorza” zorganizowana przez Warsaw Enterprise Institute.

Przedsiębiorstwo

Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” SA

156. PERN filarem polskiej gospodarki / artykuł powstał we współpracy z PERN. – 29 III - 05 IV 2021. // Do Rzeczy (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 13, s. 102-103, il.

Przemysł maszynowy

– PAKULSKI, Mariusz.: Tytan pracy czyli o prezesie Janie Karolu Rączkowskim = poz. 73

Dziewiarstwo. Przemysł odzieżowy

157. STACHURSKA, Agnieszka.: Ich produkty sprzedawano w USA, Francji, Anglii... i na Tumskiej: jak powstawały Zakłady Dziewiarskie Cotex? / Agnieszka Stachurska. – 15 IV 2021. // PetroNews. – 2021, nr 7, s. 1, 10, il.

Historia Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku.

Rolnictwo

158. SZUBSKA-BIEROŃ, Elżbieta.: Wkład rodziny von Treskow w rozwój wzorcowego majątku Strzelce na ziemi gostynińskiej w latach 1796-1924 / Elżbieta Szubska-Bieroń. – IV-VI 2021. // Notatki Płockie. – 2021, nr 2/267, s. 3-23, il.

Bibliogr.

– **Wiś Mazowiecka = poz. 48**

Gospodarstwo rolne

– CIOŁKOWSKI, Andrzej.: 40 lat minęło – rozmowa z założycielem NSZZ RI Solidarność na Ziemi Iłowskiej = poz. 176

159. RAKOWSKI, Witold.: Wiś płocka: od rolniczej do wielofunkcyjnej / Witold Rakowski. – 2020. // Rocznik Towarzystwa

Naukowego Płockiego. – T. 12 (2020), s. 259-284, il.
Bibliografia. – Streszczenie w języku angielskim.
Zmiany zachodzące wśród ludności wiejskiej powiatu płockiego w latach 1950–2020.

Hodowla

- KELMAN, Krzysztof.: Matka wpadła nam do sypialni! = poz. 87
- NIWELIŃSKI, Aleksander.: Ogród był przestarzały, jak to w PRL = poz. 91
- STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: 70 niesamowitych lat płockiego Zoo = poz. 92
- ŚMIGRODZKA, Małgorzata.: Dwa lwy na ulicach, puma w autobusie = poz. 93

Leśnictwo

- LEWANDOWSKA, Anna.: Sąsiedzkie pospolite ruszenie: nie wycinac! = poz. 89

Gospodarka wodna. Hydrotechnika

- 160. STACHURSKA, Agnieszka.:** Wisła będzie pogłębiana! Czy dzięki temu ruch na niej powróci? / Agnieszka Stachurska. – 10 VI 2021. // PetroNews. – 2021, nr 11, s. 11, il.

Handel. Usługi

- **Czas** na nasz ruch w detalu = poz. 129
- (jac.): Czytelnicy docenili lata historii = poz. 280
- SZATKOWSKA, Lena.: Zwycięzcy w kategorii Kultura = poz. 284

Banki. Finanse. Budżet

- AS.: Podsumowanie wyników Grupy Orlen za pierwszy kwartał. Będzie wypłata dywidendy = poz. 124
- 161. DYLEWSKI, Damian.:** Konieczna jest stabilizacja prawa / z Damianem Dylewskim rozmawia Jan B. Nycek. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 5(144), s. 9, il.
- Rozmowa z prezesem spółki Eko-Maz.
- KINALSKA, Eliza.: Zarząd z absolutorium = poz. 190
- NOWAKOWSKI, Andrzej.: Płock jest wzorem dla innych samorządów = poz. 193
- NYCEK, Jan Bolesław.: Trzy razy TAK = poz. 195
- 162. ŻBIKOWSKI, Łukasz.:** Zarządzanie ryzykiem w instytucji finansowej na przykładzie Banku PKO S.A. w powiecie płockim / Łukasz Żbikowski. – 2021. // Nauki Ekonomiczne. – T.33 (2021), s. 135-157, il.
- Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

Komunikacja. Transport. Łączność

- BIENIEK, Mariusz.: Musimy wrócić na mapę drogową Polski = poz. 183
- 163. BURZYŃSKA, Karolina.:** Daleko od zgody: nowa Wyszogrodzka / Karolina Burzyńska. – 04 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 127, dod. Tygodnik Płock, s. 1
- Brak porozumienia między miastem Płock a GDDKiA w sprawie projektu przebudowy ulicy Wyszogrodzkiej, stanowiącej odcinek drogi krajowej nr 62.
- BURZYŃSKA, Karolina.: Są tu rzeczy, o których marzę od lat = poz. 186
- **Czas** na nasz ruch w detalu = poz. 129
- GRYSZPANOWICZ, Piotr.: A może niech nas wyróżni laserowy most? = poz. 187
- 164. GRYSZPANOWICZ, Piotr (1981-).:** Most im. Legionów Piłsudskiego / Piotr Gryspanowicz. – V-VI 2021. // Inżynier Mazowsza. – 2021, nr 3, s. 28-29, il.
- Historia budowy mostu w Płocku.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Nie trujcie, sadźcie drzewa, rozbeto- nowujcie = poz. 191
- LEWANDOWSKA, Anna.: O tacie Tadeuszu, który zoo w Płocku

- złożył = poz. 56
- LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwień dla Płocka, 7 dla Mazow- sza = poz. 192
- SAC, Maciej.: Podział Mazowsza?: chory pomysł = poz. 196
- STRUZIŁ, Adam.: Wesprzemy walkę ze smogiem = poz. 198
- TEREBUS, Jacek.: Inwestycje nie odpłyną = poz. 200

Gospodarka komunalna. Pożarnictwo

- 165. BURZYŃSKA, Karolina.:** Pieseczek już tu zostanie: żegnaj, przy- jacielu / Karolina Burzyńska. – 14 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.
- Czy w Płocku powstanie grzebowisko dla zwierząt?
- 166. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.:** [Sieć ochotniczych straży pożar- nych w diecezji płockiej: stan na dzień 1 grudnia 2019 r. – recen- zja] / Grzegorz Gołębiwski. – 2021. // Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – T.12 (2021), s. 455-464, il.
- Zawiera rec. książki: Sieć ochotniczych straży pożarnych w diece- zji płockiej / Andrzej Zakrzewski. – Płock, 2020.
- MIRONIUK, Piotr.: Stale w gotowości = poz. 138
- **Otwarcie** zmodernizowanej Oczyszczalni Ścieków w Sierpcu = poz. 120
- 167. SMOLIŃSKI, Leszek.:** Ks. Andrzej Zakrzewski, Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej / Leszek Smoliński. – 2021. // Tłuchowskie Zeszyty Historyczno-Społeczne. – 2021, nr 17, s. 74-76
- Zawiera rec. książki: Sieć ochotniczych straży pożarnych w diece- zji płockiej / Andrzej Zakrzewski. – Płock, 2020.

Gospodarka mieszkaniowa

- 168. CHODKOWSKI, Lech.:** Jako spółdzielnia jesteśmy w zupełnie innym miejscu / z Lechem Chodkowskim rozmawia Jan B. Nycek. – IV 2021. // M 4. – 2021, nr 1(35), s. 4, il.
- Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa
- 169. KŁOBUKOWSKI, Mirosław.:** [W tym roku mija 25 lat od utwo- rzenia..] / Mirosław Kłobukowski, rozmowę przeprowadził Jacek Danieluk. – 1 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 22, s. 6, il. – (Na czasie..)
- Rozmowa z prezesem zarządu Miejskiego Towarzystwa Budow- nictwa Społecznego w Płocku.
- 170. LEWANDOWSKA, Anna.:** Do 250 tys., do 500 tys., do 1 mln zł – jakie mieszkanie kupisz w Płocku za taką kasę: rynek nierucho- mości / Anna Lewandowska. – 25 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 145, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-8, il.
- PAKULSKI, Mariusz.: Tytan pracy czyli o prezesie Janie Karolu Rączkowskim = poz. 73

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Polityka

- BURZYŃSKA, Karolina.: Prezydent: to policzek wymierzony płoc- czanom = poz. 185
- 171. GOŁDYŃ, Piotr.:** [Wybory do Sejmu Ustawodawczego na Ma- zowszu Płockim w 1919 roku-recenzja] / Piotr Gołdyń. – 2021. // Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – T.12 (2021), s. 449-454, il.
- Zawiera rec. książki: Wybory do Sejmu Ustawodawczego na Ma- zowszu Płockim w 1919 roku/ Arkadiusz Meller. – Sofia, 2020.
- GÓRSKA, Ewa.: Pasje dyrektora z Argentyną w tle = poz. 76
- 172. KONARSKA-PABINIĄK, Barbara.:** Droga Waldemara Pawłaka do Sejmu / Konarska-Pabiniak Barbara. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 5(144), s. 12, il.
- KRAWIEC, Jacek.: Boję się prowokacji = poz. 137
- OBAJTEK, Daniel.: Potrzebujemy swoich mediów = poz. 141
- PŁUŻAŃSKI, Tadeusz.: „Tygodnik Solidarność” na celowniku bez- pieki = poz. 282
- 173. RADOMSKI, Grzegorz.:** [Wybory do Sejmu Ustawodawczego

na Mazowszu Płockim w 1919 roku-recenzja] / Grzegorz Radomski. – IV-VI 2021. // Notatki Płockie. – 2021, nr 2/267, s. 50-51, il. Zawiera rec. książki: Wybory do Sejmu Ustawodawczego na Mazowszu Płockim w 1919 roku/ Arkadiusz Meller. – Sofia, 2020.

Partie polityczne

174. PAWŁOWSKA, Hanna.: Jak narozrabiałam na zjeździe PSL: „Zapiski prowincjonalnego pismaka” – nowa książka Hanny Pawłowskiej. (2) / Hanna Pawłowska. – V 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 4(143), s. 10, il.
Zawiera fragment książki byłej dziennikarki Tygodnika Płockiego. Dotyczy zjazdu PSL w Płocku w 1992 r.

Organizacje społeczne

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: [Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej: stan na dzień 1 grudnia 2019 r. – recenzja] = poz. 166
– STOGOWSKA, Anna Maria.: Patriotyczny obowiązek – organizacja szkolnictwa polskiego = poz. 197
– SZATKOWSKA, Lena.: Złoty Janusz Gajos, Srebrny Bogumił Karbowski = poz. 261

Harcerstwo

– MAT.: Laska skautowska dla Zenona Kupniewskiego = poz. 67

Polityka społeczna

– LEWANDOWSKA, Anna.: Nie trujcie, sadźcie drzewa, rozbetonujcie = poz. 191
– LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwń dla Płocka, 7 dla Mazowsza = poz. 192
– **Raport** o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego 2021 = poz. 39
– SAC, Maciej.: Podział Mazowsza?: chory pomysł = poz. 196
– STRUŻIK, Adam.: Wesprzemy walkę ze smogiem = poz. 198
– **Tłuchowskie Zeszyty Historyczno-Społeczne** = poz. 44
175. Zasoby pomocy społecznej i instytucji aktywnej integracji: [dokument elektroniczny]. – 2021. // Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej. – 2020, nr 1, s. 10-27, il.

Praca. Zagadnienia socjalne

– **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy = poz. 5
– KRAWIEC, Jacek.: Boję się prowokacji = poz. 137
– STACHURSKA, Agnieszka.: Zarabiają średnio 10 tys. zł miesięcznie. Dlaczego protestują? = poz. 154

Związki zawodowe

176. CIOLKOWSKI, Andrzej.: 40 lat minęło – rozmowa z założycielem NSZZ RI Solidarność na Ziemi łowickiej / Andrzej Ciołkowski; rozmawiał Tomasz Ciołkowski. – VI 2021. // Gazeta Samorządność. – 2021, nr 57, s. 13, il.
– GÓRSKA, Ewa.: Pasję dyrektora z Argentyną w tle = poz. 76
– **Orlen**, Lotos, PGNiG = poz. 145
– PŁUŻAŃSKI, Tadeusz.: „Tygodnik Solidarność” na celowniku bezpieki = poz. 282

Zagadnienia socjologiczne

– BURZYŃSKA, Karolina.: Zamiast fontanny rzeźba jak lustro = poz. 86
– **Demografia** w gminach i powiatach województwa mazowieckiego = poz. 100
– FELCZAK, Paweł.: Co z tą odpowiedzialnością? = poz. 211
– LEWANDOWSKA, Anna.: Sąsiedzkie pospolite ruszenie: nie wycinać! = poz. 89
– PIKALSKA, Dominika.: Tych wycieczek żal. I balu też = poz. 215
– RAKOWSKI, Witold.: Wieś płocka = poz. 159
– SOBÓTKO, Iwona.: Jak panować nad sytuacją, nad którą nikt nie

panuje? = poz. 217

Patologia społeczna

177. ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: Mocnym głosem muszą wybrzmieć słowa przeprosin: diecezja płocka / Arkadiusz Adamkowski. – 25 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 145, dod. Tygodnik Płock, s. 3, fot.
Raport diecezjalny o przestępstwach seksualnych księży wobec małoletnich popełnionych w latach 2007-2021 opracowany przez zespół świeckich i duchownych „Ku uzdrowieniu i odnowie”.
– BURZYŃSKA, Karolina.: Czy w Płocku jest bezpieczniej? = poz. 205
178. BURZYŃSKA, Karolina.: Sześć lat więzienia dla duchownego / Karolina Burzyńska. – 11 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 133, dod. Tygodnik Płock, s. 3
Ks. Krzysztof L. oskarżony o przestępstwa seksualne wobec małoletnich pensjonariuszy z DPS w latach 2011-2016.

Miejsca pamięci narodowej. Obchody

179. (EG).: 80. rocznica śmierci gostynian: zginęli w pierwszej egzekucji publicznej / (eg). – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 14, il.
Rozstrzelanie mieszkańców Gostynina 15 czerwca 1941 roku.
– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Płock Miasto Bohater = poz. 104
– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Wizyta Józefa Piłsudskiego w Płocku 10 kwietnia 1921 roku = poz. 105
180. KRZEMIŃSKI, Adam.: Miejsca pamięci narodowej w parafii ligowo i ich rola w wychowaniu młodego pokolenia / Adam Krzemieński. – 2021. // Tłuchowskie Zeszyty Historyczno-Społeczne. – 2021, nr 17, s. 25-30
181. MIECZNIK, Tomasz.: Płock: Miasto Bohater: Kawaler Krzyża Walecznych 1921 / fotografie Tomasz Miecznik, Jan Waćkowski; redakcja Małgorzata Rostowska. – Wydanie I. – Płock: Otomiasto.com, 2021. – 61, [3] strony: ilustracje; 26 cm. ISBN 978-83-959942-1-0
– SZATKOWSKA, Lena.: Wystawa online w Książnicy Płockiej = poz. 279
– SZATKOWSKA, Lena.: Wznoszę toast na cześć miasta = poz. 112
182. W Gąbinie odsłonięto pamiątkową tablicę: przywracają pamięć o społeczności żydowskiej / opracowanie (ek). – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 20, il.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Samorząd terytorialny

– BABI, Marek Maria Karol.: To niebywałe wyróżnienie = poz. 52
– BARANOWSKA-LEMEN, Zuzanna.: „Każdemu staram się pomóc” – wywiad z Panią Sołtys Zuzanną Baranowską-Lemen = poz. 55
183. BIENIEK, Mariusz.: Musimy wrócić na mapę drogową Polski: Plebiscyt Supermiasta i Superregiony 2040 / Mariusz Bieniek; rozmawiała Anna Lewandowska. – 30 IV – 03 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 100, dod. Tygodnik Płock, s. 4-5, il. Plebiscyt „Gazety Wyborczej”. Rozmowa ze starostą powiatu płockiego – Mariuszem Bienkiem.
– BURZYŃSKA, Karolina.: Czy w Płocku jest bezpieczniej? = poz. 205
– BURZYŃSKA, Karolina.: Daleko od zgody = poz. 163
184. BURZYŃSKA, Karolina.: Park wodny – startujemy! – jeden z największych kontraktów w historii miasta / Karolina Burzyńska. – 30 IV – 03 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 100, dod. Tygodnik Płock, s. 1, il.
185. BURZYŃSKA, Karolina.: Prezydent: to policzek wymierzony płocczanom: Płock znów pominięty w rządowym naborze / Karolina Burzyńska. – 02 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021,

nr 77, dod. Tygodnik Płock, s. 1, il.
 Prezydent Andrzej Nowakowski o dotacjach rządowych dla samorządów.

186. BURZYŃSKA, Karolina.: Są tu rzeczy, o których marzę od lat: Plebiscyt Supermiasta i Superregiony 2040 / Karolina Burzyńska. – 23 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 94, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.
 Plebiscyt „Gazety Wyborczej”.
 – DANIELUK, Jacek.: Osiedle mieszkaniowe i żłobek? = poz. 248

187. GRYSZPANOWICZ, Piotr.: A może niech nas wyróżni laserowy most?: Plebiscyt Supermiasta i Superregiony 2040 / Piotr Gryspanowicz. – 02 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 77, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.
 Plebiscyt „Gazety Wyborczej”.

188. (JAC).: Majątki płockich radnych: nieruchomości, oszczędności, zarobki, samochody / (jac). – 1 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 22, s. 9, il.
 Majątki płockich radnych kadencji na lata 2018-2023.

189. (JAC).: Pływalnia zastąpi dawną „Siedemnaście”: podpisano umowę na budowę aquaparku / (jac). – 13 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 18, s. 7, il.
 – (jm).: Waleczne miasto w boju z bolszewikami = poz. 106

190. KINALSKA, Eliza.: Zarząd z absolutorium: XXV sesja Rady Powiatu Płockiego / Eliza Kinalska. – 4 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 18, s. 14, il.
 Raport o stanie powiatu za 2020 r. i wotum zaufania dla zarządu.
 – KŁOBUKOWSKI, Mirosław.: [W tym roku mijają 25 lat od utworzenia...] = poz. 169

191. LEWANDOWSKA, Anna.: Nie trujcie, sadźcie drzewa, rozbetonowujcie: Supermiasta i Superregiony 2040 – podsumowanie / Anna Lewandowska. – 07 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 104, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-6, 12, il.
 SuperMiasta 2040, SuperRegiony 2040 – Plebiscyt „Gazety Wyborczej”. Artykuł zawiera rozmowę z prezydentem Płocka, Andrzejem Nowakowskim.
 – LEWANDOWSKA, Anna.: Oto jest moja mała ojczyzna = poz. 65
 – LEWANDOWSKA, Anna.: Uczniowie, nie stresujcie się = poz. 213

192. LEWANDOWSKA, Anna.: 7 wyzwień dla Płocka, 7 dla Mazowsza: Supermiasta i Superregiony 2040 : głosujcie! / Anna Lewandowska. – 16 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 88, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.
 SuperMiasta2040, SuperRegiony 2040 – Plebiscyt „Gazety Wyborczej”.
 – MARCINIAK, Jola.: To mało znana oaza zieleni = poz. 94
 – **Na tropie** miejskich inwestycji = poz. 119

193. NOWAKOWSKI, Andrzej.: Płock jest wzorem dla innych samorządów / z Andrzejem Nowakowskim rozmawia Jan B. Nycek. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 6(145), s. 3, il.
 Rozmowa z prezydentem Płocka.

194. NYCEK, Jan B.: Płockie osiedla: nieco statystyki / Jan B. Nycek. – IV 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 6(145), s. 1
 Dot. również wyborów do rad osiedlowych w 2021 r.

195. NYCEK, Jan Bolesław.: Trzy razy TAK : Park Wodny na Skarpie / Jan Bolesław Nycek. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 5(144), s. 1, il.
 Budowa Parku Wodnego, stadionu Wisły Płock i sali koncertowej w ramach Strategii Zrównoważonego Rozwoju Płocka do roku 2030.
 – OPALIŃSKI, Tomasz.: Nowe życie w starych murach = poz. 276
 – **Otwarcie** zmodernizowanej Oczyszczalni Ścieków w Sierpcu = poz. 120
 – PLECZYŃSKI, Wiktor.: Mieszkańcy oskarżyli dewelopera o oszustwo. Jaki wyrok sądu w sprawie bloków przy Żyznej? = poz. 203

196. SAC, Maciej.: Podział Mazowsza?: chory pomysł: Gala

Supermiasta i Superregiony 2040 / Maciej Sac, Michał Wojtczuk. – 28 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 122, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

Podsumowanie plebiscytu „Gazety Wyborczej”.

– SERAFIMOWICZ, Ewa.: Zarys historii osiedli płockich = poz. 251
 – STACHURSKA, Agnieszka.: Osiedle na ponad 1000 mieszkańców, żłobek i nowa ulica. Jest zgoda na inwestycję wbrew zaleceniom komisji = poz. 253

197. STOGOWSKA, Anna Maria.: Patriotyczny obowiązek – organizacja szkolnictwa polskiego / Anna Maria Stogowska. – 2021. // Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – T.12 (2021), s. 299-320, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

198. STRUZIŁ, Adam.: Wespzemy walkę ze smogiem : Supermiasta i Superregiony 2040 / Adam Struził; rozmawiała Anna Lewandowska. – 14 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 4-5, il.

Plebiscyt „Gazety Wyborczej”. Rozmowa z marszałkiem województwa mazowieckiego - Adamem Struzikiem, na temat wyników głosowania mieszkańców Płocka i Mazowsza.

199. SZYKULSKI, Grzegorz.: Wybory samorządowe w gminie Drobin : „Tygodnik Płocki” o najważniejsze problemy gminy pyta kandydatów na burmistrza / Grzegorz Szykuliński, Krzysztof Wielec; rozmowę przeprowadził (ek). – 6 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 14, s. 16, il.

Rozmowa z Grzegorzem Szykulińskim i Krzysztofem Wielcem.

200. TEREBS, Jacek.: Inwestycje nie odpłyną... Jacek Terebus; rozmawiał Andrzej Papliński. – V – VI 2021. // Inżynier Mazowsza. – 2021, nr 3, s. 4-5, fot.

Rozmowa z wiceprezydentem Płocka ds. rozwoju i inwestycji.

201. WERESZCZYŃSKA, Joanna.: Po pierwsze inwestycje – główne inwestycje 2021 roku / Joanna Wereszczyńska. – VI 2021. // Głos Słupna. – 2021, nr 3, s. 4, il.

Podsumowanie inwestycji w pierwszym półroczu w gminie Słupno.

202. Z absolutorium i wotum zaufania: zarząd województwa mazowieckiego / opracowanie (ek). – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 16, il.

Budżet w 2020 roku oraz inwestycje w subregionie płockim.

– ZIĘBA, Krzysztof.: „Nafciarze” czekają = poz. 122

Wybory samorządowe

– **Głosy** z regionu = poz. 118

– SZYKULSKI, Grzegorz.: Wybory samorządowe w gminie Drobin = poz. 199

Sądownictwo

– ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: Mocnym głosem muszę wybrzmieć słowa przeprosin = poz. 177

– BURZYŃSKA, Karolina.: Sześć lat więzienia dla duchownego = poz. 178

203. PLECZYŃSKI, Wiktor.: Mieszkańcy oskarżyli dewelopera o oszustwo. Jaki wyrok sądu w sprawie bloków przy Żyznej? / Wiktor Pleczyński, Agnieszka Stachurska. – 15 IV 2021. // Petro-News. – 2021, nr 7, s. 11, il.

204. Raport o nadużyciach seksualnych popełnionych przez niektórych duchownych diecezji płockiej zgłoszonych w okresie od 31 maja 2007 roku do 31 maja 2021 roku. – VI 2021. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2021, nr 6, s. 526-535

– **Żegnaj** Prezesie = poz. 79

Bezpieczeństwo publiczne

205. BURZYŃSKA, Karolina.: Czy w Płocku jest bezpieczniej? / Karolina Burzyńska. – 18 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 139, dod. Tygodnik Płock, s. 6-7, il.

Policja i straż miejska podsumowują 2020 i 2019 r.: porównajmy

— SMOLIŃSKI, Leszek.: Ks. Andrzej Zakrzewski, Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej = poz. 167

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia. Szpitale

— BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie godził się na zło = poz. 70

206. MAKÓWKA, Robert.: Wywiad z Robertem Makówką – dyrektorem Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Sierpcu / Robert Makówka; rozmowę przeprowadził Krzysztof Rudowski. – 25 VI 2021. // Nasz Sierpc. – 2021, nr 2, s. 7-9, il.

— MAT.: Nominacja profesorska dla Jakuba Dobrucha = poz. 58

207. Rok walki z Covid-19: raport ze szpitala na Winiarach / opracował (red). – IV 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 3(142), s. 6, il.

— WANECKI, Jarosław.: Krystyna Pawlak 1937-2021 = poz. 71

Higiena

— DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Dwa światy – jedna rzeczywistość. Zdalna edukacja i powrót do szkoły „ pod lupą” praktyków = poz. 210

— FELCZAK, Paweł.: Co z tą odpowiedzialnością? = poz. 211

— LEWANDOWSKA, Anna.: Tygodnie ulgi w płockich szkołach = poz. 212

— PIKALSKA, Dominika.: Tych wycieczek żal. I balu też = poz. 215

— SOBÓTKO, Iwona.: Jak panować nad sytuacją, nad którą nikt nie panuje? = poz. 217

Rehabilitacja. Terapia

— MAŁECKA, Agnieszka.: Miód na serce = poz. 90

XI. NAUKA OŚWIATA KULTURA

Organizacje naukowe

Towarzystwo Naukowe Płockie

208. KRUSZEWSKI, Zbigniew.: Towarzystwo Naukowe Płockie w dwusetlecie założenia / Zbigniew Kruszeński. – 2020. // Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – T. 12 (2020), s. 167-183 Bibliografia.

Charakterystyka działalności w latach 1820-1830.

— (lesz.): 50 map księcia Radziwiłła = poz. 84

— PIEKARSKI, Tomasz.: Atlas Radziwiłłowski ze zbiorów TNP wpisany na polską listę krajową UNESCO Pamięć Świata = poz. 85

209. SZUMLIĆKA-RYCHLIK, Grażyna.: Dwieście artefaktów na dwustulecie Towarzystwa Naukowego Płockiego / Grażyna Szumlićka-Rychlik. – IV 2021. // Biuletyn Muzealny. – 2021, nr 55, s. 2-3, il.

Dot. wystawy ze zbiorów TNP w Muzeum Mazowieckim.

Oświata. Zagadnienia ogólne

210. DRZEWIECKA-KRAWCZYK, Hanna.: Dwa światy – jedna rzeczywistość. Zdalna edukacja i powrót do szkoły „ pod lupą” praktyków / Hanna Drzewiecka-Krawczyk, Agnieszka Baska. – IV-VI 2021. // Meritum. – 2021, nr 2, s. 91-98, fot.

Rozmowa nauczycieli konsultantów – H. Drzewieckiej-Krawczyk i A. Baski nt. wykorzystania narzędzi TIK w nauczaniu zdalnym i hybrydowym w czasie pandemii.

211. FELCZAK, Paweł.: Co z tą odpowiedzialnością? / Paweł Felczak; rozmawiała Małgorzata Gasik. – IV-VI 2021. // Meritum. – 2021, nr 2, s. 50-52, fot.

Rozmowa z Pawłem Felczakiem, nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w LO im. Władysława Jagiełły w Płocku o nauczaniu w czasie lockdownu.

212. LEWANDOWSKA, Anna.: Tygodnie ulgi w płockich szkołach: nauczyciele komentują / Anna Lewandowska. – 14 V 2021. //

Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 3, il. Problem powrotu do regularnych zajęć szkolnych po roku zdalnego nauczania w czasie pandemii koronawirusa.

213. LEWANDOWSKA, Anna.: Uczniowie, nie stresujcie się : powrót do szkół / Anna Lewandowska. – 14 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 1, il.

Problem powrotu do regularnych zajęć szkolnych po roku zdalnego nauczania w czasie pandemii koronawirusa. Artykuł zawiera list prezydenta Płocka, Andrzeja Nowakowskiego „Bądźmy wyrozumiali, wspierajmy się nawzajem”.

— LUTOMIERSKI, Marcin.: Stanisław Jachowicz jako pierwszy polski bajkopisarz dla dzieci = poz. 64

214. Matka autorytetem, przyjaciele inspiracją: uczniowie ze szkół regionu płockiego mówią o swoich wartościach / opracowanie rad. – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 28, il.

„Badanie wartości i potrzeb młodzieży w powiecie płockim”.

215. PIKALSKA, Dominika.: Tych wycieczek żal. I balu też... / Dominika Pikalska; rozmawiała Małgorzata Gasik. – IV-VI 2021. // Meritum. – 2021, nr 2, s. 47-49, fot.

Rozmowa z Dominiką Pikalską, uczennicą klasy ósmej ze Szkoły Podstawowej nr 3 w Płocku o życiu nastolatków w czasie pandemii.

Szkolnictwo podstawowe

216. DRAGAN, Barbara.: Szkoła, w której warto uczyć / z Barbarą Dragan rozmawia Jan B. Nycek. – VI 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 6(145), s. 2, il.

Rozmowa z dyrektorem II Prywatnej Szkoły Podstawowej Zespołu Oświatowo-Konsultacyjnego „Profesor” w Płocku.

217. SOBÓTKO, Iwona.: Jak panować nad sytuacją, nad którą nikt nie panuje? / Iwona Sobótka ; rozmawiała Małgorzata Gasik. – IV-VI 2021. // Meritum. – 2021, nr 2, s. 55-58, fot.

Rozmowa z Iwoną Sobótko, dyrektorem Szkoły Podstawowej w Podgórzu, gm. Mała Wieś o zarządzaniu szkołą w czasie pandemii.

Szkolnictwo ogólnokształcące

218. GÓRALSKA, Katarzyna.: Brakuje szkoły tętniącej życiem, rozmów, spotkań...: czy jest szansa na powrót do normalności? / Katarzyna Góralska, rozmawiał rad. – 18 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 20, s. 8, il.

Rozmowa z Katarzyną Góralską, dyrektorem płockiej Małachowianki.

— KACPRZAK, Michał.: Gdzie św. Kazimierz i Morykoni spotkać się mogli = poz. 107

219. MARCINIĄK, Jola.: Nauczyciele z Blichowa: mają mnóstwo talentów – są m.in. artystami plastykami / Jola Marciniak. – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 18, il.

M.in. historia SP w Blichowie i mural na jej budynku.

220. RAD.: Marszałek stanie przed Małachowianką...: absolwenci szkoły przygotowują się do uroczystości / rad. – 4 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 18, s. 16, il.

Plany obchodów stulecia nadania patrona płockiej Małachowiance (m. in. projekt pomnika).

Sprostowanie do art. (dot. składu Komitetu Honorowego) w Tygodniku Płockim nr 19, s. 5.

Szkolnictwo zawodowe

— BIENIEK, Mariusz.: Musimy wrócić na mapę drogową Polski = poz. 183

Szkolnictwo specjalne

221. KUŹNIEWSKA, Zofia.: Zarys działalności Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 2 w Płocku na tle kształtowania się przepisów o wychowaniu i nauczaniu osób niepełnosprawnych umysłowo / Zofia Kuźniewska. – 2020. // Rocznik Towarzystwa

Naukowego Płockiego. – T. 12 (2020), s. 187-200

Bibliografia. – Streszczenie w języku angielskim.

222. Szkoła inna niż wszystkie / opracowanie Zespół Szkół Specjalnych w Goślicach. – V 2021. // infoPłockTV. – 2021, nr 8, s. 17, il.

Szkolnictwo artystyczne

223. (EG): Ma inspirować do twórczości: imię Romualda Twardowskiego dla Szkoły Muzycznej / (eg). – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 14, il.

M.in. historia placówki w Gostyninie.

Kultura

– **Miecz** i chałupy, czyli wycieczka po Mazowszu rycerskim i wiejskim = poz. 96

– RECOMMENDS, Jack.: City break w Płocku = poz. 98

Imprezy kulturalne

224. Kalendarium najważniejszych wydarzeń / opracowanie Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc. – 25 VI 2021. // Nasz Sierpc. – 2021, nr 2, s. 48-49, il. – (Kalendarium)

Najważniejsze wydarzenia w Sierpcu od marca do maja 2021.

– SZATKOWSKA, Lena.: Zwycięzcy w kategorii Kultura = poz. 284

– **Za azurowym** ogrodzeniem, wśród pięknej zieleni = poz. 99

Amatorski ruch artystyczny

– GRABOWSKA-PANEK, Małgorzata.: Przez życie tanecznym krokiem = poz. 116

Muzea i wystawy

– KOWALSKA, Katarzyna.: O dwóch takich, co znalazły w Polsce El Greca = poz. 254

– **Polski** motorsport w światowej formie = poz. 148

Muzeum Mazowieckie

225. BURZYŃSKA, Karolina.: Elegancki kabriolet z Bradford zaparkował przy Kolegialnej 6: nowy nabytek Muzeum Mazowieckiego / Karolina Burzyńska. – 7 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 104, dod. Tygodnik Płock, s. 3, il.

– Kacprzak Michał.: Zda się, że to baśń czarowna, czyli jak Płock został kawalerem = poz. 108

226. SZATKOWSKA, Lena.: Kabriolet z roku 1926: Muzeum Mazowieckie otrzymało wyjątkowy eksponat / Lena Szatkowska. – 11 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 19, s. 10, il.

Angielski kabriolet Jowett na ekspozycję „Sztuka dwudziestolecia międzywojennego - art déco” sfinansowany przez PKN ORLEN.

– SZUMLICKA-RYCHLIK, Grażyna.: Dwieście artefaktów na dwustu-lecie Towarzystwa Naukowego Płockiego = poz. 209

227. WOŹNIAK-ADAMSKA, Aleksandra.: Czas na dizajn! / Aleksandra Woźniak-Adamska. – IV 2021. // Biuletyn Muzealny. – 2021, nr 55, s. 6-7, il.

Dot. powiększającej się kolekcji zabytków polskiej i europejskiej sztuki stosowanej w płockim muzeum.

228. ZAREMBA, Szymon.: Wszystkie przeprowadzki Bolesława Biegasa / Szymon Zaremba. – VI 2021. // infoPłockTV. – 2021, nr 9, s. 15, il.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

229. ASZTEMBORSKI, Jarosław.: Rok jubileuszu: Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu (1971-2021) / Jarosław Asztemborski, Grzegorz Czajkowski. – IV 2021. // Nasz Płock. – 2021, nr 3(142), s. 1, 15, il.

230. LEWANDOWSKA, Anna.: Muzeum, które żyje cały rok: skansen w Sierpcu ma już 50 lat! / Anna Lewandowska. – 11 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 133, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

231. RAD.: Wiatrak z Zalesia: po 80 latach powrócił do pracy /

rad. – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 15, il.

Uruchomienie zabytkowego wiatraka w Muzeum Wsi Mazowieckiej w ramach obchodów 50-lecia istnienia placówki.

Muzeum Żydów Mazowieckich

232. KOWALSKI, Rafał.: Dziecięce lata w pandemii / Rafał Kowalski. – IV 2021. // Biuletyn Muzealny. – 2021, nr 55, s. 8, il.

Podsumowanie działalności MŻM w pierwszym kwartale 2021 r.

Radio. Telewizja

233. MAŁECKA, Agnieszka.: Służba na falach: w rocznicę wizyty Jana Pawła II / Agnieszka MałECKA, Włodzimierz PiętkA. – 20 VI 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 24, dod. Gość Płocki, nr 24/637, s. VI, il.

30. rocznica powstania Katolickiego Radia Płock.

Kultura fizyczna. Sport

– BIENIEK, Mariusz.: Musimy wrócić na mapę drogową Polski = poz. 183

– **Biznes** stawia na sport = poz. 126

– BURZYŃSKA, Karolina.: Park wodny – startujemy! = poz. 184

234. CHROBOT, Wiesław.: Wiesław Chrobot: 27 lat z wózkami / Wiesław Chrobot. – 27 V 2021. // PetroNews. – 2021, nr 10, s. 9, il.

Historia Płock Orlen Polish Open.

235. CZAJKOWSKI, Grzegorz.: Redakcyjnym okiem / Grzegorz Czajkowski. // Nasz Płock. – 2021, nr 6(145), s. 13

Osiągnięcia poszczególnych piłkarzy Wisły Płock w sezonie 2020/2021.

– **Kalendarium** najważniejszych wydarzeń = poz. 224

236. MARZEC, Tomasz.: Zespół potrzebował wstrząsu / Tomasz Marzec; rozmawiał Maciej Wąsowski. – 16 IV 2021. // Przegląd Sportowy. – 2021, nr 88, s. 22-23, il.

Rozmowa z prezesem Wisły Płock, Tomaszem Marcem, o zmianie szkoleniowca piłkarzy nożnych.

– NYCEK, Jan Bolesław.: Trzy razy TAK = poz. 195

– **Polski** motorsport w światowej formie = poz. 148

237. Polskie kolarstwo w dobrych rękach / materiał przygotowany we współpracy z PKN ORLEN. – V 2021. // Forum Polskiej Gospodarki. – 2021, nr 5(12), s. 38-39, il.

PKN ORLEN SA sponsorem imprez, zawodów i polskich kolarzy.

– PRZEMYŚLSKI, Jan.: Czempioni z wielkimi planami: kibice z wielkimi oczekiwaniami! = poz. 150

– **Przemysław** Burzyński dyrektor MOSIR Sierpc = poz. 57

238. STACHURSKA AGNIESZKA.: Herosi i Ninja w Radotkach / Agnieszka Stachurska. – 29 IV 2021. // PetroNews. – 2021, nr 8, s. 1,15, il.

Zawody Adrenaline Rush i Ninja Games w Osadzie Młynarza w Radotkach.

239. STACHURSKA, Agnieszka.: Mistrzostwa znów w tącku. Jak oceniana jest nowa inwestycja Stada Ogierów? / Agnieszka Stachurska. – 13 V 2021. // PetroNews. – 2021, nr 9, s. 14, il.

Pierwszy etap Polskiej Ligi Jeździeckiej w tącku.

– ZIĘBA, Krzysztof.: „Nafciarze” czekają = poz. 122

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Krytyka literacka. Życie literackie

240. KOWALCZYK, Zofia.: Miłość, pamięć i pandemia: płocczanie piszą książki / Zofia Kowalczyk. – 04 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 127, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 8, il.

Zawiera rec. książki: Na końcu schodów / Aleksandra Kowalska. – Warszawa, 2021.

241. LEWANDOWSKA, Anna.: Mecenas Zuza czołgów nie cierpi: książka z Płockiem w tle / Anna Lewandowska. – 09 IV 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 82, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

Artykuł zawiera fragm. książki „Wojna”. Zawiera recenzję książki: *Wojna* / Jacek Ostrowski. – Warszawa, 2021..

242. LEWANDOWSKA, Anna.: Zuza musi pociągnąć za spust : nowa książka Jacka Ostrowskiego / Anna Lewandowska. – 13 V 2022. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

Zawiera recenzję książki : *Bibliotekarka* / Jacek Ostrowski. – Warszawa, 2022.

– LUTOMIERSKI, Marcin.: Stanisław Jachowicz jako pierwszy polski bajkopisarz dla dzieci = poz. 64

– SKIERSKI, Leszek.: Zmarła Wanda Gołębiowska = poz. 63

Poezja

– SKIERSKI, Leszek.: Niepowetowana strata = poz. 62

Proza

243. Gwiazdy w Wiśle: baśnie i legendy o Płocku / opracowanie redakcyjne Alicja Wasilewska, Agnieszka Maćkowiak-Fijałkowska, Bożena Piórkowska; opracowanie graficzne Mariusz Młynarkiewicz, Laura Dyczko. – Wydanie drugie. – Płock: Płocka Galeria Sztuki, 2021. – 153, [3] strony: ilustracje; 25 cm.

ISBN 978-83-66446-10-6

– LEWANDOWSKA, Anna.: Mecenasa Zuza czołgów nie cierpi = poz. 241

– LEWANDOWSKA, Anna.: Zuza musi pociągnąć za spust = poz. 242

– LEWANDOWSKI, Radosław.: Praca pisarza przypomina trochę robotę górnika = poz. 68

244. OSTROWSKI, Jacek (1957-).: *Wojna* / Jacek Ostrowski. – Wydanie pierwsze. – Warszawa: Skarpa Warszawska, 2021. – 313, [7] stron; 21 cm. – (Seria z Papugą. Mecenasa Zuza Lewandowska; [5])

ISBN 978-83-66644-71-7

Powieść inspirowana prawdziwymi wydarzeniami.

245. Zabójczy pocisk: dziedzictwo / Wojciech Chmielarz, Magdalena Witkiewicz, Krzysztof Bochus, Katarzyna Kacprzak, Alibena Grabowska, Grzegorz Kapła, Joanna Jax, Jacek Ostrowski, Tomasz Duszyński, Alek Rogoziński, Agnieszka Zakrzewska, Małgorzata Rogala. – Wydanie pierwsze. – Warszawa: Skarpa Warszawska, © copyright 2021. – 429, [3] strony, [16] stron tablic: ilustracje kolorowe; 21 cm.

Autor Jacek Ostrowski jest mieszkańcem Płocka.

XIV. SZTUKA

– **Miecze** i chałupy, czyli wycieczka po Mazowszu rycerskim i wiejskim = poz. 96

– RECOMMENDS, Jack.: City break w Płocku = poz. 98

Architektura. Zabytki. Planowanie przestrzenne

– BURZYŃSKA, Karolina.: Figura znów przy Mostowej = poz. 272

– BURZYŃSKA, Karolina.: Jeden plac Celebry, cztery różne propozycje = poz. 273

246. BURZYŃSKA, Karolina.: Rynek ze świątynią muzyki: koncepcja gotowa / Karolina Burzyńska. – 07 V 2021. // *Gazeta Wyborcza*. – 2021, nr 104, dod. Tygodnik Płock, s. 7, il.

Nowy Rynek w Płocku – projekt sali koncertowej

– BURZYŃSKA, Karolina.: Zamiast fontanny rzeźba jak lustro = poz. 86

– CEGŁOWSKI, Stefan.: Siedem lat z życia katedry płockiej (2015-2021) = poz. 256

247. CHUDZYŃSKI, Marian.: Dwory i pałace ziemi gostyńskiej / Marian Chudzyński; [fotografie Jan Bolesław Nycek i inni]; Słownictwo Ziemi Gostyńskiej. – Płock: „Korepetytor” M. Gałczyński 2021. – 218 stron: fotografie; 25 cm.

Bibliogr. s. 212-218.

ISBN 978-83-64825-81-1

248. DANIELUK, Jacek.: Osiedle mieszkaniowe i żłobek?: na terenie po byłych zakładach drobiarskich w Płocku / Jacek Danieluk. – 1 VI 2021. // *Tygodnik Płocki*. – 2021, nr 22, s. 3, il.

Projekt budowy osiedla mieszkaniowego ze żłobkiem i drogą.

249. KRAWCZYK-KRAJCZYŃSKA, Ilona.: Trzeci taki w diecezji: diecezjalny zabytek / Ilona Krawczyk-Krajczyńska. – 9 V 2021. // *Gość Niedzielnny*. – 2021, nr 18, dod. *Gość Płocki*, nr 18/631, s. 1, il.

Opactwo kanoników regularnych w Czerwińsku nad Wisłą Pomnikiem Historii.

– LEWICKI, Jakub.: Historyczne ruiny zamków na Mazowszu – metody ochrony i konserwacji = poz. 257

250. MAT.: Dom pełen sentymentów / MAT. – 25 V 2021. // *Ekstra Sierpc*. – 2021, nr 86, s. 5, il.

Historia zabytkowego domu przy ulicy Wojska Polskiego w Sierpcu. – OPALIŃSKI, Tomasz.: Nowe życie w starych murach = poz. 276

251. SERAFIMOWICZ, Ewa.: Zarys historii osiedli płockich / Ewa Serafimowicz, Włodzimierz Serafimowicz. – IV-VI 2021. // *Notatki Płockie*. – 2021, nr 2/267, s. 30-49, il.

Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

Zawiera szczegółowe opisy 21 płockich osiedli.

252. STACHURSKA, Agnieszka.: Jest kara za niemal całkowite rozebranie zabytkowego budynku – milion złotych / Agnieszka Stachurska. – 15 IV 2021. // *PetroNews*. – 2021, nr 7, s. 14, il.

Dotyczy rozbiórki kamienic przy ul. Kościuszki 22 i 22a w Płocku.

253. STACHURSKA, Agnieszka.: Osiedle na ponad 1000 mieszkań, żłobek i nowa ulica. Jest zgoda na inwestycję wbrew zaleceniom komisji / Agnieszka Stachurska. – 10 VI 2021. // *PetroNews*. – 2021, nr 11, s. 1, 10, il.

Plany wybudowania nowego osiedla na terenie dawnych Zakładów Drobiarskich.

– SUŁKOWSKA, Katarzyna.: Prace konserwatorskie w bazylice w Czerwińsku nad Wisłą – architektura i wnętrze = poz. 258

– SZATKOWSKA, Lena.: Pomnik jak przydrożna kapliczka = poz. 278

Malarstwo. Rzeźba

– BRUDNOWSKI, J.: Powiatowy Kącik Artystyczny = poz. 83

– CHLEWIŃSKI, Zbigniew.: Ryszard Kosek 1957-2020 = poz. 66

– CZAJKOWSKI, Grzegorz.: Pożegnanie wspaniałego pejzażysty = poz. 53

254. KOWALSKA, Katarzyna.: O dwóch takich, co znalazły w Polsce El Greca / Katarzyna Kowalska ; rozmawiał Artur Zaborzki. – 04-09 V 2021. // *Przegląd* (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 19, s. 46-48, fot., il.

Rozmowa z reżyserem filmu dokumentalnego i książki „Polski El Greco” o historii obrazu El Greca „Ekstaza św. Franciszka” odnalezionego w 1964 r. na plebanii w Kosowie Lackim przez historyczki sztuki – Izabellę Galicką (ur. w Gostyninie) i Hannę Sygietyńską-Kwoczyńską.

– PATROWICZ, Monika.: Arcyciekawe lato w Sannikach = poz. 267

255. ROBAK, Waldemar.: Pomiedzy ekspresją a interpretacją świata. Wystawa malarstwa prof. Grzegorza Bednarskiego w Płockiej Galerii Sztuki / Waldemar Robak. – 13 V 2021. // *PetroNews*. – 2021, nr 9, s. 11, il.

– SZATKOWSKA, Lena.: Zdjąć „ciemne okulary” i rozejrzeć się = poz. 54

Sztuka użytkowa

– BURZYŃSKA, Karolina.: Elegancki kabriolet z Bradford zaparkował przy Kolegialnej 6 = poz. 225

– WOŹNIAK-ADAMSKA, Aleksandra.: Czas na dizajn! = poz. 227

Ochrona zabytków

– BURZYŃSKA, Karolina.: Są tu rzeczy, o których marzę od lat = poz. 186

256. CEGŁOWSKI, Stefan.: Siedem lat z życia katedry płockiej (2015-2021) / Stefan Cegłowski. – IV-VI 2021. // Renowacje i Zabytki. – 2021, nr 2(78), s. 88-99, il.

Streszcz. eng.

– GRYSZPANOWICZ, Piotr.: A może niech nas wyróżni laserowy most? = poz. 187

– KRAWCZYK-KRAJCZYŃSKA, Ilona.: Trzeci taki w diecezji = poz. 249

257. LEWICKI, Jakub.: Historyczne ruiny zamków na Mazowszu – metody ochrony i konserwacji / Jakub Lewicki. – IV-VI 2021. // Renowacje i Zabytki. – 2021, nr 2(78), s. 26-53, il.

– MAT.: Dom pełen sentymentów = poz. 250

258. SUŁKOWSKA, Katarzyna.: Prace konserwatorskie w bazylice w Czerwińsku nad Wisłą – architektura i wnętrze / Katarzyna Sułkowska, Joanna Ziembiewicz. – IV-VI 2021. // Renowacje i Zabytki. – 2021, nr 2(78), s. 100-113, il.

Streszcz. eng.

Teatr

259. BURZYŃSKA, Karolina.: 12 kandydatów, trzech z Płocka: kto dyrektorem Teatru Dramatycznego? / Karolina Burzyńska. – 11 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 133, dod. Tygodnik Płock, s. 1

– FISZER, Marian.: Żałuję, że to się kończy = poz. 61

260. SZATKOWSKA, Lena.: Hrabal na koniec sezonu : bardzo osobisty spektakl w płockim Teatrze / Lena Szatkowska. – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 9, il.

Zawiera rec. przedstawienia: Bambini di Praga / Bohumil Hrabal; reż. Marek Mokrowiecki; Teatr Dramatyczny, Płock.

– SZATKOWSKA, Lena.: Słucham Cię w każdą sobotę. Mira = poz. 82

261. SZATKOWSKA, Lena.: Złoty Janusz Gajos, Srebrny Bogumił Karbowski: Płockie Towarzystwo Przyjaciół Teatru wręczyło Maski / Lena Szatkowska. – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 7, il.

38. edycja płockiej nagrody teatralnej „Srebrna Maski”, premiera spektaklu „Historia ziemi. Epoka chaotycka”.

Recenzje teatralne

262. MAŁECKA, Agnieszka.: Bohaterka w cieniu swojej misji: spektakl na 90. rocznicę objawień w Płocku. Recenzja / Agnieszka Małeczka. – 13 VI 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 23, dod. Gość Płocki, nr 23/636, s. IV, il.

Dostępny także w wersji elektronicznej.

Zawiera rec. przedstawienia: Sekretarka / reż. Barbara Misiun, Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, Płock.

Muzyka

263. BURZYŃSKA, Karolina.: Farbeni, Czesław i dzieciaki: jubileusz płockiej kapeli / Karolina Burzyńska. – 25 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 145, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 9, il.

Obchody 35-lecia zespołu Farben Lehre.

– BURZYŃSKA, Karolina.: Rynek ze świątynią muzyki = poz. 246

264. BURZYŃSKA, Karolina.: Zadeklarowaliśmy: nie uciekniemy: hiphopowe imprezy / Karolina Burzyńska. – 21 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 116, dod. Tygodnik Płock, s. 3, il.

Artykuł zawiera rozmowę z twórcą i organizatorem płockiego festiwalu hiphopowego, Płocczaninem Roku 2019 - Marcinem Siwkiem.

– DANIELUK, Jacek.: Rewolucja na Nowym Rynku = poz. 117

265. DOBACZEWSKI, Hubert.: Poza dobrem i złem / Hubert „Śpięty” Dobaczewski; rozmawiał Jordan Babula. – IV 2021. // Teraz Rock (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 4, s. 42-43, fot.

Rozmowa o solowej płycie Huberta Dobaczewskiego, zawieszenie działalności zespołu Lao Che.

266. DOBACZEWSKI, Hubert.: System włazi mi do chatupy: Śpięty,

wokalista Lao Che, wydał drugą solową płytę / Hubert Dobaczewski; rozmawiał Jarosław Szubrycht. – 25 V 2021. // Gazeta Wyborcza (Wyd. zasadnicze). – 2021, nr 119, s. 1, 16-17, fot.

267. PATROWICZ, Monika.: Arcyciekawe lato w Sannikach / Monika Patrowicz, rozmawiała Marta Kunavar. – 25 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 21, s. 10, il.

Rozmowa z Moniką Patrowicz, dyrektorem Europejskiego Centrum Artystycznego im. Fryderyka Chopina w Sannikach.

– SZATKOWSKA, Lena.: Słucham Cię w każdą sobotę. Mira = poz. 82

268. SZYMANIK, Grzegorz.: Serce klęka: co się stało z Jeden Osiem L / Grzegorz Szymanik. – 17 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 112, dod. Duży Format, nr 18, s. 2-5, il.

269. WOJDA, Wojciech.: Niczego nie żałuję / Wojciech Wojda; rozmawiała Jola Marciniak. – 27 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 17, s. 26, il.

Rozmowa z Wojciechem Wojdą, liderem płockiego zespołu Farben Lehre, w roku jubileuszu 35-lecia istnienia zespołu.

270. WOJDA, Wojciech.: Wyprodukowani w NASA / Wojciech Wojda; rozmawiał Maciej Koprowicz. – IV 2021. // Teraz Rock (Wyd. elektroniczne). – 2021, nr 4, s. 50-51, fot.

35-lecie zespołu Farben Lehre.

Film

– KOWALSKA, Katarzyna.: O dwóch takich, co znalazły w Polsce El Greca = poz. 254

Fotografia

– LEWANDOWSKA, Anna.: Zdjęcia jak dokumenty = poz. 109

– ŁAKOMSKI, Mirosław.: Płock = poz. 110

– SZATKOWSKA, Lena.: Fotohistoria Płocka = poz. 111

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

– ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: Mocnym głosem muszą wybrzmieć słowa przeprosin = poz. 177

271. AM.: Jej świadectwa dziś potrzeba: modlitwa w płockiej Imielnicy / am. – 9 V 2021. // Gość Niedzielny. – 2021, nr 18, dod. Gość Płocki, nr 18/631, s. I, il.

Rok Rodziny.

272. BURZYŃSKA, Karolina.: Figura znów przy Mostowej / Karolina Burzyńska. – 14 V 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 110, dod. Tygodnik Płock, s. 2, il.

Powrót do przeszłości

Pomysł Piotra Gryszpanowicza, prezesa Towarzystwa Technicznego, rekonstrukcji figury Matki Boskiej Niepokalanej z ul. Mostowej w Płocku, ufundowanej przez Stanisława Górnickiego w 1886 r.

273. BURZYŃSKA, Karolina.: Jeden plac Celebry, cztery różne pozycje : papieski jubileusz / Karolina Burzyńska. – 04 VI 2021. // Gazeta Wyborcza. – 2021, nr 127, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

30. rocznica wizyty Jana Pawła II w Płocku - odświeżenie pomnika krzyża z wizerunkiem Jezusa Miłosiernego, upamiętniającego wizytę papieża w 1991 r. w Płocku.

– BURZYŃSKA, Karolina.: Sześć lat więzienia dla duchownego = poz. 178

– CEGŁOWSKI, Stefan. : Siedem lat z życia katedry płockiej (2015-2021) = poz. 256

– GAŚSIOROWSKA, Edyta.: 45 lat posługi kapłańskiej ks. Andrzeja Zakrzewskiego = poz. 81

– GÓRNY, Grzegorz.: Ufam = poz. 60

274. KINALSKA, Eliza.: Chwałą łąki umajone: w Głównie, Brochocinku, Zdziarze Wielkim... / Eliza Kinalska. – 20 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 20, s. 14-15, il.

Nabożeństwa majowe w podpłockich miejscowościach.

– KRZEMIŃSKI, Adam.: Miejsca pamięci narodowej w parafii

Ligowo i ich rola w wychowaniu młodego pokolenia = poz. 180
— MAŁECKA, Agnieszka.: Bohaterka w cieniu swojej misji = poz. 262

— MAŁECKA, Agnieszka.: Miód na serce = poz. 90

275. MAŁECKA, Agnieszka.: Najszczęśliwsza w diecezji: jubileusz na płockiej Wielkiej Płycie / Agnieszka MałECKA, Włodzimierz PiętkA. – 20 VI 2021. // Gość NiedzielnY. – 2021, nr 24, dod. Gość Płocki, nr 24/637, s. V, il.

Obchody 40-stej rocznicy powstania Parafii św. Jadwigi Królowej w Płocku.

— MAŁECKA, Agnieszka.: Pontyfikat jak drogowkaz = poz. 59

— MAŁECKA, Agnieszka.: Służba na falach = poz. 233

— **Miecze** i chałupy, czyli wycieczka po Mazowszu rycerskim i wiejskim = poz. 96

276. OPAŁIŃSKI, Tomasz.: Nowe życie w starych murach: programy wsparcia samorządu Mazowsza / Tomasz Opaliński. – IV 2021. // Mazowsze. Serce Polski. – 2021, nr 4, s. 8-11, il.

40 tys. zł dofinansowania z budżetu samorządu Mazowsza na konserwację i renowację ścian wewnętrznych prezbiterium oraz kaplicy Sanktuarium Matki Bożej Sierpeckiej.

— PIĘTKA, Włodzimierz.: Nie wtedy sutanna, kiedy dobrze = poz. 74

— **Raport** o nadużyciach seksualnych popełnionych przez niektórych duchownych diecezji płockiej zgłoszonych w okresie od 31 maja 2007 roku do 31 maja 2021 roku = poz. 204

— SADEJ, Jacek.: Duchowni – ofiary zbrodni = poz. 115

277. SEWERYNIAK, Henryk.: My tego Piotra tak znamy i wciąż jeszcze nie znamy... / Henryk Seweryniak. – 6 VI 2021. // Gość NiedzielnY. – 2021, nr 22, dod. Gość Płocki, nr 19/634, s. VI-VII, il.

Wspomnienia dotyczące pierwszego dnia wizyty Jana Pawła II w Płocku 7 czerwca 1991 r.

— SUŁKOWSKA, Katarzyna.: Prace konserwatorskie w bazylice w Czerwińsku nad Wisłą – architektura i wnętrze = poz. 258

278. SZATKOWSKA, Lena.: Pomnik jak przydrożna kapliczka: 30. rocznica papieskiej pielgrzymki do Płocka / Lena Szatkowska. – 8 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 23, s. 10, il.

Wspomnienia dot. pielgrzymki Jana Pawła II do Płocka oraz uroczystość odsłonięcia pamiątkowego pomnika.

— **Tuchowskie** Zeszyty Historyczno-Społeczne = poz. 44

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

— LUTOMIERSKI, Marcin.: Stanisław Jachowicz jako pierwszy polski bajkopisarz dla dzieci = poz. 64

Biblioteki publiczne

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

— (jm): Waleczne miasto w boju z bolszewikami = poz. 106

279. SZATKOWSKA, Lena.: Wystawa online w Książnicy Płockiej: o nich to śpiewać będą: obrońcy Płocka 1920 / Lena Szatkowska. – 20 IV 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 16, s. 10, il.
Wystawa w Książnicy Płockiej „O was to śpiewać będą”.

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

— BABI, Marek Maria Karol.: To niebywałe wyróżnienie = poz. 52
— Czas na nasz ruch w detalu = poz. 129

280. (JAC).: Czytelnicy docenili lata historii: Plebiscyt „Z Tumskiego Wzgórza” – inicjatywy społeczne i gospodarcze / (jac). – 22 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 25, s. 19, il.

— KACPRZAK, Michał.: Gdzie św. Kazimierz i Morykoni spotkać się mogli = poz. 107

— **Kacprzak** Michał.: Zda się, że to baśń czarowna, czyli jak Płock został kawalerem = poz. 108

281. OBAJTEK, Daniel.: Nie robimy czystek w Polska Press / Daniel Obajtek; rozmawiał Hubert Biskupski. – 19 V 2021. // Super Express. – 2021, nr 114, s. 4-5, fot.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN o sytuacji w Polska Press i o przejęciu przez concern PGNiG i Lotosu.

— OBAJTEK, Daniel.: Potrzebujemy swoich mediów = poz. 141

— OBAJTEK, Daniel.: Daniel Obajtek: trzeba decydować, nie administrować = poz. 142

282. PŁUŻAŃSKI, Tadeusz.: „Tygodnik Solidarność” na celowniku bezpieki: 40-lecie „Tygodnika Solidarność” / Tadeusz Płużański. – 07 IV 2021. // Tygodnik Solidarność. – 2021, nr 14, s. 16-19, il.

Tadeusz Mazowiecki, pierwszy redaktor naczelny Tygodnika Solidarność.

283. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Wielcy zwycięzcy próby czasu: 14. Gala Z Tumskiego Wzgórza, czyli Wydarzenia Roku 2020 za nami / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. – 8 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 24, s. 6-7, il.

M.in. Nominacje Nadzwyczajne za „serce, oddanie i ofiarność w walce z pandemią koronawirusa”.

284. SZATKOWSKA, Lena.: Zwycięzcy w kategorii Kultura: XIV edycja Plebiscytu „Z Tumskiego Wzgórza” / Lena Szatkowska. – 29 VI 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 26, s. 19, il.

285. SZATKOWSKI, Tomasz.: Superchampiony dla bohaterów : podczas uroczystej Gali w Domu Technika w Płocku podziękujemy tym, którzy szczególnie zaangażowali się w walce z epidemią / Tomasz Szatkowski. – 4 V 2021. // Tygodnik Płocki. – 2021, nr 18, s. 5, il.

14. Plebiscyt Tygodnika Płockiego „Z Tumskiego Wzgórza” - Wydarzenie roku 2020. Zasady przyznania oraz nominowane instytucje do nowej nagrody – Superchampiony – za pomoc w zwiazku z pandemią koronawirusa (nominacje jednostkowe nieujawnione, wyłączone z głosowania).

INDEKS OSOBOWY

- Adamkowski, Arkadiusz 12, 177
 Adamska, Aleksandra. zob. Woźniak-Adamska, Aleksandra.
 ads. 123
 am. 271
 AS. 124
 Asiński, Wojciech 48
 Asztemborski, Jarosław 229
 Babi, Marek Maria Karol 52
 Babula, Jordan 265
 Banasiak, Joanna 114
 Baranowska-Lemen, Zuzanna 55
 Baska, Agnieszka 210
 Berezowski, Andrzej 125
 Biała, Joanna 80
 Bielski, Rafał 245
 Bieniek, Mariusz 183
 Bieńkowska, Małgorzata 39
 Bieroń, Elżbieta. zob. Szubska-Bieroń, Elżbieta.
 Biskupski, Hubert 281
 Bochus, Krzysztof 245
 Bogucka, Agnieszka 70
 Bondyra, Michał 19a
 Brudnowski, J. 55, 83
 Brzozowski, Paweł 17
 Burzyńska, Karolina 86, 87, 93, 103, 127, 163, 165, 178, 184–6,
 205, 225, 246, 259, 263–4, 272–3
 Bziuk, Justyna 1
 Cacko, Anna 39
 Cegłowska, Blanka. zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka.
 Cegłowski, Stefan 256
 Chlewiński, Zbigniew 66
 Chmielarz, Wojciech 245
 Chodkowski, Lech 168
 Chrobot, Wiesław 234
 Chudzyński, Marian 247
 Ciborski, Jacek 155
 Ciołkowski, Andrzej 176
 Ciołkowski, Tomasz 176
 Czajkowski, Grzegorz 53, 68, 229, 235
 Czermiński, Jakub 141
 Czerwiński, Paweł 155
 Danieluk, Jacek 117, 248
 Dąbrowski, Paweł 11
 Dobaczewski, Hubert 265–6
 Dragan, Barbara 216
 Drzewiecka-Krawczyk, Hanna 210
 Duszyński, Tomasz 245
 Dyczko, Laura 243
 Dylewski, Damian 161
 (eg). 179, 223
 (ek). 182, 199
 Falzmann, Zuzanna 15
 Felczak, Paweł 211
 Fijałkowska, Agnieszka zob. Maćkowiak-Fijałkowska, Agnieszka
 Fiszer, Marian 61
 Furman, Tomasz 130–1, 143
 Gasik, Małgorzata 211, 215, 217
 Gąsiorowska, Edyta 44, 81
 Głowacka, Mariola 38
 Gołdyn, Piotr 171
 Gołębiowski, Grzegorz 36, 104–5, 114, 166
 Góralska, Katarzyna 218
 Górny, Grzegorz 60
 Górská, Ewa 76
 Górski, Jarosław 72
 GRA 142
 Grabowska-Grzyb, Ałbena 245
 Grabowska-Panek, Małgorzata 116
 GRK 155
 Grochowska, Anna 5
 Gryspanowicz, Piotr 164, 187
 Grzeszak, Adam 132–3
 Grzyb, Ałbena zob. Grabowska-Grzyb, Ałbena
 Grzywacz, Jacek 35
 (jac). 188–9, 280
 Jax, Joanna 245
 (jm). 106
 Kacprzak, Katarzyna 245
 Kacprzak, Michał 107, 108
 Kapla, Grzegorz 245
 Kelman, Krzysztof 87
 Kinalska, Eliza 190, 274
 Kłobukowski, Mirosław 169
 Kłobukowski, Paweł 10
 Konarska-Pabiniak, Barbara 101, 172
 Koprowicz, Maciej 270
 Kowalczyk, Zofia 240
 Kowalkowska, Magdalena 93
 Kowalska, Iwona. zob. Typiak-Kowalska, Iwona.
 Kowalska, Katarzyna 254
 Kowalska, Renata 17
 Kowalski, Artur 136, 140
 Kowalski, Rafał 232
 Kozakowska, Katarzyna 5
 Kozłowska, Ewa 1
 Krajczyńska, Ilona. zob. Krawczyk-Krajczyńska, Ilona.
 Krajewski, Andrzej 155
 Krawczyk, Hanna. zob. Drzewiecka-Krawczyk, Hanna.
 Krawczyk-Krajczyńska, Ilona 249
 Krawiec, Jacek 137
 Krowicka, Marzanna 93
 Kruszewski, Zbigniew 208
 Krzemiński, Adam 180
 Kubacka, Magdalena 14
 Kućko, Wojciech 77
 Kujawa, Aleksandra 88
 Kunavar, Marta 267
 Kuźniewska, Zofia 221
 (lesz). 84
 Lewandowska, Anna 52, 56, 65, 89, 91, 109, 170, 183, 191–2,
 198, 212–3, 230, 241–2
 Lewandowski, Radosław 68
 Lewicki, Jakub 257
 Lipińska, Wiesława 24
 Lutomierski, Marcin 64
 Łakomski, Mirosław 110
 Maćkowiak-Fijałkowska, Agnieszka 243
 Makówka, Robert 206
 Malczyk, Dariusz 29
 Małecka, Agnieszka 59, 90, 233, 262, 275
 Marciniak, Jola 94, 219, 269
 Marszałek, Lidia 41
 Martins, José Saraiva 60
 Marzec, Tomasz 236
 MAT. 58, 67, 250
 Matuszewska, Anna 9
 Mazurska, Wiesława 1
 Mądrał, Dorota 116
 Michnik, Adam 12
 Miecznik, Tomasz 181

- Mieczkowski, Adam 97
 Mironiuk, Piotr 138
 Młynarkiewicz, Mariusz 243
 Niewiadomski, Michał 141
 Niweliński, Aleksander 91
 Nizinkiewicz, Jacek 141
 Nowak-Skyrpan, Piotr 7
 Nowakowski, Andrzej 114, 193
 Nycek, Jan Bolesław 22, 31, 95, 161, 193, 194, 195, 216, 168
 Obajtek, Daniel 140–1, 142–3, 281
 Odolczyk, Marcin 18
 Ogłodzińska, Barbara 247
 Olesiński, Robert 144
 Opaliński, Tomasz 276
 Opolski, Krzysztof 23, 26
 Ostrowski, Jacek 244–5
 Pabiniak, Barbara. zob. Konarska-Pabiniak, Barbara.
 Pakulski, Mariusz 73
 Panek, Małgorzata. zob. Grabowska-Panek, Małgorzata.
 Papiński, Andrzej 19, 200
 Paryła, Zofia 147
 Patrowicz, Monika 267
 Pawłaszczuk, Adam 16
 Pawłowska, Hanna 174
 Pawłowski, Jakub 155
 Piekarski, Tomasz 85
 Piętka, Włodzimierz 74, 113, 233, 275
 Pikalska, Dominika 215
 Piórkowska, Bożena 243
 Pleczyński, Wiktor 203
 Płuzański, Tadeusz 282
 Przemyski, Jan 150
 Rad. 214, 218, 220, 231
 Radomski, Grzegorz 173
 Rakowski, Witold 159
 Recommends, Jack 98
 (red) 207
 Robak, Waldemar 255
 Rogala, Małgorzata 245
 Rogoziński, Alek 24
 Rosikoń, Janusz 60
 Rostowska, Małgorzata 181
 Roszkowski, Marcin 155
 Różycki, Radosław 81
 Rudowski, Krzysztof 206
 Rychlik, Grażyna. zob. Szumlicka-Rychlik, Grażyna.
 Sac, Maciej 196
 Sadurski, Konrad 137
 Samul, Hubert 5
 Sądej, Jacek 115
 Sekelecka, Sylwia 18
 Serafimowicz, Ewa 251
 Serafimowicz, Włodzimierz 251
 Seweryniak, Henryk 277
 Skierski, Leszek 62–3
 Skyrpan, Piotr. zob. Nowak-Skyrpan, Piotr.
 Słodki, Maciej 40
 Smoliński, Leszek 167
 Sobieraj, Leonard 6
 Sobótko, Iwona 217
 Sokołowska, Joanna 4
 Stachurska, Agnieszka 37, 121, 152–4, 157, 160, 203, 238, 239,
 252–3
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 92, 283
 Stogowska, Anna Maria 197
 Struzik, Adam 198
 Sułkowska, Katarzyna 258
 Syperek, Anna 18
 Szatkowska, Lena 54, 61, 82, 111–2, 117, 226, 260–1, 278–9,
 284
 Szatkowski, Tomasz 45, 285
 Szotrowski, Jacek 17
 Szozda, Maciej 155
 Szubrycht, Jarosław 266
 Szubska-Bieroń, Elżbieta 158
 Szumlicka-Rychlik, Grażyna 209
 Szykuliński, Grzegorz 199
 Szymanik, Grzegorz 268
 Szymański, Krzysztof 21
 Szyperski, Marek 113
 Śmigrodzka, Małgorzata 93
 Terebus, Jacek 200
 Typiak-Kowalska, Iwona 1
 Urbaniak, Łukasz 78
 Utkin, Joanna 75
 Waćkowski, Jan 181
 Waluś, Konrad, Jan 102
 Wanecki, Jarosław 71
 Wasilewska, Alicja 243
 Wąsowski, Maciej 236
 Wereszczyńska, Joanna 201
 Wielec, Krzysztof 199
 Wielechowska, Małgorzata 25
 Wiśniewski, Janusz 51
 Wiśniewski, Michał 47
 Witkiewicz, Magdalena 245
 Wojda, Wojciech 269–70
 Wojtczuk, Michał 196
 Wośko, Maciej 147
 Woźniak-Adamska, Aleksandra 227
 Wróblewski, Tomasz 155
 Zaborski, Artur 254
 Zakrzewska, Agnieszka 245
 Zaremba, Szymon 228
 Zatoński, Marcel 142
 Zegar, Tomasz 39
 Ziembiewicz, Joanna 258
 Zięba, Krzysztof 19, 122
 Ziętek, Janina 27
 Żbikowski, Łukasz 162
- Powyższy wybór jest częścią Bibliografii Mazowsza Płockiego w całości dostępnej online na stronie www.ksiaznicaplocka.pl
- Opracowanie:**
 Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
 Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska
- Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego**
 09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
 Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
 e-mail: dib@ksiaznicaplocka.pl

NASI AUTORZY

- WOJCIECH JERZY GÓRCZYK** — mgr historii, kustosz Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, zajmuje się dziejami Kościoła, Mazowsza oraz rodu Krasieńskich
- MICHAŁ KORWIN-SZYMANOWSKI** — mgr, nauczyciel, przewodnik, historyk regionalista, badacz historii elit mazowieckich od XVIII do XX wieku
- BOGDAN POPŁAWSKI** — dr inż. architekt, absolwent Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, emeryt, zajmuje się problematyką ochrony obiektów zabytkowych
- KS. LESZEK SMOLIŃSKI** — mgr teologii, kapłan diecezji płockiej, wikariusz parafii św. Benedykta w Płocku-Radziwiu, publicysta, doktorant na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- ANNA MARIA STOGOWSKA** — dr hab. nauk humanistycznych, była dyrektor Biblioteki im. Zielińskich TNP i Archiwum Państwowego w Płocku, członek Towarzystwa Naukowego Płockiego
- ANNA SZMOL-MISIEREWICZ** — mgr historii, absolwentka Liceum Ogólnokształcącego im. Marsz. St. Małachowskiego w Płocku oraz Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego
- DANIELA ŻUK** — prof. dr hab. inż., emerytowana wykładowczyni Politechniki Warszawskiej Filii w Płocku, była dyrektor Instytutu, prodziekan Wydziału, wieloletni członek Zarządu TNP i Rady Naukowej TNP, przewodnicząca Komisji Kwalifikacyjnej wykładowców SIMP przy Zarządzie Głównym SIMP
- Autorki Bibliografii** — Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska